G. V. Mas

Sigs A-B partly reset: errata corrected (pp. ix, xii, xxiii, 6) ornaments differ (pp. xx, xxii, xxvi, 3); initial cap. on p. [vi first para of preface differs imprint reset with date in larger type

Liber NICOLAI MASSÆ De PESTE Contractus.

Unà cum Observationibus

E

DIOMEDE AMICO,

ET

Celeberrimo Viro

Doctore *MEAD*

Collectis.

LONDINI:

Impensis GUL. MEARS, ad Insigne Agni extra Templi Pomæria. MDCCXXI.

Honoratissimo PRÆSIDI,

THESAURARIO,

Cæterisq; GUBERNATORIBUS

Sti. *Bartholomæi Nosocomij*,

Hunc Libellum,

Humillimè

Dat, Dicat, Dedicatque,

N. SMITH.

Lectori Benevolo.

ERMULTI variiq; ſunt Scriptores de Peſte. (*a*) *Lipenius in Bibliothecâ ſuâ ducentos & nonaginta enumeravit. Hoc opuſculum è* Nicolao Maſſa, (*b*) & Diomede Amico *præcipuè exccrptum in lucem protuli; tabulaſq; Cauſarum, Symptomatum, & præſervandi methodorum adnexui. Si quid boni exindè proveniat Authori non Editori referatur gloria.*

PROŒMIUM.

Peſtis non Homini ſolùm ſed pleriſq; Animalibus exitium datur. Plures habet Formas quàm Proteus olim induiſſe fertur: nonnunquam Homines, nonnunquam (*c*) *Pecudes magìs infeſtat:* (*d*) *Aliquando Senes, aliquando Juvenes certæque ætatis, & in utero exiſtentes invadit: Quandoq; Mares, quandoq; Feminœ cecidêre Victimæ.* (*e*)

 Nec

(*a*) Vide Lipenium, p. 336.
(*b*) Vid. lib. ejus Venetijs impreſſum, Anno 1556.
(*c*) Hom. Il. I. v. 50.
(*d*) Multi ætate graves, ætatis conſtantioris plurimi, juniores ad vivendum firmi, ſexus autem fæminei longè etiam plures ſuccubuêrunt, infantum perpauci evaſerunt. Hodges, p. 23.
(*e*) Ità Diom. Amicus de Peſte, p. 28.

Nec ignotum est Agricolis, quod frequenter Plantæ cujuscunq; generis fuerint, Syderationem vocatam, subiêre Pestem.

Ex quâ Regione, vel è quibus Principijs hoc malum exoriatur, Authores in diversis seculis copiosè disseruêre. Quod ad me attinet, unamquamque Pestem ex unâ vel alterâ differenti Causâ Originem deduxisse, & unamquamq; Regionem secundùm sitûs Climatisq; differentiam plùs minùs hujusce mali sensisse opinor.

(b) *Nos Britanni hac fælicitate præ ceteris potiri existimamur, quod hujus Insulæ Pestis Indigena non judicatur.*

(c) Nam quid Britannum Cælum differre putamus,
Et quod in Ægypto 'st? *&c.*

Haud ulli dubium est, quin Pestis, a naturalibus Causis exoriens, in Pecudes Hominesq;, sæviat: ex alterâ in alteram transmittatur Regionem; sed quàm latè (permissu Irâve Dei) diffundatur malum, Quis enarrare potest?

Pestis enim (quâ non aliud velocius ullum)
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo.

Terribilis est Atheniensum Pestis descriptio, teste Thucydide, & a Thucydidè depicta. Si quis ab eo enarrationem postulat, e Græco conversam, sequentem perlegat.

Vale, Lector, & fruere.

(*b*(Vide D. Mead in lib. de Peste pag. 5. p. 1ma pag. 20. p. 2da.
(*c*) Vid. Lucret. lib, 6. v. 1104, 5.

Pestis

Peſtis Athenienſis Deſcriptio *a* Thucydide *deſumpta.*

STATE ſtatim ineunte, Peloponneſij, eorumq; ſocii cum duabus (*copiarum*) partibus in Atticam irruperunt, (Archidamus verò, Zeuxidami *Filius*, Lacedæmoniorum rex, illis præerat) caſtriſq; in eâ poſitis agrum vaſtabant. Cumq; nondum multos dies in agro Attico manſiſſent, morbus Athenienſes primùm aggredi cæpit, quanquam & ante eum in multas regiones invaſiſſe ferebatur, tum etiam in Lemnum, & alia loca. Veruntamen neq; tanta peſtilentia, neq; tot hominum interitus uſpiam accidiſſe memorabatur. Nec enim medici propter *morbi* ignorantiam initio *ægrotis* mederi (*eoſq; ſanare*) poterant: ſed ipſi potiſſimùm *eò* maigs interibant, quò magis *ad ægrotos* accedebant, nec ulla alia hominum ars (*illis opem ac ſalutem ferre poterat.*) Omnes etiam ſupplicationes ad *Deorum* templa

factæ, & omnis opera, quâ aut in oraculis ſciſcitandis, aut in alijs hujuſmodi rebus uſi fuerant, (*Hæc*) omnia nullius erant uſus, tandemq; victi magnitudine mali hæc miſſa fecerunt. Primùm autèm (*hic morbus*) ut fertur, initium duxit ex Æthiopiâ, quæ eſt ſupra Ægyptum, deinde verò & in Ægyptum, & Africam deſcendit, & in magnam partem regionis regis *Perſarum*, Athenas verò repente invaſit, ac primùm quidèm in Piræo homines tentavit, ita ut ab his etiam rumor diſſeminatus fuerit, venena à Peloponneſijs in puteos dejecta fuiſſe, nondum enim fontes illic erant: Deinde verò & in ſuperiorem urbem proceſſit: & longè plures tunc moriebantur. Pronunciet autèm de eo (*morbo*) ut quiſq; ſentit, tàm artis medicæ peritus, quàm imperitus, unde veriſimile videtur eum extitiſſe, & quas cauſas fuiſſe putet, quæ tantæ mutationis faciendæ vim habuerint. Ego verò, & cujuſmodi fuerit, dicam, & quæ ſibi quiſq; proponens, ſi quando rurſus etiam (*hic morbus*) ingruat, jam prædoctus aliquid habeat, ex quo præcipuè eum cognoſcat, hæc declarabo, tum quià ego ipſe hoc morbo laboravi, tum etiam quià alios hôc laborantes ipſe vidi. Nam annus ille (ut vel omnium confeſſione conſtabat) omnium *ſuperiorum* ſaluberrimus, & aliorum morborum maximè immunis erat: quod ſiquis & ante aliquo alio morbo laborabat, omnes (*hi morbi*) in iſtum convertebantur. Alios verò, qui corpore ſano erant, nullâ certâ manifeſtâq; causâ apparente; ſed ex improviſo primùm quidèm, acres capitis fervores, & oculorum rubores, & inflam-

matio

matio corripiebat. Et inteſtina, & fauces, & lingua, continuo cruenta erant, & halitum tetrum & grave-olentem emittebant. Deinde verò ex his ſternutatio & raucitas ſequebatur: nec multò poſt hic dolor cum vehementi tuſſi in pectus deſcendebat. Ubi verò in corde hæſerat, cum ipſum ſubvertebat, tum etiàm omnes bilis ejectiones, quæ a medicis nominantur, cum ingenti & & ipſæ cruciatu, ſequebantur. Et inanis ſingultus pleroſq; invadebat, vehementem afferens convulſionem, qui in nonnullis quidem ſtatim, in nonnullis verò, vel multo pòſt ſedabatur. Et corpus quidem externum tangenti, non erat admodum calidum, neq; pallidum, ſed ſubrubrum, lividum, parvis puſtulis & ulceribus effloreſcens. Internæ verò corporis partes adeò flagrabant, ut ne ſubtiliſſima quidèm ſtragula vel lintea *injecta*, nec aliud quippiam niſi nuditatem ferre poſſent, & libentiſſimè in aquas gelidas ſe conjicere cuperent. Et multi eorum, quibus nullus erat cuſtos, hoc ipſum etiam fecerunt, & in puteos ſe dejecerunt,ſiti inſedabili obſeſſi. Et largior potus perinde erat ac parcior. Et corporis vexatio, quæ quieſcendi facultatem adimebat, & perpetuæ vigiliæ eos urgebant. Corpus etiàm ipſum, quamdiu morbus vigebat, non languebat: ſed præter (*omnem hominum*) opinionem cruciatui reſiſtebat. Itaq; pleriq; intra nonum aut etiam ſeptimum diem, propter internum ardorem interibant, aliquid virium adhuc retinentes, aut (*ſi hoc temporis ſpatio præterito*) *mortem* vitaſſent, tamen quià morbus in ventrem inferiorem deſcendebat,

&

& exulceratio vehemens in ipſo naſcebatur, ſimul etiam quià immoderatum alvi profluvium *ægrotos* invadebat, pleriq; poſteà propter debilitatem interibant. Morbus enim, qui primas in capite ſedes collocarat, per totum corpus, initio a ſummis partibus ducto, pervadebat. Et ſiquis ex maximis illis *periculis* evaſiſſet, extremæ tàmen corporis partes, quæ captæ, læſæq; remanebant, eum hoc morbo laboraſſe teſtabantur. Nam (*morbus iſte*) in ipſa quoq; pudenda, & in ſummas manus, ſummoſq; pedes prorumpebat. Multiq; his membris capti (*mortem*) vitarunt. Nonnulli etiam oculis (*amiſſis*)' evaſerunt. Nonnullos etiam ſimul ac ex morbo convaluerunt, ſtatim omnium rerum oblivio pariter cepit, ita ut neq; ſeipſos, neq; neceſſarios agnoſcerent. Cum enim hoc morbi genus multò fuerit atrocius, quàm quod oratione poſſet exprimi, cum alijs in rebus gravius, quàm ut humana natura ferre poſſit, ſingulos invaſit, (*ac preſſit*) tum etiam hoc *indicio* maximè declaravit ſe aliquid aliud eſſe, quàm aliquod familiarium, (*& conſuetorum morborum genus.*) Nam alites & quadrupedes quotquot humanis cadaveribus veſci ſolent, cum multa jacerent * inſepulta *tamen* aut *ad hæc* non accedebant, aut ſi guſtaſſent, interibant. Hujus autem rei eſt argumentum, nam hujuſmodi avium manifeſtus fuit defectus, nec uſpiam alibi, nec circum ulla hujuſmodi (*cadavera*) viſebantur. Canes verò propter conſuetudinem, quam cum hominibus habebant, majorem eventùs ſignificationem dabant.

* Male quadrupes.

bant. Hic igitur morbus, (ut omittam multa alia inusitatæ atrocitatis *genera* prout unicuiq; aliquid accidebat diversum ab eo, quod alteri contingebat,) omnino specie talis fuit. Et tunc temporis nullus alius *morbus* ex consuetis (*Athenienses*) infestabat. Quod siquis exoreretur, in hunc desinebat. Peribant autem alij quidem penuriâ eorum a quibus curarentur, alij verò vel diligentissimè curati: nec ullum prorsus remedium, ut ita loquar, repertum est, quod adhibitum prodesset; quod enim alteri profuerat, hoc ipsum alteri nocebat: nullumq; corpus sive firmæ, sive infirmæ valetudinis esset, tanti mali violentiæ resistere potuit. Sed omnia paritèr, vel ea, quæ omni victûs ratione curabantur, corripiebat, (*ac absumebat.*) Illud verò in toto hoc malo gravissimum erat, tum quod simul ac quis se morbo correptum sensisset, animo consternaretur, (statim enim animo ad salutis desperationem conversi multo magis seipsos projiciebant (*ac deserebant*) neq; *morbo* resistebant; (tum etiam quod propter mali contagionem, quam alter ex alterius curatione hauriebat, adeò ut ex eâ oppleretur) tanquam pecudes morerentur. Atq; hæc fuit præcipua maximæ stragis causa. Sive enim noluissent metu deterriti mutuò se invisere, deserti interibant: multæq; familiæ propter inopiam hominum, qui ægrotos curarent, exhaustæ sunt: Sive (*alteri ad alteros*) ad ssent, interibant.. Præcipuè verò, qui aliquam virtutis partem sibi vindicabant (*quiq; virtutis aliquo studio tenebantur.*) Nam præ pudore sibi ipsis non parcebant, dum

in

in amicorum ædes ingrediebantur, ut eos inviſerent, ſiquidem vel ipſi domeſtici tandèm lamentationibus eorum, qui moriebantur, defatigati, non amplius commovebantur, mali violentia ſuperati. Illi tamen, qui (*ex morbi violentiâ Mortiſq; periculo,*) evaſerant, & eum, qui moriebatur, & eum, qui laborabat, magis miſerebantur, tum quòd hoc malum priùs experti cognoſcerent, tum etiam quod ipſi in tuto jam eſſent. Hic enim Morbus eundem bis non corripiebat, ita ut eum etiam interimeret. Et ab alijs beati cenſebantur, ipſiq; propter præſentem Salutis inſperatæ Lætitiam exultantes, quandam etiam levem ſpem habebant, ſe ne alio quidem ullo morbo in poſterum amplius unquam abſumptum iri. Ipſos autem, præter laborem, quo jam vexabantur, ipſa quoq; (*rerum*) ex agris (*in Urbem*) comportatio, præcipue vero (*ruſticos,*) qui (*in eam*) confluxerant, gravius preſſit. Cum enim non eſſent Ædes, (*quæ omnes recipere poſſent ;*) ſed in tuguriolis æſtuoſis ob anni tempus habitarent, ſtrages edebatur, nullo ordine: quinetiam alij ſuper alios morientes, mortui jacebant, & in vijs, & circa fontes omnes, aquæ deſiderio, ſemimortui volutabantur. Et Templa in quibus tabernacula habitandi Cauſa fecerant, cadaveribus Hominum qui ibi in ipſis moriebantur, erant referta. Malo enim ſupra modum urgente, homines non habentes quid agerent, aut quo ſe verterent, ſacra, ac profana æquè negligere cæperunt, omneſq; leges (*ac ritus*(quibus ante in ſepultura (*& funeribus*) utebantur, pariter ſunt conturbati. Nam

unuſ-

unuſquiſq; *ſuum Cadaver* ſepeliebat, ut poterat. Multiq; propter crebram domeſticorum jam defunctorum ſtragem, rerum (*ad funus & ſepulturam*) neceſſariarum penuria, ad impudentia ſepulchra ſe converterunt, (*& ſuorum Cadavera in alienis ſepulchris impudenter ſepelire non dubitarunt*) nam alij quidem in alienos rogos ante-vertentes illos, qui eos extruxerant, ſuum cadaver imponebant, igneq; ſubjecto, eos accendebant: alij vero, dum alterius cadaver arderet, ſuo cadavere, quod ipſi ferebant, ſuperjecto, diſcedebant. Hic autem Morbus (*non ſolum in hac re: ſed*) alijs etiam in rebus civitati majoris improbitatis fuit initium. Facilius enim quilibet audebat (*palam*) facere, quæ prius (*pudore impeditus*) occultabat: ita ut ex animi libidine non patraret, quod repentinam rerum mutationem fieri viderent, & homines quidem fortunatos repente mori: illos vero qui nihil ante poſſidebant, ſtatim illorum bona poſſidere (*animadverterent.*) Itaq; bonis illis celeriter perfruendum, operamq; voluptatibus dandam cenſebant, quod pariter & corpora, & bona, (*non diuturna: ſed unius tantum diei &*) caduca eſſe ducerent. Nemoq; promptus erat ad labores tolerandos rei cauſa quæ honeſta videretur, incertum exiſtimans an eſſet periturus, priuſquam ad illam perveniret. Quod autem *unuſquiſq;* jucundum, & undiq; ſibi quæſtuoſum fore noverat, hoc etiam honeſtum, & utile cenſebatur. (*atq; adeo ut honeſtum & utile in morem ab omnibus * reciperetur.*) Nec ullus deorum metus, aut hominum Lex (*eos*

* Male recipiebatur.

a Vo-

á Voluptatibus & quæstibus nefarijs) arcebat, partim quidem quia (*Deos*) colere perinde esse judicabant ac non colere, quòd omnes pariter mori viderent: partim vero, quia nullus se tamdiu superstitem futurum sperabat, dum instituto judicio pænas suorum delictorum daret. Multoq; majorem (*pœnam, fatorum judicio*) jam decretam sibi impendere (*existimabant,*) ante cujus adventum, aliquibus vitæ voluptatibus sibi perfruendum esse *censebant*.

NICOLAUS MASSA *natus est Venetijs: coætaneus Victoris Trincavellsij, qui ambo artem Medendi præ alijs clarissimâ in luce collocârunt. Claruit circa A. C.* 1560. *vel secundum Wolfg. Justum in Chronol. Med. A. C.* 1522. *vid. Merclin. in Vander Linden.* p. 838.

Quod ad DIOMEDEM AMICUM *attinet vid. Merclin. in Joan. Vander Linden.* p. 246.

Signa

Signa Febris Pestilentialis e NICOLAO MASSA collecta, p. 4. p. 19.

ANhelitus frequens.
Calor exterior, non vehemens,
Interior ardentissimus pectoris & Cordis.
Sitis insèdabilis.
Vestium omnium rejectio.
Pulsus debilis principio, aliquando fortis, velox, & frequens.
Lipothymiæ.
Oris fætor teterrimus.
Inquietudo.
Nausea.
Dejectiones appetitûs.
Vomitus. Tensio Hypochondriorum.
Faciei color mutatus.
Rubor ustivus.
Fissuræ ex nimio calore.
Lingua nigra.
Pustulæ parvæ diversicolores.
Apostemata.
Tusses siccæ.
Alienationes mentis, Stupores, lassitudo. Memoriæ defectus, Surditas.
Urina mala, qualis p. 20.
Sæpe bona. p. 20.
Fæces fætidæ.
Omnes evacuationes fætidæ.
Variolæ, morbilli, papulæ, petichiæ.
Phlegmones, Bubones, Carbunculi.

Signa

Signa Peſtis Pathognomica e DIOMEDE AMICO. Cap. 22.

SUbitus virium vitalium caſus.
Papulæ, ſtigmata livida, nigra.
Fluxus colliquativus.
Dejectiones nigræ.
Bubones, Carbunculi.
Sitis inſedabilis.
Lingua arida, aſpera, ſanguinea.
Reſpiratio, difficilis, magna, frequens.
Cordis incendium.
Fætor anhelitûs & excrementorum horribilis.
Inappetentia.
Nauſea vehemens.
Deliria.
Bilis Vomitiones.
Sudores multi.
Extremarum algor partium.
Alvi profluvia flatulenta.
Urinæ nigræ, bilioſæ, tenues.
Sanguis deſtillatus ex Naribus.
Pectoris æſtus.
Vigiliæ.
Convulſiones violentæ.
Capitis acres fervores.
Color faciei Eryſipelatoſus.
Oculorum rubor.
Phreneſis.
Oblivio rerum omnium.
Tenſio Hypochondriorum.
Cardiaca Syncope.
Partium extremarum amiſſio.

Signa

Signa Feb. Peſt. e LUCRETIO Lib. 6. ſub finem.

ACRES fervores.
Oculorum rubor.
Sudor faucium Sanguineus.
Vox ulceribus impedita.
Lingua gravis motu, tactu aſpera.
Cor male affectum.
Spiritus teter.
Animus languidus, & corpus.
Anxietas aſſidua, Gemitus & querelæ, ſingultus frequens corripit nervos.
Nullum ardoris ſignum, ſed potius tepiditas.
Corporis totius rubor.
Interna fornacis inſtar flamma.
Veſtimenta nulla.
Sitis inſedabilis.
Vigiliæ.
Perturbationes animi.
Vultus triſtis, furioſus, plenæ ſonoribus aures.
Creber Spiritus, aut ingens & rarus.
Sudor per collum ſplendidus.
Spaſmi, & tremor artuum.
Compreſſæ nares, & acumen.
Cavi oculi.
Frigida pellis.
Membrorum extremorum amiſſio in recuperatis.
Oblivio univerſalis

Signa E Doctore MEAD, p. 7, 8.

LAnguor.
Inquietudo.
Ardor internus.
Capitis Dolor vehemens.
Delirium.
Sudores.
Diarrhæa, Vomitus.
Bubones, Carbunculi.

De

De Caufis Febrium Peftilentialium e NICOLAO MASSA, p. 13.

CAufarum aliæ funt primitivæ feu exteriores, non corporales.
Alterationes aeris, aquæ, & terræ.
Frigiditas, humiditas, & ficcitas.
Diverfæ alterationes, diverfis animantibus, & plantis, funt mortiferæ.
Putredo aquæ fit ex humiditate, & calore debili.
Nimia pluvia, & rabida Solis Caliditas.
Vaporatio paludum putridarum,
Inundatio.
Cloacæ putridæ.
Sterquilinia.
Acervi rerum putridarum.
Corpora animalium mortuorum & non tumulatorum.
Communitas Vaporum delatorum a longiffima Regione fc. ex Æthiopia a Ventis poteft aerem inficere, ex qua Febres peftilentiales per Regionem illam gigni poffunt.
Elementorum a propria Natura Mutationes.
Inæqualis aeris proportio a nimia folis caliditate, aut quoniam non funt Venti, vel eft privatio pluviæ.
Nimia ventorum Septentrionalium frigiditas.
Prohibita tranfpiratio putredinis caufa eft, & aliquando peftiferæ febris.
Humiditas mater Putredinis.

Siccitas in Elementis fit lima Caloris, tabeſcunt enim nimia Siccitate Corpora.

Improportio qualitatum, reddit corpus putredini paratum.

Infectio a Corporibus infectis vel Mercibus.

Odores mala.

Apertio locorum ſubterraneorum.

Terræ Motus.

Causæ Seminariorum Pestis Ex Diomede Amico, Cap. 5. p. 30.

Causa superior, Dei Ira.
Eclipses luminarium.
Constellationes.
Causa inferior, p. 32.
Vapor ex inferioribus terræ partibus ad aerem elevatus.
Terræ Motus
Exhalationes.
Vapor a Lacubus, paludibus, aquis stagnantibus, latrinis, sentinis.
Cadaverum multitudo insepultorum.
Locustæ innumerabiles, mari immersæ, & ad littus ejectæ.
Pessimorum alimentorum comestio.
Vapor Pestilens a pannis laneis, vel pelliceis.
Merces infectæ, præcipue Gossipium.
Causa media.
Aeris Constitutio & Ventorum.
Tempestas calida & humida, a Ventis in totum silens.
Corpora ad Pestem parata.
Præternaturalis calor corrumpit succos, naturalis conservat.
Intensissima Caliditas & siccitas.
Variæ & repentinæ Aeris Mutationes.
Humiditas Aeris intensior.
Venti a loco pestilenti perflantes.
Austri præcipuè.

Causæ Pestis e Doctore MEAD, p. 2.

AEris temperies humida & calida.
Personæ infectæ.
Merces ab infectis locis transvectæ.

Remedia

Remedia Febris Pestilentialis præservativa. E Nicolao Massa. p. 23.

Regimen exsiccans, ac superfluam humiditatem removens, & oppilationes aperiens.
Reddere Corpus mundum ac bene spirabile.
A malorum cibariorum comestione abstinentia.
Moderata Exercitatio.
Dimissio frequentis Multitudinis, & maxime plebis.
Commistio cum infectis fugienda.
Provisores senes, prudentes, misericordes.
Domos & personas Magistratui indicare.
Viatorum abactio.
Cymbarum examinatio.
Infectos intra navigia continere per quadraginta dies, vulgo Quarentine.
Navium Merces per plures Dies aeri ventisq; exponi & lavari.
Suffumigatio ex odoratis Herbis.
Lanæ & Vellera omnia, Cotonum,
Linum, Cannabis vitanda, panniq; ex eis confecti.
Præparatio aeris exsiccando per ignes ex lignis Odoriferis.
Civitatem ab omni sorditie purgari.
Malæ aquæ, & vina corrupta vitanda.
Duo Hospitalia distincta, in locis boni aeris condenda.

Domus

Domus aceto frequenter aſpergendæ, & aquâ roſacea.
Mali odores vitandi.
Aeris infrigeratio.
Manſio ſalubris & Ventis patula.
Cibus & Potus temperatus.
Cibi omnigeni ſint in ſe optimi.
Farcimina omnia fugere, herbas malas, & aromata calida, nec non olera & pulmenta.
Vinum mediocre.
Superfluitatum Evacuatio.
Pilularum Ruffi uſus laudatus.
Corporis frictio & lavatio.
Levis deambulatio ante Prandium.
Somnus ſecundum debitum tempus, & horis congruis.
Omnes animi perturbationes vehementiores fugere.
Venæ Apertio, vel cucurbitularum appoſitio cum ſcarificatione.
Odores nimis calidi fugiendi.
Theriacæ Uſus.
Præſtantiſſimum Remedium eſt optimum acrem quærere in loco ab infectis remotiſſimo.
Sanos ab infectis ſeparare & morbos penitius per Symptomata inſpicere.

Reme-

Remedia e DIOMEDE AMICO præſervativa. p. 72.

MAnſiones frigidæ, & ſiccæ, & mundæ.
Cibi ejuſdem Complexionis.
Corpus purum & perſpirabile, obſtructionibus liberum.
Mutatio, & præparatio aeris, Frigus immoderatum devitare
Veſtimenta ſuffitibus purgare,
Homines ſuſpectos purificare.
Domus ab omni immunditie liberatas ſervare.
Odores boni, præcipue Storacis.
Aquæ aceto mixtæ uſus, præſertim roſaceæ.
Ignes in Vijs publicis ex linguis bene olentibus.
Paludoſus aer fugiendus.
Cadavera ſepelienda.
Magna hominum Multitudo vitanda.
Peſte capti in cænobium longè a Civitate amovendi,
Aqua corrigenda.
Panni lanei & pellicei fugiendi.
Exercitium temperatum.
Libido vitanda, & animi Perturbationes.
Cibus & Potus temperatus.
Varietates Ciborum vitandæ, & cibi craſſi, ſucci dulces & humidi.
Cibi a locis infectis reprobandi.

Re-

Remedia a D. Mead præservativa. p. 17.

LANA, plumæ, Cotonum, Linum fugienda.
Per quadraginta Dies navigiorum Purgatio.
Hospitalia in locis convenientibus.
Sani ab infectis per quadraginta Dies amovendi.
Vestes ægrorum perdendæ.
Provisores parandi.
Perturbationes animi vitandæ.
Bona in domibus infectis urenda.
Viæ mundandæ.
Ignis Usus non adhibendus.
Nec Bombardarum Usus.
Rosarum aquæ & aceti usus laudatus.
Mundities omnigena.
Vigiliæ, jejunia, vitanda.
Acidorum fructuum usus laudabilis.
Accessus ad infectos vitandus & hominum Multitudo
Insepulta Corpora fugienda.
Loci infecti fugiendi.

Nicolai

Nicolai Massæ Veneti

Artium & Medicinæ Doctoris,

Liber de FEBRE PESTILENTIALI.

Procemium hujus primi tractatus, in quo quid nomine Febris Pestilentialis declaratur.

EBRIS * Pestilentialis de qua in hoc libello tractare decrevi, est morbus ut plurimum popularis, & inter ægritudines universalis, universalitate inhærentiæ, primo in corde, deinde toti corpori per vasa communicatus, sæpissime perdens, & † contagiosus,

---

* Diomedis Amici p. 24. col. 2. Pestis nihil aliud est, nisi Epidemia perniciosa, sive morbus Epidemialis, qui plurimos perimit.

† Ibid. p. 25. Contagio est vapor aerius, ab uno ad alterum mediante aere pertransiens; effectus autem pestis est putrefacere, corrodere, ardereq;.

tagiosus, videlicet transiens de homine in hominem, quo cum mala associantur accidentia, * quemadmodum conturbatio intrinseca, cardiaca passio, mutatio faciei ad diversas mutationes, quoniam quandoque mutatur facies ad pallorem naturali suæ figuræ dissimilem & horrendum, quandoq; vero ad ruborem non solum oculorum, verum etiam & totius faciei, fiuntq; furiosi, vel nescientes stare loco, vigiles propter vim veneni cordi propinquam, aut veluti stupidi ex multorum vaporum ad caput ascendentium crassitudine. Sunt etiam alienationes, nigredo linguæ, pustulæ in gutture, tensio hypocondriorum, spissitudo urinæ sine hypostasi, aut cum hypostasi divulsâ, lividâ ac malâ, & ventris excrementa lenia, natantia, cum fœtore horribli, & pulsus vehemens & frequens † ac inconstans, & sæpe debilis; nunc autem calor exterior non multus est, nunc autem vehementissimus, nunc secundum quasdam partes corporis, nunc secundum totum, cùm siti clamosâ & aliis accidentibus acutarum febrium calent ||. Sed præter ista sæpe apparent per viam bonæ crisis, aut symptomaticam a prima die vel in processu, variolæ, morbilli, & aliæ pustulæ colore & substantia diversæ, aliæq; maculæ cutaneæ, sine eminentia, colore diverso, & vulgo Venetiis petichias corrupto vocabulo appellant. Ego vero pestichias rectius nominaverim, cum Febrem pestilentialem consc-

* Catalogus symptomatum vide, & compara.

† Vide D. Am, p. 57. Febris pestilentis pulsus ut plurimum parvus, & frequens, nocte autem vehemens, &c.

|| Nempe partes corporis.

consequantur, ut a peste, pestichiæ dicantur, ita ut sint papulæ, sive maculæ pestilentiales, aut sit nomen diminutivum, a peste, quoniam vulgares apostema magnum in tali febre pestem vocant, tamen revera non differunt a morbillis nisi diversitate admixtionis, & subtilitate materiæ, ut suo dicam loco. Sequuntur etiam ad istam febrem apostemata mala inguinum, alarum, & post aures, tubercula præterea cæteris corporis partibus diversa accidere solent, ut sunt carbunculi & alia hujusmodi, quandoq; & sine hujusmodi signis, & accidentibus febris hæc adest, immo dicebat Avicenna, & ego sæpius vidi ægros in quibus pulsus erat bonus & urina, & tamen cum bonitate dictorum mortui sunt. Et quando signa prædicta ferè in omnibus, aut in multis accidunt, est signum potissimum ducens in cognitionem febris pestilentialis, quæ aliquando à principio est levis in se & suis accidentibus, & in fine vehemens; & contra aliquando à principio est vehemens & in fine levis, & aliquando semper levis, aliquando semper vehemens, causas autem omnium istorum dicam postea.

Cap. I.

Oſtendit modum generationis febris peſtilentialis, & quod ipſa poteſt eſſe in omnibus generibus, videlicet ephemeræ, putridæ ac hecticæ.

HUmores noſtri corporis alterari non ſolum manifeſtis qualitatibus, caliditate, ſc. frigiditate, humiditate, & ſiccitate, & iſtas conſequentibus, verum etiam occultis, ut experientia docet, credere oportet. Unde ab utraque alteratione fiunt ægritudines malæ & contagioſæ, ut eſt Lepra, Scabies, Febres peſtilentiales, Variolæ, & aliæ, materiæ vero, quæ dictas qualitates ſuſcipiunt, ſunt humores quatuor & aliæ humiditates, ſpiritus, vapores, & membra. Ad quam ſuſceptionem duo requiruntur, videlicet cauſa agens, & materia diſpoſita, ut ſcripſit Galenus primo de differentiis febrium cap. iii. & ideo oportet in toto ſermone memoria repetere nullam cauſarum ſine patientis aptitudine agere poſſe, & ſubdit rationem, quia ſi hoc non eſſet, ſequeretur omnia corpora pati ab una cauſa, quod eſt contra experientiam, non enim omnes qui commorantur in ſole à febre corripiuntur, & ſic de aliis, ſed illi patiuntur, qui parati * ſunt ad ſuſcipiendam

* Turcæ, qui mortuorum febre peſtilentiali induunt veſtes, nullam tamen contagionem ſibi ipſis contrahunt; alij quoque variolis, &c. laborantes ſine damno contrectant, quia corpora eorum ad ſuſcipiendam infectionem ſunt inepta.

endam hujusmodi solis caliditatem. Dico igitur agens requisitum esse id quod calefacit corpus qualitate venenosa, sive pestilentiali, aut id quod agendo introducere potest venenosam qualitatem, sive causa fuerit primitiva, ut aer pestilentialis, * qui ut plurimum est, sive antecedens ut quidam humores mali putrescentes, sive conjuncta, ut putrida fuligo, sive vapor, aut spiritus in corde, nihil enim obstat quo minus pars aliqua in seipsâ alteretur. Notare etiam oportet, quod etsi Avicenna prima quarti potissimam causam putredinis humorum prohibitam transpirationem assignavit, nihilominus aliquando putredo fit sine prohibita transpiratione, & hoc duobus modis videlicet extrinsecus, & intrinsecus: Extrinsecus fit verbi gratia ab aere putrido corpus inficiente, cum ipse intus per meatus & alias vias susceptus contactu alias partes putrefacit, nam quod putridum tangit, putrescit, & ita differt febris pestilentialis ab alijs febribus, quod putridum aerem, vel alios exteriores vapores, aut spiritus, aut humores absque prohibita transpiratione corrumpentes suscipiat, immo in illis, qui habent meatus strictos † non imprimitur tam cito mala qualitas ab aere pestifero. Intrinsecus vero fit vel a corporis dispositione, videlicet totius, cum tali præparatione, vel ex humorum

* Vid. Doctiss. *Mead* in suo de peste libro. P, 2.

† Meatus pororum stricti minus parati ad suscipiendum aerem pestilentialem.

morum dispositione, verbi gratia, quod sit ex se facta ebullitio vel alia alteratio propter aliquam eorum qualitatem superantem quæ ducit ipsos ad malam qualitatem extraneam; cum autem dico humorem, intelligo omnes humiditates corporis aptas ad suscipiendam putredinem, ut est cibus intus, & chilus & aliæ omnes humiditates, cum ex alteratione in ipsis facta, quando dispositæ sunt hoc fieri sine controversiâ possit; & revera in febre pestilentiali fit, præsertim in illis quæ fiunt a comestione rerum * malæ substantiæ, quæq; ita affecta sunt, ut facile suscipiant pestiferam qualitatem. Unde inquit Mirabilis Avenzoar tertio theisir, cap. primo tertij tractatus, ex corruptione cibariorum fiunt febres pestilentiales, & subdit in fine, carnes comesæ maxime corrumpunt & nocent, & sicut corpora mortuorum aerem corrumpunt, ita fit intrinseca ex carnibus quæ comeduntur corruptio, Quare vides febrem pestilentialem sive malignam vel acutam ab alteratione intrinseca posse fieri, ita ut sine exterioris aeris contagione generentur dictæ febres contagiosæ, quas si pestilentiales nominare nolueris, cum non pendeant ab aeris malitia, non refert, tamen cum possit ille primus patiens alios inficere, & illi alios, usque ad maximum

---

* *Dio. Am.* P. 34. Vapor Pestilens, cum homines vesci alimentius pessimis coguntur.

† *V. Mead.* de insepultis P. 3. *V, Dio Am.* P. 34 pestilentem excitat vaporem cadaverum multitudo insepultorum. Vide *Dio. Am.* caput 6. de causis pest. inferioribus fusius disserentis p. 32. &c,

imum numerum, nisi separentur, & hoc faciat per medium aeris infecti, hac postea ratione, pestifera potest dici febris..

Cap. II.

De modo contagionis & diversitate loci mineræ febrium pestilentialium cum declaratione multorum problematum.

Mirabile dictu, quod ægritudines quamplurimæ ex homine in hominem transeant, nullo quandoq; sensibili contactu præcedente. istæ vero ægritudines enumerantur, ab Avicenna. Quare ut in re ardua causas naturales afferam, duo intelligere oportet, primum est ex parte agentis, posterius vero ex parte corporis suscipientis. Quod autem requiritur ex parte agentis, est quod ægritudo sit ex humore putrido, aut ex aliquo alio, a quo de facto vapores putridi aut mala qualitate affecti, sive sit pestifera, sive non, excitentur, vel excitari possint, perque aërem * deferri, ipsumque imprimis aerem inficiant, qui postea deveniens ad corpus aliquod, illud inficiat tali ægritudine, qualem patiebatur corpus illud, a quo vapor excitatus est. Quod si ægri-

C tudo,

* Aer infectus *Mead.* p. 14.

tudo, aut id, a quo tales vapores excitantur, fuerit intrinsecum, hi vapores per poros & alios meatus exibunt, ut apparet in mulieribus menstruatis, quæ inficiunt specula, si in ea intueantur, & hoc per vapores, qui per poros oculorum exeunt. Sed non solum inficiunt specula, verum etiam res alias quamplurimas animatas & inanimatas contactas ab earum corporibus, dum menstruantur. Hoc autem fit, quoniam mali vapores per poros totius corporis eo tempore excitantur, eaq; de causa medici vulnerarij dicti, qui rationales sunt, in curatione vulnerum & ulcerum, rejiciunt pannos lineos mulierum, puta indusium, aut alios id genus pannos, quos mulierum corpora tetigerint, quoniam hujusmodi panni sæpe malam vulneribus qualitatem inducunt, eàque reddit vulnus sanatu difficile: Sed redeo ad secundam partem, quæ est ex parte corporis suscipientis, quemadmodum est, corpus esse præparatum ad illos vapores suscipiendos, & ab ipso corpore abesse qualitates contrarias superantes virtutem agentis. Etenim virtus fortis fortiter resistit, virtuti namque forti nihil resistit, sed suscipiens est corpus debile, vel latorum pororum, aut cacochymum sive mali succi dixeris, & repletum putridis humoribus, & sic de alijs, ut dicam in loco, ubi de corporibus præparatis ad suscipiendam febrem pestilentialem tractabitur. quoniam dicebat Aristoteles tertio Physicorum agentia & patientia debent communicare in materia. Quæ vero dicta sunt hic, non obstant ijs, quæ di-

dicuntur in libello de morbo Gallico a me edito, quoniam ægritudines contagiosæ sunt diversæ, nam quædam pendent a materia subtili, quædam a materia grossa, & quædam a qualitate venenosa occulta, & ideo dixi ibi materiam morbi Gallici habere duo quæ ad contagionem requiruntur, viscositatem videlicet adhærentem, & fixionem, quoniam cum a materia grossa vapores non facile excitentur, si non esset fixio in ipsa vapores non excitarentur uniti, eaq; ratione non imprimerent, tum propter debilitatem actionis cum pendeant a materia pro majori parte frigida, tum quoniam virtus dispersa debilior est virtute unita, neq; etiam inficerent vel essent apti nati ad inficiendum, & hoc apparet in scabie, ulceribus putridis, & alijs. Sed in opthalmia & febre pestilentiali, ac hujusmodi alijs, cum pendeant a materia subtili, vel caliditate febrili subtiliata, a qua multi vapores & magis activi excitantur, non requiritur illa fixio, sed satis est excitari vapores putridos a minera materiæ, sive ab alia parte ubi minera suam communicat qualitatem. Ex his solvuntur multa problemata in materia contagionis quæsita, primumque, unde est quod homines si cum ijs, qui hujusmodi febre, ac contagiosis ægritudinibus laborant, & præcipue in arctis domibus commorantur in easdem ægritudines incidunt, jam dictum est causas esse vapores putridos vel pestiferos a corpore infecto excitatos, & per aerem ad ejusdem speciei præ-

paratum * corpus elatos, dictum est autem hoc quoniam pestilentiale uni speciei non est omnibus pestilentiale, tamen si aliquando animalia diversarum specierum diversas per contactum suscipiant ægritudines, & præter hoc corpora ad suscipiendum imparata, minime suscipere. Sed forte quæres unde est quod corpora mortuorum, quæ febri pestilentiali obierunt, eos non inficiunt, a quibus contrectantur; dico hoc esse quoniam etsi materia venenosa adhuc in illo corpore existat, cum in mortuo calor evanuerit, illa materia non vaporat, cum jam cessaverit ebullitio. Verum si talia cadavera incipiant a caliditate putredinali corrumpi, facile homines inficient febre pestilentiali. Idem evenit in opthalmia, quod, qui in oculos ita affectos intueantur, in eandem incidunt ægritudinem, & hoc propter dispositionem membri ad suscipiendum apti, & vapores alterantes aerem in oculis mox surripientibus receptum, neq; enim omnes inficiuntur, sed tantum, qui sunt dispositi. Dic etiam ex dictis consanguineos facilius inter se eadem ægritudine in malignitate affici. ita quod si ejus, qui prior infectus est, ægritudo pestilentialis fuerit mortalis, omnes ferè eadem contagione moriuntur

---

* *Di. Am.* p 52. Senes minùs peste corripi solent, quià eorum corpus frigidum & siccum est, omnium minimè *Temperati*, quoniam ob compositionis robur, & Temperationis salubritatem fortissimè a putredine se defendunt.

Pestis vero *Sanguineos* magis afficit, quia sanguis facilè, putrefit. ut & *biliosos, Phlegmaticos, melancholicos.*

untur, & hoc eſt quoniam ex jam dicta diſpoſitione, & ex ſimilitudine corporum, & complexionum contracta a principio generationis, cum corpora conſanguineorum ex eodem fere ſemine concepta ſint. Sed quid dicendum ſit de illis qui corripiuntur febre peſtilentiali ex ſolo intuitu alicujus febre peſtilentiali laborantis, vel omnino mortui, vel ex auditu tantum, res profecto mira eſt. Sed cum anima (ut dixit) ex forti imaginatione poſſit agere mediante aliquo, puta ſimilitudine accepta a re corporea, quæ non ex toto expoliata eſt a natura particularium, illum inficit hominem, in quo fuit facta talis impreſſio, cum jam ex timore corpus ſit paratum; nam ex timore, qui debilitat corpus, fit præparatio ad ſuſcipiendam malam qualitatem peſtiferam, tametſi agens ſit debile, nihilominus is qui patitur nullo fere modo reſiſtit. Sicque ſubjectum ex debilitate eſt paratum ad eam impreſſionem ſuſcipiendam, vel ſi agens omnino ſit debile. Humores ex mala dietâ * ſunt apti ad putredinem. principium fiunt febris peſtilentialis unde videtur humores etiam per totum corpus cum ſint mali, a quibus vapores excitantur, eſſe mineram & principium febris peſtilentialis. Quibus accidunt ſigna omnia hoc ipſum atteſtantia,

 ut

---

* *V. Di. Am.* De morbis communibus. cap. 6. malorum ciborum uſus non ſolum utentibus nocet, ſed noxa ad filios tranſit, unde elephantiaſis apud *Ægyptios*, podagra & lippitudo apud Athenienſes familiaris.

ut eſt laſſitudo ſpontanea, muſculorum & membrorum dolor, cum amplitudine venarum propter ebullitionem in toto. Quod ſi materia in membris principalibus fuerit, erit in eorum operationibus impedimentum, quod ex ſignis cognoſcitur, ut idem Galenus atteſtatur in libello de cholera nigra, cap. iv. ubi ſcribit fuiſſe quoſdam, qui cum cuidam magnæ & diuturnæ peſtilentiæ ſuperfuiſſent, eorum non paucis excretionem per inferiorem ventrem factam eſſe vocatarum epaticarum in novem diebus, quare vides mineram talium ægrotantium fuiſſe in epate vel in meſeraicis venis jecinori propinquis. Quod ſi materia fuerit, ut dictum eſt, in jecinore & meſenterij venis epati propinquis, apparet dolor & Tenſio major in hypochondrio lateris dexteri, dico major tenſio in iſto, quoniam in peſtilentiali febre ex ſignis communibus eſt tenſio hypochondriorum, & etiam caliditas major in ipſo latere apparet, fit etiam ex eadem cauſa tenſio & inflammatio in renibus cum obſtructiones ſunt in epate, & alia ſigna quæ epatis nocumentum oſtendunt. Quod ſi in ſtomacho fuerint humores mali putridi cum mala qualitate peſtifera, tunc a principio ante manifeſtam febris apparitionem accidunt * gravitates & anxietates † ſtomachi, aut dolor vel nauſea ſive vomitus materierum malarum. Sed cum in pectore & membris propinquis

---

* *Di. Am.* p. 62. Gravitas totius corporis, emortua facultate ſuſtentatrice.

† V id. eundem ib.

quis cordi fuerit minera, fiunt tuſſes, difficultas anhelitus, caliditas circa partes pectoris, rubor faciei, ariditas & nigredo linguæ alcola, * & ſitis inextinguibilis. Et ſi in corde, vel propinquiſſima cordi fuerit materia, accidunt anguſtiæ pulſus, cordis inquietudines ſine intermiſſione, tametſi inquietudo ſit commune ſignum, mutatur etiam facies, & oculi cavi fiunt, ſequnturq; lipothymiæ, ſyncope ſive animi defectus cum ſudore frigido, ac extremorum frigiditate, quæ mortem propinquam oſtendunt, fiuntq; alia ultima & mala accidentia, ut pulſus debilitas, ac ipſius annihilatio. Si vero materia fuerit in capite videbis a prima die, ut ego ſæpe vidi, alienationes continuas,& vigilias,† fiunt etiam aliquando ſomnolenti & fere ſtupidi ac debilitantur in omnibus ſenſibus, & motibus, & alijs animæ operationibus intrinſecis, tametſi etiam per conſenſum ab alijs membris ſæpiſſime in capite, dicta accidentia fiant, quæ tamen ſunt continua omnino, & inter cætera, iſti a prima die non poſſunt aut ſurgere, nec ambulare, aut per lectulum ſe movere. Et hæc, (ut brevis ſit pars iſta) ſunt ſigna diverſitatis mineræ ratione ſumpta ab operationibus læſis membrorum, dicebat namq; Galenus in libello de locis affectis membra principalia communicare univerſo corpori, hoc modo videlicet cor per arterias, Jecur per venas, cerebrum per nervos. Vide modo & conſidera pulſum &

 anhelitum

* F. 3. † V. Lucret. *Non requies erat ulla mali,* &c.

anhelitum, urinas, || & egeſtiones, dico egeſtiones propter veſicam fellis ab hepate mittentem ramum ad inteſtina, idem de operationibus cerebri animadverte, videlicet conſiderando motuum & ſenſuum operationes, virtutum, ut eſt apprehenſio & diſcurſus & aliæ hujuſmodi, & iſta ſunt primum conſideranda, quoniam dicuntur membra principalia a quibus omnes virtutes primò prodeunt. Niſi medicus cognoverit partes corporis per anatomiam impoſſibile eſt conſequi curam. Quod clarius manifeſtans Galenus ſecundo ad Glauconem dixit, Paſſiones quæ in intrinſecis & occultis fiunt locis, quæ non poſſunt viſu apprehendi, non facile intelliguntur. quoniam nec oculorum acie, nec tactu eas cognoſcere poſſumus, & quoniam occultæ ſunt & febres afferunt, ideo hujuſmodi cognitio perſpicaciori videtur egere mente, præcipue vero peritia naturæ membrorum, quam ex ſectione, & ex exquiſita ſcientia operationum & ex uſu comparamus. vides igitur quam ſit neceſſaria ſcientia membrorum, quæ per ſectionem acquiritur, cum in tali ſcientia omnia ſecreta & occulta naturæ manifeſtentur. Nolo tamen te iterum ex dictis credere me negare hanc febrem eſſe propriam cordis paſſionem cum febris ſit * calor accenſus in corde. † Sed cum ab extra ſæpiſſime hæc febris a contactu aeris fiat, qui contactus quandoq; fit etiam per veſti-

---

|| V. *Di. Am.* cap 26. p. 58. de Urinis.

* *D.A.* p. 26. Calor præternaturalis putrefacit. innatus conſervat ſuccos.

† V. *Mead*, P. 2. De mercibus infectis

veſtimenta aut per aliud indumentum, manifeſtum eſt hujuſmodi qualitatem fuiſſe impreſſam per poros corporis, a qua,cum eſſet peſtifera, ſecuta eſt ebullitio in maſſa humorali, atq; ex ebullitione febris peſtilentialis ortum habuit, cujus minera fuit, non ex quantitate, ſed ex malitia primo in venis & meatibus exterioribus, & poſtea malignitas communicata cordi febrem cauſavit peſtilentialem. Ex dictis jam clara eſt cauſa diverſorum accidentium in tam mala ægritudine, ut eſt ſyncope, nigredo in urinis, alienationes, & multa alia. Sed quam mirabile eſt id quod ſæpe vidi, & in dies ægri, & medici ſoliciti & anxij timent. Quod videlicet eſt in cauſa, quoniam prima die multi in tali febre reperiuntur ſine pulſu, vel cum ultima ejus reſolutione, multi etiam in declinatione ægritudinis & accidentium, cum omnibus ſignis bonis, videlicet cum remiſſione febris, ſublevatione virtutis, & melioratione omnium operationum, tam naturalium quam animalium, mortui ſunt, ut inter alios contigit chariſſimo fratri meo *Antonio Maſſa* numulario Illuſtriſſimi Dominij; qui in vigeſima obijt cum manifeſtiſſimis ſignis declinationis, & bonitate omnium operationum naturalium, qui tamen obiter devenit ad caſum virtutis cum extremorum frigiditate, & reddidit animam. Quod non ſemper putredo ſive minera putredinis febris peſtilentialis eſt circa partes propinquas cordis & ventriculorum ipſius. Sed eſt in alijs membris longinquioribus, ut oſtenſum eſt ſupra, tametſi accendatur calor per putridam fuli-

gine m

ginem in corde, ad cujus confirmationem quædam exempla adducam. Et primo vidi inter alios quendam cui ſtomachi fundum ſummopere doleret, cum febricula non multæ caliditatis, urina vero cum laudabili erat ſedimine, neque alienationes aut capitis gravedo erat, qui tamen devenit ad ſyncopen & morbillorum ſeu peſtichiarum apparitionem poſt ſeptimum, ſicque ante quartum decimum diem mortuus eſt, cum caſu virtutis & extremorum frigiditate, ac fluxu ventris fætido, fætore horribili, diverſo colore & leni. Et hoc fuit manifeſtiſſimum ſignum quod materia mala putrida peſtifera, quæ baſis iſtius febris fuit, putreſcebat in fundo ſtomachi, poſtea a natura movente ex ſe, vel malignitate materiæ ſtimulante, pars aliqua tranſmiſſa fuerit ad cutem, & apparuerunt puſtulæ illæ ſive maculæ, & in illo motu communicabat etiam vehementius ex vaporibus aut etiam ex materia ſuam qualitatem cordi & inde ſequebatur ſyncopis; ſed procedente ebullitione & calefactione, ſpirituum, cum malignitate,& virtute inſurgente, materia mala ſtimulante, contra morbum & cauſam morbi, ſecutus eſt fluxus ille malus, & alia dicta accidentia, & ultimo facta improportione, & reſolutione etiam mors ſecuta eſt. Vides igitur, cum tamen a principio non appareret notabile nocumentum cordis, ſed in proceſſu facta impreſſione, a materia in fundo ſtomachi exiſtente communicanti qualitatem venenoſam ſpiritibus cordis, ipſos ſpiritus fuiſſe & mutatos a propria complexione, atque adeo attenuatos,

ut

ut non potuerint conſervare vitam in tali ſubjecto. Et multos alios vidi, & alij etiam medici viderunt, qui a principio cum pauca febre erant, ſed tantummodo apparebat turbulentia urinæ ac tenſio in latere dextero, inter quos Bartholomeus Guiotus Brixienſis non ſine maximo diſcrimine evaſit. Et quendam vidi conquerentem a principio tantummodo de dolore * dorſi, in alijs vero operationibus & membris mediocriter ſe habebat, cui tamen in decima apparuerunt papulæ, ſive maculæ mali coloris, & cardiaca paſſio, & alienatio, qui tandem cum modico regimine, & ex applicatione multarum cucurbitularum cum ſcarificatione evaſit. Quare ut reſpondeam quæſitis, dico, quod ſi caſus virtutis a prima die apparet, proculdubio minera & mala qualitas peſtifera primo & principaliter eſt in locis propinquis cordi, vel eorum ventriculis, aut ſi eſt in loco longinquo, dico materiam multam fuiſſe, quæ invenit virtutem debilem, ut contigit ſæpe in ijs, qui frequenter coeunt, qui ſi a tali febre corripiantur, pauci evadunt. Adde etiam quod etſi materia non multa eſt, tamen ſua ultima malignitate, quæ penitus eſt contraria vitæ, poteſt brevi tempore ſpiritus vitales in corde inficere qualitate illa contraria vitæ, ſicq; apparet ſubita pulſus debilitas, ſed quomodo moriantur multi in declinatione dictæ febris,

---

* D*i. Am.* C. 72. p. 140. Si dolor dorſi adfuerit, ex magna putredine oritur, ſilicet ex ebulliente ſanguine in vena cava quod per dorſum extenditur.

bris, & accidentium, causam reddam. Cum in declinatione non ex toto dicatur esse evacuata causa morbi, quæ causa est materia putrida cum qualitate pestifera, & ideo virtus, tametsi aliqualiter prævaluerit, debilis est, ex labore contingente in ipsa febre, & ex malignitate materiæ, cui malignitati proprium est dissolvere virtutem. Quare cum ita sit, contigit quandoq; virtuti quærenti ultimam humorum malorum evacuationem, in die aliquando critica, & aliquando non critica, ut moveat. Sed cum sit debilis malo movet motu, & ad partes non convenientes, scilicet ad membrum principale, & quamvis sit pauca cum sit pestifera venenosa inficiendo spiritus extenuatos debiles sequitur inopinata & cita mors. Et ideo semper in istis convalescentibus ante omnia virtus instauranda est, non neglecto regimine regulari in alijs necessarijs. Talis vero mors est illa, de qua princeps Avicenna prima quarti cap. tertio dixit, In declinatione non moritur æger nisi ex causis dictis post, scilicet fer secunda quarti, Ubi inquit qandoq; ex variolis contigit in declinatione mori. Expone igitur eo modo quo supra dixi, videlicet debilitata virtute pars aliqua materiæ mota, non extra pulsa petit membrum principale, & quoniam venenosa est, & resistentia etiam est debilis, ex venenositate corrumpit ejus complexionem, sive spiritus, unde sequitur mors. Nonnullis in verâ declinatione contingit mori, nisi ex aliqua re nova resolvente virtutem, aut mutante complexionem cordis. Igitur male sentiunt, qui credunt & dicunt

cunt

cunt aliquos a peste interemptos fuisse sine febre, * ipsi namq; non animadvertentes alterationem pestiferam venenosam fieri etiam in vaporibus, crediderunt sine febre interimi a peste, unde oportuisset eos notare quod in ephemera spiritus accenditur, & cum vapores sint venenosi antequam febrilis calor per universum corpus effundatur, moriuntur; sed facta fuit cordis calefactio ex vaporibus pestiferis antequam humores putrescerent. Potest tamen fieri ut aliquando sit putrida cum qualitate pestifera, & sit procul a partibus cordis aut hepatis, vel quæ ab aliquo impediatur, itaque non faciat alterationem in spiritibus cordis, quæ sit notabilis, neque est tantæ caliditatis, ut possit massam sanguineam sive humores ita conturbare, ut urina possit ostendere ebullitionem humorum. Quare, cum adhuc non sit multa inflammatio, non apparebit caliditas lædens notabiliter infirmum, neque manus tangens ipsam, sentiet caliditatem intensam. Et nihilominus æger tendit ad mortem, & ratio est, quoniam cum materia venenosa est in locis remotis a corde, amoto impedimento, occupat cor, si vero in loco a corde longinquo sit, imprimit malam qualitatem, corrumpitq; spiritus & suam complexionem, qua corrupta sequitur mors, cum ijs dictis signis ipsam non indicantibus. Neque debet quis dubitare dictam mortem

---

* V. *Di. Ami.* C. 14. p. 44. Qui asserit pestilentes morbos esse posse cum febre, & sine febre, probatq;.

tem non poſſe ſequi ab aere peſtifero, cum ſemper inſpirationem, ad cordis refrigerationem, aerem animal recipiat, qui ſi peſtiferus fuerit, corrumpet complexionem ſpirituum (ut dictum eſt) & ſequetur inopinata mors, ut accidit in maximis peſtilentiis a corruptione aeris evenientibus, attamen ſemper ante mortem cor accenditur a caliditate extranea, ſed notare oportet quod quandò materia jam ſuam communicavit qualitatem malam cordi, pulſus non eſt amplius bonus, immo eſt diverſus, ut ſæpe expertus ſum in morientibus.

Cap. III.

De materia faciente febrem peſtilentialem, & aliis, quæ baſis morbi dicuntur.

QUANDO fit aer ſecundum hunc modum, videlicet putridus peſtilentiali putredine, venit ad cor, quare corrumpit complexionem ſpiritus, qui eſt in ipſo, & putreſit quod circundat ipſum de humiditate, & accidit caliditas egreſſa a natura. * Clare patet igitur febrem pe-

* D. Am. p. 45. Febris peſtilentialis tres ſunt ſpecies, Diaria in ſpiritibus accenſa, (quæ intra 24 horas enecat) Humoralis, quæ Humores corrumpit, Hectica, quæ in ſubſtantia cordis permanens & fixa eſt.

Di Am. p. 46. Peſtilenti febre citius afficiuntur, quibus ad putredinem ſunt humores parati.

peſtilentialem fieri ex putredine humorum. Quod confirmat, idem Avicenna, cap. quarto, docens, curare, Inquit, ſi materia fuerit ſanguinea incipe a ſanguinis miſſione, ſi autem alij humores fuerint, evacuentur. Quare ex humoribus omnibus iſtam febrem fieri patet. Sed quoniam humiditates ſubtiliores facilius recipiunt caliditatem putreſcibilem, & peſtiferam qualitatem, quæ humiditates cum ſint evaporabiles, alijs corporibus ipſam communicant, hinc eſt quod febris peſtilentialis ut plurimum eſt ſanguinea, aut cholerica. Sicque dicere oportet baſim, in qua eſt hoc accidens peſtilentiale, eſſe ut in pluribus aut humorem ſanguineum, aut cholericum, raro phlegmaticum, & melancholicum, ut plurimum intraneum: quoniam ſæpe vidi febrem peſtilentialem cholericam cum apparitione morbillorum alternantem, videlicet incipientem cum frigore & terminantem cum ſudore & hujuſmodi febris non eſt tanti diſcriminis, quoniam pro parte materia expellitur extra venas. Sed quæ ſit cauſa quod iſta febris raro ſit diuturna, videlicet quartana, aut quotidiana, vel tertiana diuturna a craſſitudine materiæ nemo fere ignorat. Cum ratione venenoſitatis hæc febris ſit turgida, ſtimulans naturam ad expulſionem ſæpe ſymptomaticam, raro criticam, materiæ vero expelluntur, aut per vomitum, vel per ſeceſſum, aut per permutationem ad inguina cum apoſtematibus malis, vel etiam ad alia loca non emunctoria, per tubercula & genera papularum & macularum malarum. Sed notabis quod apoſtema-

ta,

ta, quæ ex frigidis a prædominio fiunt humoribus, ut plurimum ſunt mala, tametſi in quacunque febre peſtilentiali ſint mala, quoniam cum materia melancholica, & maxime cum malignitate, expellitur, & fit apoſtema, non ſuppuratur, quamvis etiam alij ſint admixti humores, ut puta, ſanguis & cholera, ſed tendit ad corruptionem, propter inobedientiam humoris, & malignitatem peſtiferam. Et hoc magis ſi virtus fuerit imbecillis. idem dico de phlegmatico, quamvis non ſit ita inobediens nec malum, exijs, quæ ſuperius dicta ſunt facile doctis perſuadetur in ſcientia medicinæ quancunque febrem putridam poſſe eſſe peſtilentialem, neque id aliqua ex parte obſtat, cum quæcunque materia putrida ſit parata ad ſuſcipiendam ulteriorem putredinem & malignitatem. nam ſi corpora ſana ab ipſo aere alterantur alteratione peſtifera, quanto magis, corpora imbecillia plena putridis humoribus, quamvis ſint melancholici aut phlegmatici, cum ab ipſa exteriori & etiam interiori alteratione oppreſſa virtute, & ad talem diſpoſitionem deveniunt. Et ſic aliquando vidimus temporibus peſtilentialibus febres incipientes ex putredine humorum craſſorum phlegmaticorum & melancholicorum & tranſcendere temporis diuturnarum febrium cum accidentibus peſtilentialibus, videlicet cordis pulſu ſive tremore, animi defectu, extremorum frigiditate, & alijs malis accidentibus, cum quibus recedunt ab hac vita. Corpora magis materialia & ſicca ſunt apta ad ſuſcipiendam iſtam peſtilentialem qualitatem, ut ſunt plantæ, quæ pereunt ex mala aeris peſtiferi

qualitate.

qualitate. * Nec solum plantæ pereunt, sed comedentes eorum fructus sive folia, † sed in armentis hoc sæpe accidit, tametsi sit ægritudo humoralis, attamen si comparare volueris, facilius est imprimere in secundis humiditatibus in homine aliquam qualitatem, quàm in primis humiditatibus brutorum, cùm corpora hominum sint magis abnoxia alterationibus interioribus & exterioribus, quàm corpora brutorum, ut docet quotidiana experientia, & quamvis febres habitudinales sint immateriales, tamen quia calor jam in dictis secundis humiditatibus est, possunt ab ipsis excitari vapores & ad alios homines transire, eosq; infectos perdere suâ qualitate pestiferâ; Quæ febris hectica cognoscitur, quoniam sunt accidentia mala, ut est syncope, passio cardiaca, & alia solita evenire in febribus pestiferis humoralibus, tametsi non sint ita fortia. Sic etiam dicere oportet, de febre putridâ phlegmaticâ, & quartanâ quæ non habent accidentia fortia sicut cholerica, & sanguinea. Ex dictis credo satis probatum esse dari ephemeram pestilentialem, & maxime ex verbis Avicenne dicentis, ab aere corrumpi spiritum, aut ejus complexionem, quod clarum est, præsertim tempore æstivo, cùm primò ab aere accendantur vapores, deinde spiritus cum sint substantia magis inflamabilis, cùm verò caliditas accensa est in spiritibus, illa febris est, quæ ephemera dicitur.

* Vid. *D. A.* p. 28. Plantæ pesti subjectæ, & animalia, vaccæ boves, canes, &c. † Corpora hominum magis obnoxia alterationibus interioribus, & exterioribus quàm corpora brutorum.

CAP. IV.

De definitione ſeu deſcriptione febris peſtilentialis.

PRotinus inter initia, febris definitionem, quoniam febris eſt, dicere hic oportuiſſet ex principis ſententiâ, unde omnia colliguntur, eſſe ſcilicet calorem extraneum in corde accenſum. Sed cùm hic peſtilentiale genus tantùm declaretur, univerſali ratione febrium prætermiſsâ, eam tantummodo febrem peſtilentialem declarabo, ut legentes in cognitionem ipſius facilius devenire poſſint; quæ declaratio ut facilior ſit, multa, quæ ſuperius ſcripta ſunt, repetere non inutile fore judicavi. * Febris igitur peſtilentialis eſt morbus complexionalis, aliquando acutiſſimus contagioſus, & univerſalis cum qualitate peſſimâ venenosâ conturbans intus, & ut plurimúm perdens. quoniam ſuâ peſſimâ qualitate peſtiferâ corrumpit ſpiritus cordis, eâq; de re eſt longè acutior alijs morbis, ac deterior longinquiorq; à ſalute, ita ut aliquando tanti ſit acuminis ac malitiæ, ut ſex aut duodecim horarum ſpatio patientes è vitâ rapiantur, ſine ullâ alteratione præcedente, quo fit ut *ſæpe in publicis vijs cum ad conſueta munia* † *proficiſcuntur*, moriantur, ſerpitq; hic morbus citiſſimè, ac ſubitò populatur. Et pendet ex ebullitione unius interdum, &

---

* V. p. 4. Col. 1. † Vid. Virg. Peſtem. L. 3. v. 515. Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus Concidit, &c.

& interdum plurium quatuor humorum, & aliarum humiditatum, ſpirituumq; & ſuperfluitatum, quamvis rarò ab in ſecundis humiditatibus inflammatione fiat, ſæpiſſime ab alteratione ſive cauſa extrinſeca factus & aliquando ab intrinſecâ. Et quando non ſtatim interimit hic morbus ſæpiſſime accidentia multa & ſæviſſima apparent, quemadmodum inquietudo, * laſſitudo corporis, nauſea, & caſus appetitûs, cui niſi ſuccurratur cum comeſtione violentâ, dicebat, Avicenna ægrum interfici. Dolor ſtomachi, & ipſius anxietas, tenſio hypochondriorum, atq; dolor dorſi, tuſſis ſicca, anhelitus malus, & vehemens, frequenſq;, ariditas linguæ, ſitis mala & inextinguibilis, alienationes, ſtupores, inania inſomnia, oculorum rubor, ac faciei mutatio diverſa, cordis paſſio, lipothymia, ſyncope, ſive animi defectus, ſudores frigidi diaphoretici, id eſt reſolutivi, pulsûs debilitas, ac ipſius annihilatio, & hoc quando materia eſt propinqua cordi, & cum ultimâ malignitate. Attamen non ſemper ſunt omnia dicta accidentia, ſed quandoq; plura, & aliquando pauciora, ita ut ex pauciate accidentium ſæpe difficilis ſit cognitu. Nam ſecundùm naturam, & multitudinem humorum & aliarum materierum, & earum malignitatem, ac etiam locum, & fortitudinem, vel imbecillitatem virtutis, fiunt plura & minora accidentia. Urinæ ſunt ſubjugales, aquoſæ, diverſæ, ſine ullo aut certè cum malo ſedimento, fiunt etiam ſæpe fluxus

 mali

* Symptomata febris peſtilentialis. V. D. *Mead.* p. 7. & *Dio. Am.* p. 53. &c.

mali diverſi, cum quibus recedunt è vitâ; apparent ſæpe apoſtemata emunctoriorum & etiam botores, ſive tubercula diverſa, ut ſunt carbunculi, variolæ, morbilli, eſſaræ & maculæ aliæ diverſæ, in colore, quas peſtichias ſuperiùs vocavi, quæ ſunt etiam ſine eminentiâ, ſecundum diverſitatem & prædominium humorum peccantium, quæ maculæ non differunt in materia à tuberculis, ſed in groſſitie, & ſubtilitate materiæ, & ſunt propter aeris exterioris malitiam deteriores morbillis, quando ex infectione exterioris aeris procedunt, quoniam humores bonos inficit, ſed morbilli quoniam ab intrinſecâ fiunt naturæ alteratione, eos humores depurant. Hæc omnia per univerſum corpus evenire conſueverunt, interdum primâ die, interdum autem quartâ, vel ſeptimâ, vel undecimâ & in alijs, & aliquando in die non criticâ, & tunc eſt malum, quoniam natura ſtimulatur vel à multitudine, vel à qualitate peſſimâ, vel ab utriſq; ſimul. Etenim materia quæ facit has papulas, eſt ſparſa per omnes venas uſque ad exteriorem cutem. Apoſtemata inguinum fiunt à materiâ, quæ eſt in venis epatis, alarum verò cum eſt in venis, quæ à corde recipiunt, ſed poſt aures ſi ſunt à capite fluit materia, quæ apoſtemata diverſimode & ſapientes & vulgares appellant, nam quidam bubones, quidam anthraces vulgares vero noſtri peſtem. Fiunt & alia apoſtemata aliquando magna, & aliquando parva, quæ certum ſibi locum non determinant, eaq; vocant carbones, & ſunt diverſi in colore, & ſubſtantiâ, fiunt etiam & eryſipelata

pelata mala, & in ore alcola, ac ſquinantia, ac etiam apoſtema plureticum, ſed in ultimâ morbi ſævitie accidit extremorum corruptio. Hæc præterea febris etſi ut plurimum continua ſit, tamen aliquando viſa eſt cum exiguo rigore affligere cæpiſſe, ac cum ſudore terminaſſe, quemadmodum fieri aſſolet in febribus ſalubribus. Et aliquando incipit ſine typo, vel frigore cum caliditate levi ſine ariditate, quæ tamen eſt continua, ac ſemper cum illâ intrinſecâ conturbatione & anhelitûs frequentiâ, ac quâdam vigiliâ. Neq; in quacunque febre peſtilentiali apparent puſtulæ, & maculæ, vel apoſtemata dicta, ſed ſæpe cum mitioribus accidentibus tendunt ad mortem. Præterea ejuſmodi accidentia poſt nonnullos dies, & interdum à principio febris apparent, ita ut aliquando febris verè, aliquando falſò declinare videatur, & tamen poſt hoc ſuperveniunt lypothymiæ, paralyſis, impotentia motûs, vertigines, ſcotomiæ, ſurditas, debilitas memoriæ, inſipientia, & incompoſitæ locutiones, mutationeſq; exiſtimationum, & cogitationum, ac diſcurſus ab eo ſtatu, qui fuerat ſecundum naturam.

Cap. V.

Oſtendit cauſas febrium peſtilentialium aliaq; ſcitu digniſſima.

Dicatur igitur ſic, cauſarum febrium peſtilentialium quædam ſunt exteriores, quas primitivas vocant medici, quædam vero interiores, quas in duas dividentes cauſas, alteram antecedentem vocant, alteram conjunctam. Sit ergo in primis ſermo de primitivis, quoniam exteriores ſunt, neq; corporis noſtri partes. Cauſæ primitivæ ſeu exteriores ſunt cauſæ non corporales, vel non ſunt partes corporis noſtri, & ſunt cauſæ effectrices, quæ agunt dupliciter, videlicet qualitate manifeſtâ, & qualitate occultâ, & ut clarius hoc intelligas, cauſæ extrinſecæ aliquando agunt quâdam actione non perceptibili ſenſu, cognoſcitur tamen diſcurſu, & ratiocinatione neq; cœleſte eſt, ſeu ira dei; Sed ſunt diſpoſitiones aeris, vel alterius rei occultæ facientes effectum inopinatum multis. At ſapiens cujus eſt omnia ſcire ut decet, non ignorabit cùm præviderit ſeu ſciverit cauſas. Quâ autem ratione cauſa exterior ſive primitiva in corpus noſtrum agat, pulchra ac ſcitu digna eſt inquiſitio, & maxime in illis febribus peſtilentialibus, quæ à causâ extrinſecâ hominibus accidunt. Cauſæ igitur exteriores agere poſſunt, primùm quoniam aeri, aquæ, & terræ alterationes quamplurimæ à qualitatibus mani-

festis, quæ sunt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas, accidunt, præterea à qualitate occultâ, quæ non fit sine disproportione qualitatum manifestarum. Ignis vero ob caliditatis sinceritatem putrescibilem alterationem non recipit, vel aliam, cum quâ sub formâ ignis manere possit. Notabis tamen nullum elementum purum putrescere, sed illa tantum, quæ admixta sunt præsertim cum humiditate; & eâ ratione ignis, & illa ultima pars aeris prope ignem, cùm sit exiccata, ac igne plena non putrescit, cæteræ verò partes aeris, quoniam recipiunt vapores quamplurimos à sole & ab alijs alevatos, diversas putrefactiones suscipiunt; quemadmodum illam, quam pestem vocant, hominibus & reliquis animantibus pernitiosam: Attamen non protinus quod homini mortale est, idem erit & cæteris. Etenim diversæ alterationes diversis animantibus & plantis sunt mortiferæ ac corruptrices: Præsupposita vero, ex sententiâ philosophi. Putrescibile alteratione, & corruptione esse in tribus elementis, videlicet in terrâ, aquâ, & aere, vel in corporibus terrestribus, aquaticis, & aereis: Dicamus quòd terra sæpe ex nimiâ humiditate in se, vel circum se detentâ, cum aliquâ debili caliditate exteriori, vel inferiori, putrescit in se, ex quâ deinde putredine, quæ in illâ terrâ nascuntur, ut sunt olera grana, & id genus fructus, retinent in se qualitatem illam malam putredinalem; ita ut si comedantur non solum ab hominibus, verùm & ab alijs animantibus diversas generent ægritudines, & aliquando mortiferas,

ſecundum diverſos gradus putredinis. Vapores præterea, qui ab ipsâ elevantur, ſi corpus extra contangant, inficiunt; ſæpeq, viſæ ſunt plantæ interijſſe ex alteratione corruptivâ terræ. Pari ratione de aquæ putredine dicendum eſt, etenim ex jam dictâ humiditate, & calore debili fit alteratio putreſcibilis. Quare & piſces & alia quamplurima in ipſis aquis putridis naſcentia, vel morantia, ſi edantur, malas gignunt ægritudines, ac etiam ſi ipſa aqua ſic alterata, quis uti voluerit, vel bibendo, aut carnes & alias res coquendo, vel aliter miſcendo, malos gignet morbos, ſimiliter & aer ſi alteretur à jam dictis qualitatibus excedentibus, cùm ex ipſo ſpiritus cordis refocilletur per inſpirationem peſſimas facit ægritudines. Igitur omnibus iſtis, vel in ſe, vel per aliud ita alteratis, ut putredinalis ipſis accidat alteratio & à propriâ naturâ egrediantur, neceſſarium eſt ea minime pro operationibus vitæ neceſſarijs convenientia fieri, immo pernicioſas præparant diſpoſitiones. Sæpe & hujuſmodi elementa communicant ſibi alterum alteri ſuam malam qualitatem, ut terra aquæ, & aeri, aqua terræ & aeri, aer terræ & aquæ, ita ut ſæpe inter ſe ſuas malas qualitates communicent & contangentiâ inter ſe corrumpant, vel per ea, quæ cum ipſis ſunt, ut putà aerem & terram alterari à nimiâ pluviâ, vel ex rabidâ ſolis caliditate, aut à vaporatione paludum putridarum, & ex inundatione, aut à re putridâ ſeu paratâ putredini, vel tranſeunte per putridum ſolum. Sed aer putrefit ab omnibus iſtis, quoniam terra & aqua, cum recipiunt

cipiunt putredinem communicant ſuos vapores aeri, ſicq; eum ad ulteriorem putredinem parant, ſunt & multa alia, quæ aerem inficiunt, ut cloacæ * putridæ, ſterquilinia, acerui rerum putridarum, loca aquis inundata, ut ſunt loca, in quibus ricium ſeminant & ubi linum macerant, ſed inter cætera ſunt corpora animalium mortuorum & non tumulatorum vel crematorum quando corrumpuntur, quorum meminit Galenus in libello de differentijs febrium, addens quod communitas vaporum delatorum à longiſſima regione, ſcli cet ex Æthiopiâ, † a ventis poſſunt aerem inficere, ex quâ infectione febres peſtilentiales per regionem illam gigni poſſunt. Et quandoq; dicta elementa à propriâ naturâ mutantur ita, ut neque animalia bruta in ipſis degentia diu vivere poſſint, attamen cauſæ hujus rei ſæpe ignorantur. Quæ ita alterata peſtiferas cauſant ægritudines, verbi gratiâ in caliditate & ſiccitate, ſicuti quando ſol eſt in corde Leonis in diebus canicularibus, etenim ex caloris vehementiâ calefit & exiccatur terra, aqua etiam & aer, ex quâ in proportione & caloris exceſſu, ſæpe coloni & qui meſſem curant, nimiâ & intollerabili caliditate meſſem dimittunt, cùm non poſſint ſuſtinere vehementiſſimum ſolis calorem, terráque inde exiccatur, ac ſterilis fit, ſimiliter, & aquæ alterantur (ut ſæpe dixi) unde ſequuntur jam dictæ ægritudines, & ſunt tanquam cauſa primitiva extrinſeca

---

* Aliæ putredinis cauſæ cloacæ putridæ, &c. corpora animalium mortuorum. V. *Mead.* p. 3. † V. *Mead.* p. 14.

ſeca ex inæquali aeris proportione à nimiâ ſolis caliditate, aut quoniam non ſunt venti, * vel eſt privatio pluviæ. Similiter fit à frigiditate, ſive fuerit ex ventorum ſeptentrionalium ſufflatione, ſive ex diſtantiâ ſolis ab aliquo loco, ſive ex non rectâ radiorum inſpectione, vel quomodocunque ſit, nimiâ frigiditate alterantur elementa, cùm frigiditas ſit de virtutibus activis, quæ poteſt ſuâ actione deſtruere caliditatem conſervativam aeris, quâ debilitatâ facile putreſcit, cùm ſit humidus. Etenim una cauſarum putredinis, eſt frigiditas dominans calori intranco extinguens, cum quâ præter malignitatem peſtiferam putredo agit in corpus noſtrum, fit condenſatio meatuum à nimiâ exteriori frigiditate, quare ipſa prohibita tranſpiratio putredinis cauſa eſt, & aliquando peſtiferæ febris, ſecundùm humorum præparationem, & iſta erit peſtilentialis febris à causâ intrinſecâ; quoniam mala qualitas peſtifera non eſt exterior, tametſi cauſa obſtruens meatûs fuerit primitiva. Etenim in præcedentibus dictum fuit hanc febrem differre ab aliis putridis febribus in modo ſuſceptionis, quoniam aliæ febres putridæ, habent prohibitam reſpirationem cauſam facientem ad putredinem humorum. Et iſta ſine hujuſmodi prohibitâ reſpiratione fieri ſæpe poſſint, ſcilicet à contactu extrinsecæ putredinis aeris, vel âlterius rei vaporoſæ per poros ſuſceptæ, non tamen diu putredo, ſive humores putridi eſſe poſſunt, quin faciant obſtructiones & prohibitam reſpirationem. Quare

* V. *Mead.* p. 4.

Quare notare oportet febrem pestilentialem sæpe posse incipere nullâ prohibitâ transpiratione præcedente ut causâ. Ab humiditate præterea aërem posse corrumpi nemo dubitat, cùm, humiditas mater putredinis sit, & causam corruptionis, atque omnium malorum sapientes omnes humiditatem dicant. Qua propter cum in jam dictis humiditas superflua ac inæqualis fuerit, alterat corpora alteratione ad febrem putridam suscipiendam. Neq; desunt rationes demonstrantes siccitatem in elementis causare febrem, cùm siccitas sit lima caloris, tabescunt enim nimiâ siccitate corpora, ac inflammantur inflammatione forti & extraneâ, quod si nimia fuerit & infrigidet, ex infrigidatione & improportione qualitatum inter se redditur corpus putredine paratum. Et ut omnia unico verbo perstringam, quacunque improportione data in elementis mutantur corpora in ipsis degentia. Hujusmodi mutationes corrumpunt elementa, sive mutant secundùm partem eorum naturales qualitates, à quâ mutatione sequuntur febres pestiferæ, ac perniciosæ, quæ sibi varia accidentia associant, ut est tabes, tussis sicca, fluxus ventris mali, sudores frigidi, pustulæ seu papulæ, ac maculæ diversæ sine eminentiâ, apostemata & putrefactio membrorum, & quamplurima alia, quæ mutationes temporum non solùm ab antiquis visæ sunt, sed etiam a nobis. Collige igitur quod elementa alterata tam a qualitate manifestâ, quàm occultâ, communicant talem qualitatem corporibus præparatis per vapores,

pores, ut eſt videre in ſterquilinio putreſcente, à quo ſenſati elevantur vapores, qui ingredientes poros vel meatus; & maxime per os & nares inſpirando & alias vias, ut ſunt oculi, & aures, cùm verò ſint putridi aut affecti qualitate peſtiferâ, dum tangunt membra humores & ſpiritus corporis inficiunt eâdem putredine, vel qualitate veneficâ, quali ipſi infecti ſunt, cùm agens quodcunq; non agat primò niſi per virtutem excedentem. Quæ qualitas prior impreſſa ſerpit per partem poſt partem, ita ut una pars alteram inficiat, uſquequo ſuam imprimat ſimilitudinem, quæ aliquando toti corpori communis eſt, & aliquando uni, vel pluribus membrorum, ſimiliter & aliæ res, ut ſunt cibi mali, inficiunt corpora parata, inter quæ ſunt corpora habentia ſuperfluitates fætidas, quemadmodum ſunt, qui ex immunditiâ, aut a propriâ complexione fætent, fætore horribili, ut ſunt Hebræi, Æthiopes, & Cucullati quidam. Nam cùm in ſtomacho cibi mali putreſcunt, ſive ante converſionem, aut digeſtionem, ſive poſt, cum talia corpora fætentia, vel malas multiplicantia ſuperfluitates, ſint paratisſima inficiuntur. Et factâ malâ chili præparatione per venas, corpori toti communicatur, atque etiam odores mali per nares ſuſcepti, ſi a re putridâ elevantur, inficiunt. Sed ut omnia clara ſint, ad hoc etiam aliquid addam. Nam cauſæ antecedentes febris peſtilentialis, & conjunctæ, ſunt cauſæ intrinſecus agentes, ſuntq; partes noſtri corporibus infectæ tali qualitate peſtiferâ, ſcilicet humores, ſpiritus, & membra,

bra, in quibus omnia genera febrium comprehenduntur. Enim vero, quoniam. Hæ partes infectæ sunt dictâ qualitate venenosâ, febris pestilentialis fit, dixit namque Galenus sexto de locis affectis, generari venenum ex humoribus in corpore, idq; agere actione mala. Hoc idem dicendum est de causis conjunctis, quæ, & si ab antecedentibus pendeant, attamen quoniam distinctæ ab ipsis esse possunt, ut apparet de obstructione, & putredine, ideo distinctas medici causas ponunt; quæ cùm non sine subjecto sint, per quod agunt, sunt corporales, quemadmodum humores, & vapores putridi, vel calefacti petentes, cor, in eoq; existentes, cum prædictâ venenosâ qualitate extraneum accendentes calorem, qui per arterias & venas toti corpori communicatur, nisi impediatur. Nota tamen quòd cum humores, sive massa humoralis sapiat naturam aeris, quæ calida & humida est, & putredo non fiat sine caliditate & humiditate, ideo hâc de causâ ab ipso aere alterantur humores sive massa humoralis est. nam massa humoralis ex sui naturâ inflammabilis, quare ab extrinsecis facilè alteratur. Collige igitur causas primitivas febrium pestilentialium esse aeris intemperiem, * vel aliorum elementorum, tam in qualitatibus manifestis, quàm in occultis, quæ alterando partes nostri corporis ad suæ naturæ corruptæ similitudinem mutant, usque ad cordis substantiam venenosam qualitatem communicando. Neque aerem

* Aeris intempereis. V. *Mead.* p. 4.

rem infectum qualitate pestiferâ in manifestis qualitatibus multum excedere est necessarium, tametsi imprimat impressione mortiferâ, quæ interficit sine vehementiâ caloris & aliorum accidentium. Et inter primitivas causas, ut superiùs dixi, sunt res omnes putridæ, præsertim corpora mortuorum, etiam si in longissimâ essent regione, cùm venti ex illâ regione, perflantes deferant hujusmodi aeris vapores putridos, item apertio locorum subterraneorum, ut contigit tempore terræmotûs, quoniam sæpe terra aperitur ita, ut vapores ibi diu detenti & putridi aerem inficiant, sunt etiam evaporationes malarum aquarum & paludum, præsertim ubi seminant ricium, nam vapores talium locorum aerem inficiunt ita, ut qui prope habitant facillime incidant in febrem pestilentialem, & videtur lenta cum gravitate capitis quibus anhelitus fœtet, ac etiam narium exhalatio, similiter mollitiones rerum putridarum, ut sunt coria & hujus generis putrida. Etiam comesæ res putrescibiles mali chymi, & præsertim carnes putridæ febrem pestiferam sæpe generant. Et temporum inæqualitas, est maxima causarum teste Hippocrate, cum jam dicto cœli vel syderum & stellarum influxu disponente elementa & alia corpora inferiora.

CAP.

CAP. VI.

De ſignis futuræ ac preſentis febris peſti-lentialis.

DIvidamus ſigna ſecundum duplex genus. Etenim quædam febrem peſtilentialem futuram minantur, quædam vero præſentem oſtendunt. Dicamus ergo cum ſapientiſſimo Hippocrate, ſi quatuor temporum qualitates, & diſpoſitiones non ſervaverint naturam ſuam, ſed fuerint obſcurationes ſolis & tonitrua extra ſuum tempus, fuerintque pluviæ multæ, ac appariti-ones quarundam ſtellarum, ut ſunt cometæ & aliorum vaporum, qui accenduntur, & in modum ſtellæ cadentis videntur hæc omnia ſigna aeris mutationem manifeſtam oſtendunt, cùm ſint exhalationes aeris mali. Præparantia verò corpora inferiora ſunt tempora non proportiona-ta, ut eſt aer diverſus cum paucitate pluviæ, ne-buloſus ita, ut oſtendant pluviam futuram, & tamen non pluat, ſed remaneat aer turbidus cum caliditate æſtuoſâ, aut etiam ſi pluerit remaneat tamen hujuſmodi caliditas æſtuoſa, quod etiam malum eſt ſi in fine veris frigus ſuperveniens meatus aſtrinxerit, quoniam præparabit humores ad æſtatis putredinem, ſimiliter etiam ſi æſtas calida & humida *fuerit, vel calida caliditate urente ad putredi-

* V. *Mead.* p. 3.

putredinem præparabit. Nam caliditas urens ſane, cutem exſiccando, meatus abſtringit, & fit prohibita reſpiratio, ut contingit in diebus canicularibus, ſimiliter & privatio ventorum, & ſolis obſcuratio ob aeris craſſitiem, præſertim ſi poſt veris inordinatam, conſtitutionem, cum frigiditate obſtruentemeatus fuerint, præparant, & ſunt ſigna futuræ febris peſtilentialis. Præterea æſtas ſi fuerit calida caliditate æſtuosâ, vel ſi fuerit frigida & inæqualis, ac in ſuis diebus in lumine diverſa, cum diei ac noctis diverſitate longinqua à naturali ſuâ diſpoſitione, cum ventorum ſufflatione, futuram febrem peſtilentialem oſtendit. Inſuper autumnus calidus & humidus, aut frigidus turbulentus & pluvius cum ſufflatione malorum ventorum qui illius regionis fuerint, dixi illi regioni, quoniam ſunt quidam venti cuipiam regioni inſalubres, cæteri vero ſalubres ut eſt Venetijs meridionalis ventus, qui & ſi multis regionibus noxius ſit, attamen Venetijs cùm ex mari proficiſcatur ſalubris, aut certe innoxius eſt. Quod ſi etiam apparuerint tonitrua, cometæ ac evaporationes accenſæ, veluti ſtellæ cadentes, & aeris ignitiones certam febrem peſtilentialem futuram enunciant. Præterea ſi hyems calida cum multitudine nebularum & ſine pluviâ fuerit, vel etiam nimis frigida & ſicca, quoniam corpora debilitat, eſt cauſa non per ſe, ſed per accidens, vel ſi fuerit cum quadam exhalatione vaporum ſuper terram, & ſine ventorum ſufflatione, ita ut aer caliginoſus permaneat, Solque ſuis radijs hos vapores penetrare non poſſit, ſintq; conditiones pluviarum & tamen

tamen non pluerit, ſed aer tenebroſus maneat cum aliquo calore obtuſo, vel etiàm ſi nimium pluerit, & aquæ abundantes aerem corrumpant; hoc in quocunq; tempore fuerit, vel quomodocunque aliter, cùm jam ſuper cœleſti influxu futuram omninò peſtem oſtendunt. Neque ignorare oportet corpus noſtrum indigere inſpiratione proportionatâ tempori, quâ deficiente fiunt malæ ægritudines. Sed inter cætera ſigna futuram febrem peſtiferam oſtendentia eſt multiplicatio animalium, quæ ex putredine generantur, ut ſunt locuſtæ, muſcæ, vermes, & alia id genus animalia non ſolita in illâ regione apparere. Notabis tamen homines qui in aere malo educati ſunt, minus paratos eſſe ut in hanc febrem incidant; idque eſt aut quòd aſſueverint putrido aeri, (aſſueti enim minus læduntur quàm inſueti,) vel quoniam aer non eſt paratus ſuſcipere peſtiferam qualitatem, quanquam ſit malè affectus, vel ex utroque; & iſtâ ratione qui in carceribus ſunt non ita ægrotant. Etenim longè diſtat qualitas à qualitate tàm in manifeſtis, quàm in occultis. Cùm igitur in aquis aliquod ſignum putredinis apparet, quod cognoſcitur, quoniam præter propriam naturam fiunt turbidæ, aut ſapor in ipſis mutatur, vel odor, vel quia caliditas quædam inſuavis & in ſubſtantia limoſitas videtur, vel quòd mutata ſit ad aliquam aliam qualitatem ita malam, ut piſces & alia animalia degentia in ipſis moriantur, vel ab ipſis fugiant; & etiam ſi animalia, ut armenta, pecus, & alia ex ipſarum potu vel ægrotent, vel moriantur; ſæpe enim ex terræ putredine aquæ,

quæ ex ipsâ terrâ ſcatent, vel ſuper eam tranſeunt, corrumpuntur, quòd ſi in ipſis aquis animalia naſcantur, quæ ex putredine gigni ſolent, aut quæ non ſolita ſunt in ipſis naſci, utputà ranæ, vel piſces quidam mali, aliaq; ejus generis, aut quòd in ipſis naſcantur herbæ malæ putridæ, ut eſt alga, & cannæ, vel etiam ſi diutiùs morentur in locis paludoſis, vel in non paludoſis, aut ſi in ipſis aquis ponantur quædam ut molliantur, quemadmodum linum cannabis, & ſpartum ex quo funes conficiuntur; ita etiam pelles quas coriarij aquis molliunt, hæc omnia aquam corrumpunt. Quâ corruptione cognitâ futuram febrem peſtilentialem prædicere potes. Terræ verò putrefactæ ſigna ſunt animalium ex putredine naſcentium multiplicatio, ut ſunt mures, ranæ terreſtres, (quas bufones vocant, & etiam rubetas,) ſerpentes, ac vermes quamplurimi, & alia, præſertim ſi minimè in illis locis naſci conſuevêre. Iſta enim vel imprimis oſtendunt putredinem terræ, per quam futuram peſtem dubitare non oportet, & eſt ſignum vulgare, ac rationabile, quod ſi cum iſtis quoque animalia in cavis terræ degentia derelictis ſubterraneis cavernis aufugiunt, ut ſunt talpæ, cuniculi, lepores, vulpes, & hujuſmodi, vel ſi mortua per ſylvas, & nemora, vel prata inveniantur, tunc certam peſtem futuram ex terræ corruptione enunciat, & eò magis ſi paſcua animantibus mortifera, aut inſalubria videris, vel alia terræ naſcentia degenerare cognoveris, ut fructus omnes & grana cætera, utputà ſi cum tritico infelicis lolij copia naſcatur, vel etiam in alijs

oleribus mutationes appareant, à quorum esu sequuntur sæpe, si mala fuerint, angustiæ & anxietates stomachicæ. Vel etiam si sterilis terra affecta sit, ita ut non germinent plantæ suo tempore, aut non nascantur semina, seu quæ sponte nasci deberent, vel quòd orta monstrosa sint. Quòd si etiam terræmotus præcesserint, à quibus terra aperta fuerit, & ex profundo ipsarum cavernarum vapores, qui diù retenti fuerint, egrediantur putridi & male olentes, grossi & turbulenti, timenda est pestis futura. Nam sæpè ex effossione alicujus putei diù occlusi secutæ sunt in illis locis ægritudines malæ & mortiferæ, & etiam ex effossione paludum, quemadmodum Venetijs anno. 1535. dum fodiebant paludes prope litora versùs locum, quem sanctum Erasmum vocant, & etiam propè continentem in loco, quem luporum puncta dicunt. Etenim meâ quidèm sententiâ, quoniam uno tempore in ambobus locis fodiebant per autumnum & hyemem, superveniente vere, calefactis vaporibus qui continuè exhalabant, facta est aeris malitia, à quâ secutæ sunt febres pestiferæ cum anginâ, & apostemate pleuritico, hincq; multi juvenes, senes, viri, & fœmellæ, sine discrimine perierunt; communis enim fuit ægritudo.

Signa præsentem febrem ostendentia sunt in duplici genere, quoniam quædam sunt communia & quædam propria seu particularia. Communia dico quando fere omnes, vel pro majore parte, qui ægrotant, febre pestilentiali & contagiosâ ægrotant: & ideo cùm in civitate, vel in

provinciâ videris homines cujuscunque sexûs & ætatis, divites & pauperes, malas res, sive bonas comedentes, laborantes, vel vitam otiosam ducentes, febrificare simili febre, vel in unâ domo multos, unum scilicet post alterum, vel in eodem tempore; & ægritudo sit cum accidentibus malis, ut sunt alienationes, animi defectus, & pulsus, aut pulsûs mutatio, & urinæ diversitas, apparuerintq; apostemata in emunctorijs, aut carbunculi in alijs membris, vel variolæ, aut morbilli & aliæ maculæ cutaneæ diversi coloris, signum commune est febris pestilentialis à causis exterioribus factæ. Propria verò sive particularia signa, scilicet quæ in particulari homine febrem præsentem pestilentialem ostendunt, tametsi aliquando decipiant, sunt ista quæ si diligenter inspecta & maturè considerata fuerint, ostendunt sine hæsitatione medico veram cognitionem febris pestilentialis. Incipiam igitûr ab his, quæ secundum essentiam in febre accipiuntur. Febrificanti febre pestilentiali sæpè calor exterior non vehemens sentitur, intùs verò respectu aliarum febrium ardentissimus est, ita ut sæpe visum sit ob nimiam intrinsecam caliditatem hos sese in puteos,* & aliam aquam projecisse. denudant enim se, & linteamina, aliaq; coopertoria projiciunt; sæpenumero verò calor exterior est ita vehemens in pectore & universo corpore, ut manus

nus

* Vid. Lucr. l. 6. sub finem.
In fluvios partim gelidos arentia morbo
Membra dabant----
Multi præcipites lymphis putealibus altè,
nciderunt.----

nus eum vix ferre possit, quæ febris ut plurimum sine intermissione, & continua est, attamen aliquando incipit cum frigore, non tamen semper, nec ob id procedunt paroxysmi sive accessiones cum intermissione, sed continuantur, quod etsi aliquando quotidie intermittentes visæ sint, hoc rarum est. Pulsus etiam utplurimum debilis est, & parvus à principio, aliquando tamen fortis, sed non diu permanet, quoniam fit diversus, & malus, velox, & frequens, quam frequentiam à parvitate fieri rationi consonum est, & sic videtur in pulsu non esse magnam alterationem, sed quando comparatur elevatio pulsûs ad depressionem, depressio major est. Sæpe etiam primâ die cadit virtus, istis etiam sæpe lipothymiæ, vel animi deliquia accidunt & frequentia anhelitûs, qui sæpe cum fœtore non parvo est, suntq; tristes, inquieti, ac intus, ut dicebat princeps, conturbati, & quando caliditas est intus in pectore, tunc magis conturbantur, & exteriores pectoris partes ardentissimè calent. Sunt præterea nausea, & dejectiones appetitûs, & vomitus, & tensiones hypochondriorum; facieiq; mutatio à naturali suâ habitudine in colore & figurâ etiam est signum malum. Quòd si os inspicias (ut in laborantibus febribus pestilentialibus inspicere debes) invenies rubedinem ustivam, ac fissuras ex nimiâ caliditate, quæ, cùm est vehemens & linguam denigrat, & sæpe à primâ die alcola apparet, & in gutture pustulæ parvæ diversæ in colore, ac si essent ex genere formicarum, quæ, etsi febris non fuerit vehemens, maximam malitiam morbi

ostendunt. Sunt præterea aliquando apostemata, quæ squinantias vocant, & tusses siccæ, quæ sæpe hanc febrem concomitantur. Sunt & inquietudines, alienationes, stupores, lassitudo membrorum, & motûs voluntarij difficultas, sunt immemores, surdi, vertiginosi propter malam materiam in cerebro, vel propter vapores ab alijs membris ad caput ascendentes. Urinæ præterea utplurimum turbidæ & veterinariæ, sive subjugales sunt, sine sedimento; quod si sedimentum est, multum, lividum, globosum, & etiam sæpe divulsum, ac commistum apparet, & ita secundùm diversitatem extranei caloris in hepate, ac dominium humorum, rubens, livida, nigra, crassa urina mingitur, quam sæpe calor naturalis minimè regit, sæpe tamen primâ die urina bona in colore, substantiâ, quantitate, & contento apparet, & est quoniam nondum nocumentum ad hepar & emulgentes venas communicatum fuit. Quandoq; etiam urina est subtilis, aquosa, lympida, sine sedimine, vel cum parvâ quâdam nuberculâ divulsa & alba, vel diversa, frequenter; etiam plurimùm aquosæ urinæ minguntur, cùm jam calor naturalis deficit, quæ nec digestæ, nec coloratæ sunt, & hoc fit non solum ab imbecillitate caloris, verùm etiam ex oppilationibus venarum, & vesicæ fellis meatuum, quod si in principio sit, nondum calor febrilis regionem jecinoris & venas propinquas attigit; Sed mirantur medici cum urinam in substantiâ, colore, & sedimine inspiciunt bonam, & tamen æger malè habet; hoc autem est ex dictâ ratione, & etiam quod

de

de ratione materiei, aut qualitatis venenoſæ non eſt mutare ſubſtantiam urinæ in ſubtilitate, vel craſſitie, aut colore. Præterea fæces ſunt lenes, ſpumoſæ, fœtidæ, natantes, diverſæ in colore propter caloris imbecillitatem à venenosâ qualitate deſtruente virtutem ſpiritûs, quæ fæces ſæpe ſponte exeunt, vel ſuâ qualitate ſtimulante vel virtute jam imminutâ non retinente. Neq; cùm tali evacuatione allevantur; immo cum hujuſmodi fluxu ſæpe tendunt ad mortem, ſæpeq; in tali ſeceſſu, vermes non pauci apparent, & eſt corruptionis maximum indicium: vomitus, & frequenter malus apparet, cholericus videlicet, & ſæpe niger, viridis, ac diverſus, cum odore graviſſimo, ſudores etiam ſunt frigidi, & ad ſummum omnes ſuperfluitates, ſcilicet egeſtiones, urinæ, ſputamina, mucoſitates, & anhelitus fœtentes, cùm non regulentur à calore naturali. Præterea ſudores ſunt frigidi, diaphoretici ſive reſolutivi, qui cùm apparent, propinquam mortem denunciant. Sæpe etiam apparent puſtulæ, & maculæ diverſæ, in ſubſtantiâ, quantitate, & colore, ut ſunt variolæ, morbilli, & aliæ papulæ, & maculæ, quas vulgò petichias, ego rectius peſtichias nominare volui, quæ univerſo corpori evenire conſueverunt, ſed frequentius in dorſo, pectore, natibus, & hypochondrijs, quæ quandò lividæ, aut nigræ ſunt, perniciem minantur: apoſtemata etiam emunctoriorum mala ſæpiſſime apparent, præcipùe in inguinibus, ſub alis, & poſt aures etiam, quæ ſunt diverſa, & quandoque magna & aliquando parva, neque ex toto ſunt

diversa, ut phlegmones perniciosi, & carbones adurentes ac mutantes membrum ad rubedinem, lividitatem, viriditatem, & nigredinem, cum quibus sæpe membri corruptio sequitur, cùm sint à materiâ malignâ. etenim carbunculi nullum sibi locum corporis terminatum habent, quod est, quoniam materia jam ad membra exterius mittitur, naturâ sive virtute sequestrante. signa quæ futuram malignitatem in pestilentiâ ostendunt, sunt pluviæ jam dictæ diuturnæ, longæ, inundationes aquarum universales, caliditas æstuosa per totum annum, obscuritas solis, quæ fit ab aeris crassitie, & malis vaporibus, caliditas matutina cum tenebrositate, & caligine, quæ si terræ sterilitas ad hoc accesserit, & corporum superiorum influxus, ut sunt eclipses Solis & Lunæ, & conjunctiones trium planetarum superiorum in signo humano, ut volunt astronomi. Proculdubio hæc signa ultimam malignitatem febris pestilentialis futuræ minantur. Quòd si, ut sæpe visum est, aliqua signa aeris, vel aliorum elementorum, & reliquorum ex dictis, in unâ parte temporis fuerint mala, & in aliâ parte aliæ sequantur mutationes corrigentes, vel corrigere potentes priorem constitutionem, sperandum est pestem non futuram, aut certè minus mortiferam. In regionibus verò, ac civitatibus aliquando aeris futuram malignitatem pestiferam faciliùs credere possumus, si fuerint calidæ cùm multâ humiditate, sive hoc per se, sive per accidens fuerit, hujusmodi verò alterationem denotant & tempora anni in ipsis diversa, & vapores palu-

dum

dum vel aliorum locorum putridorum, & ventorum flatus, ut ſunt meridionales, aut coinquinatio aſpectuum cœleſtium ad illam regionem, vel civitatem, in quâ degentes ſunt pingues, otioſi, bibuli, & multum comedentes, ut ſunt ſpurci Mahumetani, quorum corpora cachochyma ſunt, ac multitudinem ſuperfluitatum acervantia, & ſunt apta ad ſuſcipiendum ſine reſiſtentiâ, ex Galeni doctrinâ, quare in talibus, regionibus, civitatibus ex hominum inordinato victu, & alijs dictis expectanda eſt in peſtilentiâ ultima malignitas. Sed ubi * corpora ſunt munda ac regulariter viventia, in illis regionibus minus patiuntur, ſicq; minus malignæ erunt febres. *Signa* verò quæ ad præſentem malignitatem ultimam, aut non ultimam faciunt, tametſi ſæpe & medici, & ægrotantes decipiantur, quoniam ſæpe ut dixi moriuntur ægri ſine vehementiâ exteriorum accidentium, & ſæpe evaſerunt, qui cum multitudine malorum accidentium fuerunt, erunt iſta: in primis cùm patiens febrem peſtilentialem anxius, *inquietus, cùm diverſitate pulsûs, & debilitate* fuerit, tametſi calor exterior non validus ſit, ſignum eſt materiam eſſe cordi vicinam, aut ipſi valde communicantem ſuam malignitatem, quod ſignum malum eſt; quod ſi cum hoc *facies mutata fuerit*, & *livida* vel *rubra*, ac *ad nigredinem* declinans, non æqualiter ſed inæqualiter, & *urina turbida ſine ſedimento* in modum muſti, mortem propinquam judicare oportet, & præcipuè ſi *excrementa*

* V. *Mead.* p. 42.

crementa intestinorum diversa exierint, *lutea*, scilicet *natantia, pinguia*, ac *fœtentia fœtore horribili*, atq; etiam si *vomitus diversus* fœtidusq; fuerit, quòd si istis associentur *sudores frigidi, resolutivi*, quos diaphoreticos vocant, & *animi defectiones* & extremorum frigiditates fuerint, etiam sine sudore, ac apostemata inguinum, vel tubercula per universum corpus, & aliæ papulæ apparuerint, ut sunt carbunculi, variolæ, morbilli, *pestichiæ*, in quibus *color sit malus violaceus* scilicet *lividus*, *viridis*, & *niger*, *sintq; tardi exitus*, & ex eorum apparitione æger non allevetur, signa perniciosissima sine spe sunt, & eo magis *si anhelitus fœtidus* fuerit, quoniam confirmatam putredinem in regione cordis ostendunt. Quod si ex prædictis signis malis aliqua bona fuerint cum fortitudine virtutis, prorogabitur ægritudo, sed semper exitus incertus est, & timendus, quoniam dicebat Hippocrates secundo aphorismorum, Morborum acutorum non esse pronunciationes certas salutis, aut mortis: attamen si apostemata inguinum, carbones, variolæ, morbilli, & pestichiæ fuerint nigræ, semper perniciem ægrotantis demonstrant. Et quoniam diximus hanc febrem in tribus generibus febrium sine controversiâ fieri posse, & non solum in generibus tantùm sed in eorum speciebus, ideo eas cognoscere oportet ex proprijs signis attestantibus caliditatem accensam esse, quemadmodum in hujusmodi materiâ cognoscitur *tertiana per caliditatis vehementiam & mordacitatem, perq;* exeuntia cholerica, & periodos, quæ de tertio

in

in tertium fiunt, ac alia ſigna naturam choleræ conſequentia, quare iſtis apparentibus tertianam peſtiferam febrem judicabis, pari ratione de *continuâ, quotidianâ*, & *quartanâ* judicando procedere oportet, ſcilicet non ſolum per periodorum acceſſiones, & deceſſiones, verùm etiam per alia ſigna magis propria, quoniam dixit Avicenna primâ quarti, errare eos qui judicant naturam febris per paroxyſmos, cujus etiam meminit Galenus, primo aphoriſmo. ſed eæ quidem febres per ſigna, quæ humores putreſcentes oſtendunt, cognoſcuntur ſi putridæ ſunt, ſin minus, & ſi vaporum ac membrorum ſolidorum inflammationem oſtendant, aliæ febres erunt. Dico hoc, quoniam poſui *hecticam peſtilentialem*, quæ quoniam raro eſt incipiens, ut teſtatur Galenus, ideo erit difficile eam in principio cognoſcere, ſed in proceſſu ſi prorogabitur, cognoſces ex caliditate magis imprimente per moram manus tangentis pulſum, & per duritiem ipſius & alia ſigna in febre hecticâ, quæ ipſam ſequuntur poſita, ut eſt conſumptio ſive ſiccitas membrorum, & reliqua, una cum accidentibus febrium peſtilentialium. Quòd autem *febris hectica fieri poſſit* incipiendo puta in æſtate ex nimiâ caliditate, & ſiccitate aeris, vel ab aliâ quâvis causâ ſive, extrinſecâ ſive intrinſecâ, nemo ſane doctus medicus dubitat. Similiter *ephemera ex* ſignis proprijs cognoſcitur, tametſi raro ad manus medici hæc febris veniat, cùm ſit unius diei febris, ac rariſſimè ad tertium prorogetur, & ægri non niſi manifeſtâ læſione perceptâ medicos conſulant

lant

lant. Hæc tamen dixi ut acumen ingenij legentium magis excitaretur. Sed ad rem revertamur, & est ſignorum notitia, quæ perniciem non omnino oſtendunt, quamvis non ſine timore ſint, in primis ſunt hæc, ſi febris fuerit proportionalis ætati, complexioni, ſexui, tempori, conſuetudini & alijs, minus ſemper erit metuenda, præſertim ſi non fuerint accidentia fortia dicta ſuperiùs, nec continuata; nam in talibus ut plurimum ægroti evadunt. Sed ex parte ægri requiritur, quòd virtus fortis ſit, & ipſe etiam non ſit repletus malis humoribus, ſitq; animoſus, benè ſperans, ac ad ea,quæ ſibi offeruntur ad comedendum benè ſe habens, ac libenter accipiat, neq; ſit intrinſeca conturbatio, ſitq; obtemperans medicis, & aſtantibus, & inter cætera ſigna ſalutem oſtendentia eſt, quod ex remedijs factis, ſive fuerint alterantia, ſive evacuantia medicamina, ſequatur allevatio in febre, & accidentibus, ita ut in dies appareat remiſſio caliditatis febrilis, pulſuſq; fortis fiat, & urinæ ac aliæ ſuperfluitates meliores exeant, operationes etiam incolumiores habeat æger, ita, ut ſi dormierit, ab ipſo ſomno inſtauretur, ſed fortitudo pulsûs cæteris ſignis melior eſt, neq; decipiaris, quoniam dicebat Avicenna, ſecundâ quarti, quòd ſunt quidam pulſus mali, diverſi abſq; ægritudine, quare oportet in judicando hoc ſcire; notabis etiam quod & ſi digeſtionis apparitio in urinis ſignificet victoriam caloris ſuper materiam facientem febrem & per conſequens ſit ſignum ſalutis, attamen in febre peſtilentiali ſignum fallax eſt. Poſtremo quod

te

te adnotare oportet, eſt in apparentibus, ſive ſu-pervenientibus apoſtematibus, tuberculis, & papulis, quòd ſi ſine labore exierint, citoq; ap-paruerint, atq; cùm allevatione febris, & acci-dentium ipſius, fuerintq; boni coloris ſalutem promittunt, quòd ſi contra fuerint, ſcilicet quòd egrediantur cum labore, tardè, & malè colora-ta, accidentiaq; non remittantur, perniciofum eſt ſignum. Satis hæc ſint de ſignis perniciem & ſalutem oſtendentibus.

CAP. VII.

Oſtendit corpora præparata ad ſuſcipien-dam febrem peſtilentialem.

PRæcognitiones maxime neceſſariæ ac utiles ſunt, cùm ſæpe multi præſerventur à febre peſtilentiali corpora parata contrarijs qualitatibus muniendo. Cùm ſint igitur corpora quædam ſexu & ætate, ac complexione magis apta, quæ incidant in hanc febrem, attamen minimè di-cendum eſt, ut multi dixerunt, corpora ea ſcili-cet magis parata eſſe ad ſuſcipiendum omne ge-nus febrium peſtilentialium, quæ calida & hu-mida ſunt, cùm tamen corpora quædam chole-rica & juvenilia aliquando ſint magis parata pu-tà tempore æſtivo, & ardentiſſimæ caliditatis, febri peſtiferæ de genere tertianarum, quàm cæ-

tera

tera alia, quoniam cùm cholera ſit ſubtilis, calida ſcilicet & ſicca, eſt magis inflammationi parata. Verùm & corpora ſanguinea in præſuppoſito caſu, cholerica conſequuntur, attamen magis periclitari ſolent, ex improportione in humoribus, præter peſtiferam qualitatem, cùm lapſus corporis ſanguinei ſit major quàm cholerici in jam dicta febre cholericâ. Et è contra, quare oportet ea ſemper diligenter perpendere, quæ dicta ſunt, anni ſcilicet temperiem & regionem ac conſuetudinem, tum * regimen cibi & potûs, tum exercitationem & alia cum ex iſtis corpora magis & minus parata reddantur. Sed cæteris paribus *corpora latorum meatuum & plena malis humoribus paratiora ſunt*, & illa quæ *calida & humida ſunt* humiditate putreſcibili, ac ea, quæ indulgent gulæ & otio. Sunt etiam parata corpora illa, quæ balneis multis aſſueta ſunt. At *frequentèr coeuntia paratiora exiſtunt*, cùm non multum reſiſtant, & humida humiditate facta ex reſolutione ſpirituum. Notabis tamen, quòd ſi corpora ſtrictorum meatuum corripiantur ab iſtâ febre, putà, ex comeſtione rerum malarum ſæpiſſime pereunt, cùm vapores putridi peſtiferi, ob meatuum anguſtiam, non poſſint extra mitti. Et contrà, corpora illa ſunt minus parata, quæ habent laudabiles humores, nec putredini paratos, ſine ſuperfluâ humiditate, ſed cum caliditate adjunctâ, quæ ſint moderata in cibo & potu, exercitatione, ſomno & vigiliâ, ac ſe ab amplexu venereo

---

† V. *Mead*, p. 48.

venereo abſtineant, & maximè ſi habuerint expurgatorios meatus liberos, ita, ut neq; alvi excrementa, urina, aut aliæ ſuperfluitates retineantur. Hæc verò non ſunt contraria dictis ſuperius, cùm corpora cholerica ſuperius dicta habeant coinquinationem ex humiditatibus, & alijs putredini paratis. Sunt etiam corpora pituitoſa ſeu phlegmatica, & melancholica minus apta ad recipiendum, cùm ſint frigida, magiſq; reſiſtentia caliditati putredinali. Mulieres etiam non ita paratæ ſunt, tametſi humidiores naturâ ſint, ac raram habeant carnem; frigidiores enim viris ſunt, quapropter cùm humiditas frigiditati aſſociatur, major eſt reſiſtentia putredinali caliditati, præſertim ſi febres fiant à caliditate aeris. Verum in ſexu mulierum, illæ paratiores ſunt, quæ calidiores ac malis humoribus repletæ ſunt, hæc verò conditio viris etiam communis eſt. Senes præterea ex eâdem ratione minus parati ſunt. Notabis tamen eſſe quædam corpora rara, tam ſanguinea, quàm bilioſa ſuſcipientia qualitatem aeris peſtiferi ſine putredine ab initio, quanquam ſint munda à ſuperfluitatibus. Similiter etiam quædam pituitoſa, ſed minus & rarò melancholica cùm ſint ſicca, ſed quoniam tam pituitoſa, quàm melancholica ab aere ambiente, utputa ab hypocauſto, quod vulgò ſtubam appellant, hinc enim factâ præparatione poſſunt infici, cùm ex hujuſmodi caliditate meatus latiores fiant, in his verò, ſcilicet, phlegmaticis & melancholicis febres peſtilentiales pro majori parte ſunt mortiferæ, cùm ſint corpora debilia in

omnibus

omnibus fere virtutibus, & præſertim in vitali, attamen cùm peſtifera qualitas ſit occulta, eâ ratione aliquando contrarium videbis, quoniam ſæpiſſimè corpora, quæ non ſunt præparata ex dictis cauſis a tali febre corripiuntur, quæ pereunt: & hoc, ex cujuſdam reſiſtentiæ debilitate, & ex ſuſceptione qualitatis peſtiferæ per meatus ad membra principalia delatæ, ijq; non caliditatis acuitate pereunt, ſed qualitate ipsâ venenosâ & peſtiferâ, adde etiam pauperes in ſordidis caſis, & comedentes utplurimum mala & multa cibaria ſunt præparati ad ſuſcipiendam hanc febrem. Si atrabilioſi & ſenes, aut mulieres aliquando magis à dictâ febre corripiantur & in majori numero, cùm tamen dicta corpora minus parata ſint, hoc ita eſſe credere oportet, quoniam qualitas peſtifera (cùm diverſa eſſe poſſit) talis eſt ut magis in unum corpus, quàm in aliud agere poſſit.

Nicolai Massæ Veneti

Artium & Medicinæ Doctoris;

Liber de FEBRE PESTILENTIALI.

Procemium secundi tractatus, qui est de præservatione à febre pestilentiali, in quo regulæ plures generales perscribuntur.

CUM ex signis superiùs dictis pestilentialem febrem futuram timemus; regulæ præservantes eam evitabunt; primum cum regimine exiccante ac superfluam humiditatem removente perficitur, humida corpora exiccando, siccaq; custodiendo, superfluitates extra ducendo, ac deniq; oppilationes aperiendo. Et ad summum reddere corpus mundum ac benespirabile est ex causis maximè præservantibus à febre pestilentiali. Quod fit cum regimine aeris, cibi & potûs, excercitationis & quietis;

* V. *Mead.* p. 49.

quietis, in motu verò & amplexus venerei continentur, inanitionis & repletionis, somni & vigiliæ, ac animi cogitationum, quæ omnia non uno modo administrari possunt, sed secundum rationem diversitatis complexionis, ætatis, sexûs, regionis, anni temporis ac consuetudinis, cum ex Hippocratis sententiâ, hæ mutationes & diversitates reddant corpora magis ac minus humida & plena. Sed in præservatione causas cognoscere oportet quibus obviando præservatio fit. Quare ex quibusdam signis, ut cum febris in vulgus grassari cœperit, cognosces, à malorum cibariorum comestione fieri. Quod scimus, quoniam ij solum, qui tales cibos comedunt, ægrotant, cæteri minimè. Vera præservatio est hos cibos evitare, ac cum hujusmodi ægrotis nullo modo conversari, quoniam aerem inficiunt, qui postea homines contingendo inficit. At si febris pestifera populetur ex præsentis aeris infectione cognoscitur ex sententiâ Hippocratis, quoniam omnes tam benè, quàm malè comedentes, & juvenes, & senes, & pauperes, & divites, ac ferè omnes sine discrimine ægrotant, aut si sint signa alia ex superiùs dictis ostendentia futuram febrem pestilentialem, ex aeris ambientis corruptione præsente, vel futurâ, corrigatur ipse aer cum contrarijs ipsum exiccando. Regantur etiam corpora, ne in aliquod genus febrium non pestilentialium incidant, puta putridarum, aut ephemerarum, ex inordinato regimine, tum cibi, tum etiam laboris, ac animi cogitationum, & aliorum; quoniam si fieri potest, ut corpus sanum pestife-

râ qualitate corripiatur, quanto magis corpus febricitantis ab ipsâ malâ qualitate pestiferâ corripi poterit, cum sit magis paratum: fiat igitur alteratio in corporibus sanis paulatim ad contrarium qualitatis pestiferæ cum exiccatione; moderando secundum diversitatem complexionis & aliorum dictorum, neque sit subitanea, quoniam natura non patitur subitaneas mutationes. Et illis major diligentia adhibenda est, qui vel naturâ, vel aliâ causâ à febre corripi magis parati sunt; aut illo tempore à febre pestiferâ corripi videntur; verbi gratiâ si invenies ex aeris malitiâ, vel alijs magis à tali febre corripiantur, illos magis regulare oportet. quod si putà mulieres magis & plurimæ ægrotaverint, illis major diligentia debetur, eadem ratione in alijs procedere oportet. Etenim ut superius dixi qualitas pestifera magis uni, quam alteri complexioni, ætati, sexui & alijs contrariatur, sicq; corpora quædam paratiora sunt alijs, ex dispositione propriâ & ex agentis causæ virtute. Sed inter cætera præservantia laudatur moderata exercitatio, quoniam exiccat corpus ab omnibus superfluitatibus. Et etiam dimissio frequentis multitudinis & maximè plebis est de illis, quæ maximè præservant, quoniam pauperes & idiotæ malè se in omnibus regunt, & ideo sunt corpora putridis humoribus plena, aut putredini parata; quorum domus sunt semper immundæ & sordidæ una cum indumentis eorum. Fugienda præterea est commistio seu conventio

* V. *Mead*, p. 51.

cum infectis, & non tantum ab hominibus infectis aufugere oportet, verum etiam à locis & domibus ipsorum, utputa à vico & civitate, procul ire tutissima res est, & ab alijs locis. Sed quoniam timor reddit corpus paratum, similiter & alij animi affectus mali, ideo præservat inter cætera intrepide agere, ac *solicitudines* omnes dimittere & reliquas animi passiones effugere, ut est tristitia, ira, & aliæ.

Cap. I.

De præservatione civitatis à febre pestilentiali per præparationem* aeris & aliarum rerum.

CONsuevere ferè omnes civitates politicæ, timentes futuram pestem ab alijs infectis locis, vel præcedentem (si jam populari febris pestilentialis cœperit,) ex senioribus & prudentioribus civibus, tribus aut pluribus curam totius negotij mandare, dantes eis auctoritates amplissimas in bonis publicis, & privatis, in personis etiam, ut ex hoc universale bonum procurent. Qui in primis prudentissimi esse debent, ac misericordes, Ministros etiam habentes prudentes & misericordes, qui sint bonæ fidei & habentes semper ante oculos mentis Deum. Hos præsidentes, Veneti dominos salutis, seu provisores sanitatis

---

* *Mead*, p. 49.

tatis vocant. Quare cum aliqua oritur ſuſpicio de futurâ infectione, vel etiam de præſenti vel quoniam aliqua civitas vicina, aut longinqua, cum qua negociantur homines unius & alterius civitatis infecta eſt, hi proviſores, ſi non ſunt creati, ſubrogentur, quibus ut dixi negotium totum injungatur. Et quoniam dictum eſt ſupra duplicem eſſe proceſſum, ſcilicet præſervativum & curativum, & præſervativus nobilior erat curativo & etiam facilior, quoniam cum minori detrimento & ſolicitudine opitulamur, præſervando ab ægritudine, quàm ægritudinem curando. Igitur domini proviſores iſti, ſi morbus peſtiſer in aliquâ vicinâ, aut longinquâ civitate fuerit, qui cognoſcitur cognitione conjecturali ex multitudine ægrotantium ac cito morientium cum eiſdem accidentibus ſine ullo diſcrimine, ita ut & juvenes, & ſenes, mulieres, & viri, & pauperes, & divites etiam ægrotent, tunc per literas, aut miniſtros, ſive nuncios inquirant modum ægritudinis, atq; ſciant accidentia & omnia diligenter perſcrutentur, ac loca omnia infecta ſciant. Deinde ipſa loca & civitates infectas toti populo manifeſtent, juſſuq; publico imperent venientibus è locis infectis in hiſq; degentibus, ne in ſuam civitatem, & in loca ei vicina accedere audeant, pœnas à legibus inſtitutas injungentes ſine exceptione perſonarum. Et quoniam quandoque peregrini, ſeu viatores neſciunt præcepta privatæ civitatis, eâ de causâ miniſtri ſint ad fores

 civitatis,

* V. *Mead.* p. 38, 39.   † Lev. C. 13, 14.

civitatis, ac extra civitatem ad vias publicas confines constituti, qui viatores jure jurando interrogent an à loco infecto veniant, vel sint infecti, & procul abire moneant. Non tamen in eos sæviendo, sed diligentiâ charitateq; & modestia imperent ut omnino procul secedant, sunt enim homines & fratres in Christo, si Christiani sint. Quare interrogentur quid velint, an egeant pane, aut potu, vel aliis pro refectione necessariis, porriganturq; ipsis necessaria. Neque timeant accipere pecunias, & nummos sive argentei fuerint, sive aurei, metalla enim non inficiuntur, quod si timent, faciant ipsas deponere in situlam aceti, & nihil amplius erit timoris. Sic licet facere misericordiam cum fratribus alijs, quoniam & nos similiter accipere ab aliis misericordiam, si opus esset, desideramus, præsertim in re necessariâ vitæ, ut est cibus & potus, ea propter huic negotio deputentur viri boni, viatoribus, & peregrinis inservientes, & illis quibus denegatur ingredi civitatem, fideliter neccessaria ementes. Empta omnino deponendo in loco procul ab viis publicis, neq; eos prope alloqui, sed dimittere ut ipsi accipiant res ubi depositæ fuere. Quod si fuerit civitas sicut est noblissima urbs Veneta, sint cymbæ ad hujusmodi negotium diversis in locis, per quas à continenti ad ipsam urbem homines proficiscuntur, sintq; ministri probi, fideles, ac diligentes, qui jurejurando interrogent, & inquirant, à quibus locis proficiscantur, et mox ipsos admoneant. Quod si à locis infectis, aut suspectis venerint, non admittant eos, sed reverti ju-

beant

beant. Qui ſi è mari navigiis venerint, minimè e navi deſcendere concedatur, ſed in ſua navi quadraginta dies aut plus, minuſve, ſecundum majorem vel minorem ſuſpicionem infectionis maneant. Vel dentur illis domus aliquæ à civitate diſtantes, in quibus per jam dictos quadraginta dies commorentur. At quoniam contingit ſæpe ut non modo ad hanc urbem omnium nobiliſſimam, verum etiam ad quam plurimas alias, quæ mari proximæ ſunt, onerariæ naves onuſtæ diverſis mercibus, & malâ contagione aeris peſtiferi infectæ, veniant, ideo in adventu cujuſcunque navis percunctandum erit à præfecto navis, & nautis, mercatoribuſq; qui cum ipſâ navigarunt, unde veniat, & quo morbo laborabant populi earum civitatum, à quibus huc proficiſcuntur, & quibus etiam accidentibus dicti morbi aſſociabantur, & an ſcilicet omnibus eveniebat ſine diſcrimine ſexûs, aut ætatis ſcilicet ſenectutis, & juventutis; ſimiliter an divitibus, & pauperibus, ita ſcilicet ut major pars eorum periret; & quæ accidentia concomitabantur eos, qui ex morbo periclitabantur. Etenim ſi navis è loco veniat in quo multitudo hominum ſine diſcrimine ægrotabat, peribatq; procul omni dubio illæ Civitates peſte infectæ erant, & homines morbis peſtilentialibus moriebantur. Quare omnes (ut dictum eſt) interdicantur: ne forte ſi cum ſanis negocientur, vel alio quovis modo conveniant, eos inficient, maneant igitur in ſuâ navi, vel in domibus dictis & uſque ad ſtatutum tempus commorentur. Præterea navis exonere-

ſur, & merces ad locum aliquem amplum, liberum, & non concluſum adferantur, ac ibi aëri, ventis ſolique per plures dies exponantur, & ea quæ lavari poſſunt, laventur: quæ vero non lavantur, alio genere expurgationis expurgentur, verbi gratiâ ſuffumigatione ex odoratis rebus in capite de aeris correctione dictis, vel frictione, aut abſterſione, abraſione, unctione, & ejuſmodi generibus mundationum, quæ tergere, & exiccare ſuperficiem rerum infectarum poſſint. Sed cum non omnes mercaturæ malitiâ aeris putridi inficiantur, omnes eas, quæ poſſunt, & quæ non poſſunt hanc malitiam ſuſcipere, ſubſcribam generali quadam enarratione, ne faſtidio legentibus ſim, incipiam autem ab illis, *quæ facillimé inficiuntur, infectæque diu retinent*, & alias res hominesque inficere poſſunt, ſi ab eis tractentur, & ſunt *lanæ*, ſive *vellera omnia, cotonum, linum, cannabis, ſericum, fila*, & *omnia ex eis ducta*, vel quæ ex eis fiunt, aut texuntur, ut *panni lanei, bombacinei, linei* & *ſerici, tapetaque*, & *pelles, plumæ*, & *pennæ*, & ejus generis res una cum ſuis tegumentis, ſaccis, *et* funibus. Quæ vero *nullo modo ab aere peſtelientiali inficiuntur*, ſunt in primis *metalla omnia*, & ex eis facta, ut ſunt *vaſa* & inſtrumenta diverſa *ex ære, ferro, plumbo, ſtanno, argento*, & *auro*: & ideo nummi ſive denarii tam aurei, quàm argentei, aut ærei, nullam peſtiferam qualitatem ſuſcipere apti nati ſunt *inſtrumenta* etiam & *arma ferrea* minimè inficiuntur, quare tutò accipi poſſunt, quòd ſi quis timuerit, in aceto ea omnia deponat, vel lavet

cum

cum aceto, & amota erit omnis infectionis suspicio. Similiter & *gemmæ* & *lapides* omnes preciosi, & *marmorei* minime inficiuntur: *Frumenta* etiam omnia, ut est *triticum*, *far*, *hordeum*, *zæa*, et similia, & eorum farinæ non inficiuntur, legumina etiam ut fabæ, ciceres, lentes, cicerculæ, fasioli, pisa & similia pestilentialem infectionem non suscipiunt. *Sacci* tamen, vel eorum tegmenta, & funes inficiuntur, quare evacuare oportet frumenta, & legumina, deinde sacci, & funes, & alia tegmenta laventur, & purificentur. Præterea fructus non inficiuntur, vina etiam, & aromata. Prædictæ vero cymbæ, ac ministri, quotidie ad visendum nautas & mercatores accedant, sciscitenturq; & videant num quid aliquis æger fuerit, sit, vel rursum ægrotet. Et quoniam dictum est supra, aerem putrescentem acquirere qualitatem pestiferam, quæ postea potest etiam ad longinquam partem deferri & alia loca inficere, ideo cum in locis vicinis jam apparet aeris mala qualitas pestifera, quæ cognoscitur, quia ut dictum est, multitudo hominum corripitur febre perniciosâ, ab eaque statim populatur, ne hujuscemodi qualitas communicetur suæ civitati, Provisores & Domini salutis prædicti procurent præparare aerem, ne suscipiat pestiferam qualitatem exiccando civitatis locorumq; finitimorum aerem. Quod fit *cum igne* per omnes civitatis angulos, vias & partes. * Qui fit ex lignis optimis ac odoriferis, ut est juniperus, cupressus, laurus, pinus, abies

* V. Dr. *Mead* contra ignes et Hodges.

abies, larex, & cætera ligna habentia resinum, & bene redolentia, eaque ardeant die noctuque, malæ & quanto majores frequentioresque fuerint, tanto magis reddent aerem depuratum & resistentem malæ qualitati pestiferæ. Hoc idem in privatis domibus faciundum est jussu dominorum cum lignis odoriferis, ut supra dictum fuit, quæ si non sunt odorifera, ponatur saltem aliquid in igne bene redolens, ut est ladanum, storax, thymiama, belzui, & similia. Prohibeantur comburi ligna fœtida non solum publicè sed privatim, ut sunt ficus, buxi, nuces, & similia, ac cætera, quæ dum comburuntur male olent. Etenim ignis malum aerem corruptum rectificat, & bonum præservat à corruptione. Et ut ex omni parte tolantur causæ præparantes ad suscipiendum malam qualitatem pestiferam in aere, Civitas ab omni sorditie & immundicie purgetur. Sicque latrinas, *cloacas, & sterquilinia* omnia mundentur & non solum in civitate, sed etiam in locis vicinis extra civitatem, prohibeantur etiam molliti-ones lini, sive cannabis, & aliarum rerum aquas corrumpentium, & a quibus elevantur vapores aerem inficientes, neque permittant aquas inundantes claudi ita, ut non possint currere, & ibi quiescentes remaneant, quia putrescunt, et aerem inficiunt. Prohibeant etiam dicti provisores venundari res comestibiles, malas, fœtidas, ut sunt carnes animalium habentium ægritudinem aliquam, quemadmodum ovium, & pisces degentes in paludibus. Prohibeant etiam vendi triticum malum antiquum, & fœtidum, aliaque hujus generis multa, præcipuè id quod permistum habet infelix lolium

Similiter

Similiter & olera mala & fœtida prohibeantur, quonium cibi mali & putredini parati præparant corpora ad suscipiendam pestiferam qualitatem. Quæ vero dicta sunt de rebus comestibilibus intelligantur etiam de illis quæ bibuntur. Cavere etiam oportet eâ de causâ ne malas aquas aut bibamus, aut in eis res comestibiles coquamus, & à quavis alia commixtione. Vina etiam mala & corrupta vendi prohibeantur. Quæ omnia per ministros observari curent. Et quia dictum est, sæpe ex apertione alicujus putei diu occlusi, vel alterius foveæ, excitari pestilentiam, ideo si forte a tali febris pestilentialis initium habuerit, procurent quam citissimè dictos puteos vel foveas iterum recludi. Similiter si febris hæc ex corruptione insepultorum corporum, vel quomodocunque putrescentium fuerit, jubeant corpora illa sepeliri aut comburi, eodem modo faciendum de rebus putridis est, eas comburando. Aquæ vero si malæ sunt fœtidæ, & quietæ, omni ingenio aliò in locum longinquum deducantur. Quod si hoc minime fieri potest, quoniam ibi sunt fossæ aut quædam palus, impleantur terrâ. Et ad summum omnes causæ, quæ possunt excitare pestiferam qualitatem, corrigendæ sunt, vel ex toto amovendæ, si fieri potest: prohibendo ne quid putridum in civitatem projiciatur per cloacas. Mundentur latrinæ. Et unaquæque interdicatur ex putridis artibus, ut est ars coriaria, & quæ zinaprium sive minium conficit, vel sublimatum, & quæ ex sulfure vel arsenico & aliis fœtidis aliquid parat. Abjiciantur etiam a civitate porci, vaccæ, anseres & alia animalia putridum aerem reddentia, neque solum

a civitate ſed a locis convicinis, ſicque aer cuſtodiri poteſt a futurâ contagione. Quod ſi febris in civitate populari jam cœperit, his ſuperius præmiſſis & obſervatis, Proviſores dicti procurent habere duo hoſpitalia ſive loca diſtincta ita ut contagium unius hoſpitalis minimè ad aliud traduci poſſit, quæ hoſpitalia ſi non ſunt, procurent ut ex bonis publicis fabricentur ad commune omnium beneficium & præſertim pauperum. Loca vero in quibus dicta hoſpitalia fabricari debent, ſint loca ſi fieri poteſt, boni aeris, non paludoſa, neque aquis malis aut mortuis propinqua, neque expoſita vaporibus malis, ab aliis vicinis locis excitatis, ſintque munda ab omni genere immundiciarum, æſtate ſæpe in die *aceto permixto aquæ dulci* aſperſa, hyeme accendantur ignes hinc inde, & frequentes ex lignis bonis, ut ſunt juniperi, cupreſſus, laurus, & alia ligna ſuperius dicta. Sint munita neceſſariis tam pro victu quàm pro ægritudinibus curandis, & habeant miniſtros probos, animoſos, miſericordeſque ac in omnibus neceſſariis libentèr ægris ſervientes. In quibus etiam hoſpitalibus, ſint medici rationales phyſici dicti, &, chirurgici, ut dicunt moderni, diſtinguentes medicos & chirurgicos ſine neceſſitate, & malè, quoniam medici munus eſt conſervare ſanitatem, & removere ægritudinem, ſive hoc perficiat inſtrumento, ſive potionibus, ſive regimine rerum neceſſariarum, & aliorum. Neque medicus dici poteſt qui omnia iſta ignorat aut partem, Sed decipiuntur ſic dividentes, non medicina diviſa eſt

ſed inſtrumenta medicinæ, ut doctè dixit Avicenna, fen quartâ primi dicens, res medicationis compleri aliquo trium rerum, ſcilicet regimine aut medicaminibus, vel manus artificio. Sed ſi tibi hoc clarius dici velis habeant miniſtros, qui noſtro tempore ſunt barbitonſores et aromatarii, vel alios, qui manibus operentur, ſi medici ipſi ita inexperti ſint, ut etiam manuum ignorent operationem, ut contingit tempore noſtro, in quo pauciſſimi ſunt, qui noverint operari manibus, & ægritudinibus exterioribus opitulari. Sed de hoc ſatis. Medici igitur ad hæc docti & experti ſint & habeant miniſtros, qui ſummâ cum diligentiâ & haritate omnia exequantur. Et quoniam hæc febris ut plurimum interficit, ſint etiam in dictis hoſpitalibus clerici presbyteri probi & miſericordes, qui animæ neceſſaria perficiant, in eaque hoſpitalia pauperes alii infecti mittantur. Quod ſi ex una domo plures ſint mittendi, quorum aliqui ſint ægri, aliqui vero minimè, cùm ſuperius dixerim duo hoſpitalia vel loca ſeparata oportere præparata eſſe, ideo ad unum hoſpitalium mittantur ægri, & ad alterum qui ſani ſunt, & tamen cum infectis congreſſi, quoniam ſuſpicio eſt ne ſint infecti, ſicque alterum hoſpitalium ſit pro ægris paratum, alterum pro ſanis, quos eſſe infectos ſuſpicantur, mutuas præterea habeant mutationes, ita ut ægri poſtquam convaluerint ad ſanorum hoſpitale mittantur, ſimiliter ſi aliquis ex ſanorum hoſpitali ægrotaverit ad infirmorum mittatur hoſpitale, ijq; omnes tam ægri, quam ſani

regimine

regimine à medico rationali (ut in ſequentibus dicam) impoſito regantur, & hoc donec ægri ſanitati reſtituantur, & ſanis contagionis ſuſpitio tollatur. Quod fit ut plurimum quadraginta dierum ſpacio, & eſt tempus, ad quod ægritudines diuturnæ veniunt, quamvis antea acutæ. Et ut tota tollatur ſuſpitio de nova infectione per pannorum contactum, Domini proviſores procurent per miniſtros, ut res omnes dictorum infectorum, ut ſunt panni linei & alia ſupellectilia domuum infectarum & domus ipſæ mundentur diligenter, ita ut lectuli, & coopertoria linteamina & alia omnia tam veſtimenta, * quàm domus ornamenta lavatione, aliiſq; purgationibus munda ac nitida reddantur. Sed præter ea, quæ dicta ſunt, aerem rectificare operæ precium eſt, ſecundum diverſa accidentia cognita, tum ratione anni, temporis, tum febrium majoris & minoris acuitatis, verbi gratiâ, ſi æſtas erit, ſi febres continuæ, caûſonides dictæ, hominum multitudinem corripiant, vel ſint continuæ proportionales ex cholerâ, vel cum admiſſione ſanguinis. Aſpergatur locus aquâ aceto miſtâ, in quâ ebullierint roſæ, violæ, nenufari, Latini nympheam vocant, & aliæ herbæ frigidæ bene redolentes. Quod ſi febres ex craſſioris materiæ putredine eſſe patebit, ut ex admiſtione multæ pituitæ, vel alterius humoris frigidi, cum jam dictis roſis bulliant etiam mentam, ocymum, roſmarinum, aliaſq; hujuſmodi herbas bene redolentes, & calidas, ut ex iſtis

* V: *Dio. Am.* V: *Mead.* cap. 48.

iſtis in hominem inſpiratus aer recreet ſpiritus, & reſiſtat qualitati venenoſæ ac caliditati. Ego vero plures decoctiones ſcribam, ubi de regimine particularis domûs loquar, quæ etiam hoſpitalibus accommodari poterunt. Et ut ſummatim dicam, ex omni parte omnia ſint nitida, tam linteamina, quam reliqua, ut pauperibus quoad fieri poteſt in tam ſæva ægritudine diligenter inſerviatur. Prohibeantur in dictis hoſpitalibus comeſtiones malarum rerum, ut ſunt olera & fructus mali, ac aliæ res generantes & multiplicantes putridos humores, ut eſt lac. Itidem potus mali prohiberi debent, quod ſi aquæ, non ſint ſine ſuſpicione, vel ratione loci, in quo morantur, vel quomodocunq;, coquantur cum rebus exiccantibus & alijs corrigentibus eorum malitiam, ut de omnibus dicam abunde, ubi de regimine ægrotantium ſcribam. Sintq; illi qui interdicti ſunt, parci, & abſtinentes, neque repleantur, quoniam (ut dixit Galenus) *abſtinentia cibi totum corpus æqualiter purgat & exiccat.* Et cùm exiccatio ex omnium ſententiâ a febre peſtiferâ primo præſervet, ideo ſi quis præſervari a peſte deſiderat, caveat à multitudine ciborum & præſertim humidorum.

CAP. II.

Docet præservare Domus per aeris regulationem & alia quædam pulcherrima.

DOmus vero regatur, si suspicio sit ne inficiatur. Primum alterando aerem prout expedire videbitur per ea, quæ ex signis populantis ægritudinis apparent, quod fit primo ipsam domum mundificando a quocunq; genere sorditiei, ita, ut nullus malus odor, aut mala evaporatio, in ipsâ, vel circum ipsam sit, ut sunt latrinarum, aut cloacarum evaporationes, & non solum à totâ domo removendæ sunt fœtidæ exhalationes, verum etiam a quocunque particulari loco & cubili, quare qui consueverunt habere in cubiculo vasa, in quibus excrementa ventris deponuntur, ea minimè continuè in thalamo teneant; quoniam thalamum implent malo odore, qui in aere receptus causa efficitur præparans ad deteriorem alterationem, similiter & omnes aliæ res putridæ, expedit, ut abjiciantur, & suavibus ac redolentibus statim camera repleatur. Et quoniam etiam aer clarus & diu in aliquo loco detentus malus est, ideo ad ejus expirationem aliquando aperiantur fenestræ. Et tamen animadvertendum est, ne forte, si suspicemur malum aerem deferri a ventis, vel aliter, ex aliquo loco infecto, fenestras respicientes hujusmodi locum ullo modo aperiamus, sin autem nihil erit

erit hujusmodi quod timeamus æqualitèr aërem temperare conveniet. Sed cum venti septentrionales & boreales ſicciores ſint, ſalubriores quoquè eſſe credimus, nisì per loca paludoſa & humida ad nos tranſeant; ſic enìm aliquandò noxij ſunt; ſed hâc in re non poteſt dari certa regula, niſi rationalis intellectus ſit præſens, & de admiſtis vaporibus à ventis delatis judicet ſecundum rectum judicium. Enìm verò aer mutatur à multis, ità ut recipiat diverſas alterationes: quare pro ut exiget diverſitas alterationis, corrigi debet. Alterationes præthereà ſæpè occultæ ſunt per ea, quæ exteriùs de cauſis haberi poſſunt; attamèn quia effectus cauſam demonſtrat, eâ ratione poteris cauſam inveſtigare. Et ideò ſi accidentia febrem conſequentia fuerint ex illis quæ nimiam caliditatem oſtendunt, aerem procul dubio infrigerantibus alterare convenit. Quòd ſi frigiditatem demonſtrent, quod rarò fit, neceſſe erit illum calefacere, ſimilitèr ſi humiditatem monſtrent, ipſum omni ingenio exiccare neceſſarium eſt, moderatè tamen, eodem modo ſi aer nimiâ ſiccitate nocuus efficiatur, moderatè humectari debet, atque non ità modum excedat, ut eum putredini paratum reddat; ſed acumen corrigat à nimiâ ſiccitate proveniens, quoniàm ſemper nimia humiditas mala eſt cùm ſit putredinis mater. Et eâ de re in omnibus medio quodammodò procedatur, ſed humiditatem exiccare optimum ſemper eſt, quoniam in ejus intenſione fit etiam malignitatis peſtiferæ augmentum. Locus vero ſive manſio ſalubris eſt, quæ alta, ac ventis patula eſt,

præſertìm ſi infectio aeris cum vaporibus à terræ viſceribus fuerit. Sed quoniam non ſemper ex hujuſmodi exteriori alteratione aer domi rectificari poteſt, cùm jàm totus ambiens aer exteriùs ſit corruptus, ideò domus atq; cubicula præparentur ut dixi ex ſententiâ tum Hippocratis, tum etiam Galeni, cum igne, qui ſemper aerem peſtiferum à quâcunque causâ alteratum corrigit; ſed non eodem modo, quoniàm corrigit acquiſitam putredinem, quæ non ſine humiditate fit, & ideò etiam in æſtate mane exiguus * ignis ex lignis odoriferis dictis domi & in cubiculo accendatur, quod vero dictum eſt de æſtáte, idem & de ultimâ parte veris & principio autumni etiàm, ſi calidus aer fuerit, intelligendum eſt; in hyeme verò majores & frequentiores ignes accendantur, non ſolùm mane ſed etiam per totam diem atq; noctem: ligna tamèn, quæ comburuntur ſint odorifera, sin minùs, projiciatur quidpiam benè redolens in ignem, ut ſi ſint divites, portionem ligni aloes, ſandali, & hujuſmodi, ſi ſint vero pauperes urant roſmarinum, laurum, cedrum. Præterea domus ac cubilia aſpergantur

---

* V. *Mead.* p. 47. contra differentem.

Ignes, ex lignis odoriferis, Hippocrate docente, antiqui & Moderni in Uſu habuêre Medici. Non ſanè miror *à vi Carbonum ſuffocatoriâ* effusâ, deſcendente pluviâ, *quatuor* hominum *millia* vel *ultrà*, unâ cecidiſſe nocte. Si enim Æſtus humiditati conjunctus peſtem afferat, cur non ex ignibus intempeſtivè factis, excandeſcat malum: pro unâ Calamitate ſolùm, in ignes accenſos exclamare nolo.

Hoc ipſum in leprâ curandâ, jubente Deo, faciendum præcepit, *Moſes*, ut enim contagioni omnis præcluderetur nocendi facultas ligna cedrina & Hyſopum comburi juſſit. V. *Levit.* cap. 14. v. 4.

tur in æstate aquâ aceto admistâ sæpè in die, etenim corrigit malum aerem, & bonum à putredine præservat, quibus si pars aquæ rosaceæ accesserit, optimum erit. Et hoc fiat secundum temporis qualitates, nam in hyeme posset quis præter acetum & aquam, malvatici vini ac odoriferi portionem addere, ac domum aspergere, atque ità juxta temporum & aeris mutationem, mutare alterantia. Scilicet addendo ac bulliendo diversa, ut sunt cortices fructûs citri & arboris frondes, vel medici pomi cortices, quod arantiam vocant, aut limonis, ut sunt etiam herbæ & flores bene redolentes, ut rosæ, violæ, myrtus, ocymum & similia, pro ut exiget tempus, ac pro uniuscujusque facultate. Et ut omnia præstò tibi sint, ità ut nihil ampliùs desideres, describam diversa aerem rectificantia: Primumque sit descriptio decoctionis temperatæ rectificantis aerem, & exiccantis exiccatione temperatâ, juvantis ferè in quâcunque dispositione aeris ac anni tempore, & est odorifera, divitibus, & pauperibus accommodata, quoniam ea quæ ad hanc mistionem pertinent, unicuiq; sunt obvia, quæ etiam in hortulis reperiuntur, & est ista: Recipe florum rosarum manipulos. iiij. violarum, nenufaris (nympheam vocant) foliorum myrti, lauri, ocymi, rosmarini, baccarum lauri, juniperi, corticum citrij, limonum, arantiarum ana manipulum. i. pomorum apianorum, odoriferorum frustatim incisorum numero. x. bulliant omnia in aquâ fontis, sive putei cum aceti portiunculâ, atq; decoctione domus aspergatur, quoniam ae-

rem malum rectificat, & præservat bonum à malâ infectione, estq; odoris gratissimi, idque sæpè in die fiat, nam domus optimo odore replebitur. Esto tamèn memor, quòd aspertio facta cum aceto aquâ commisto, ac etiam rosaceâ, mirum in modum aerem corrigit quocunque tempore; attamèn si in hyeme portionem vini odoriferi addes, cum aliquâ de causâ id faciendum cognoveris melius erit; sed quoniam diversa auxilia sæpè prosunt, ideo poteris & istâ decoctione, quæ facilis est, uti. Recipe rosarum rubrarum libram i. foliorum myrti & seminum ipsius ana libram, scilicet sandalorum omnium ana ℥i. bulliant in sufficienti quantitate aquæ, in quâ sit acetum in sextæ partis portione, ijsq; domum & cubile asperge. Alia odorifera decoctio magis exiccativa cum quâdam caliditate temperata tamèn. Recipe rosarum violarum, nenufaris, ana manipulos. ii. seminum coriandri, anisi, ana manipulum i. cinamomi, macis ana ℥iij. grana paradisi ℥iij. bulliant omnia in aquâ fontanâ, cum quâ ut dictum est, domus aspergatur, quoniam aerem rectificat. Potes etiam paucioribus simplicibus decoctionem hanc facere hoc modo. Recipe rosarum, granorum myrti, juniperi, ana. partes æquales, bulliant in aquâ rosaceâ, & utere ipsâ decoctione. Sunt & aliæ decoctiones quibus divites in suis luxurijs utuntur, quas, ut omnia rectificantia aerem habeas etiàm si principibus his opus fuerit scribam. Recipe rosarum rubrarum ℥ij. sandalorum rub. ℥j. macis, gariofilorum cinamomi ana ℥v. corticum citri ℥iſ. poma apiana

na in fruſtra inciſa & odorifera numero. v. bulliant omnia in ſufficienti quantitate aquæ roſaceæ, & florum citri, aut arantiarum, cum quâ decoctione cubile aſpergatur, lavet etiàm faciem & manus, vel ponatur in olla ad ignem parvum, & permitte ut levitèr evaporet, ita ut vapores elevati repleant cubile odore optimo & fragranti, eoq; membra principalia ſcilicèt cor & cerebrum recreabit. Nota tamèn hujuſmodi ſuffumigationem per levem evaporationem poſſe fieri ad ignem etiàm cum alijs ſuperiùs dictis decoctionibus. Quòd ſi aer calidiſſimus fuerit, ita ut præter intentionem malignitatis peſtiferæ velis extinguere aeris caliditatem, hoc modo facies, ſi ſæpe domum & thalamum inſperges, ex admiſtione aquæ roſaceæ & violaceæ unâ cum portiunculâ aceti optimi, poteris etiam hâc ſupradictâ mixturâ manus & faciem irrorare ac odorari. Et pro pauperibus; Accipe roſarum manipulos. iiij violarum manipulos. ij. nenufaris manipulum. i. poma apiana, limones vel citria, & arantias in fruſtra inciſas ana. numero. iiij. ſeminum coriandri. ℥ iij. bulliant in aquâ fontanâ & pauco aceto, eâq; decoctione aſpergatur domus, vel poſitâ ad ignem lentum fiat evaporatio ut ſupradictum eſt. Cave tamèn ne nimium calefacias aerem, cum aer calidus magis præparet corpora ad febres, nam febris calor eſt. Nam ratione febris reſiſtit infrigidatio, ſed malignitati peſtiferæ contrarium & exiccatio, & cordis recreatio, & aliorum membrorum principalium, cum rebus temperatis benè redolentibus aerem alterando, præſertìm cum

 con-

contrarijs accommodatis qualitati pestiferæ. Addam & alia aerem rectificantia diversa à supradictis in formâ sed eadem in qualitatibus, quæ laudavere antiqui medici. Et primum, Accipe trociscos galliæ a divo Mesue descriptos distinctione octavâ in suo antidotario, quos pone super prunas ignitas & maxime tempore hyemis, sunt enim pretiosi, ac pro divitibus, reficiunt cor, & cerebrum, sunt etiam optimi & ejusdem intentionis trocisci muscati Mesuæ in suo antidotario loco allegato. Quod si tàm illorum, quàm istorum, caliditatem timueris, dissolve ipsos in aquis odoriferis frigidis, ut est aqua rosacea, aut violarum, & nenufaris, quód nympheam vocant, poneq; in ollâ ad ignem lentum, non ut bulliat, sed ut à caliditate vapores excitentur, sicq; aerem domi odoriferum, ac temperatum reddat, quam evaporationem potes etiàm cum supradictis trociscis facere, eos in jàm dictis aquis, aut alijs dissolvendo, & supra ignem permittere ut evaporent, regulando pro ut tempus & aliarum rerum expetet ratio, ut putà quandò majorem refrigerationem fieri velis minus ex trociscis et copiosiorem aquarum quantitatem pones. Potest etiam aer rectificari cum trociscis galliæ sabellinæ ab eodem Mesuâ descriptis, & sunt minus calidi, ad idem faciunt trocisci de ciperis Mesuæ qui sua siccitate ac odore gratissimo aerem pestilentialem mirificè corrigunt. Sunt etiàm trocisci de ligno aloes ab eodem Mesuâ descripti qui

* V. Supra p. 28.

qui mirum in modum cordi ſuo odore opitulantur, iſti omnes ſuper ardentes carbones ponere poteris vel in ollâ cum aquis jam dictis ut evaporando aerem corrigant. Quod ſi ſuffitum minùs calidum deſideras, utere trociſcis diarodon in antidotario Nicolai deſcriptis, etenim multa quæ compoſitionem ingrediuntur frigida & ſicca ſunt.

Cap. III.

De regimine cibi, & potûs, præſervante a febre peſtilentiali.

SObrieta s, ac c & potus abſtinentia, præ omnibus prodeſt, & à febre peſtiferâ præſervat. Cibi qui comeduntur, ſint facilis digeſtionis, bonumque ſuccum generantes, & minimè putreſcibiles, ità ut ſanguinem bonum generent, ſerveturque conſuetudinis modus, quantitatis, & temporis, ut ſi fieri poſſit non omninò mutentur, ſcilicèt in modo coctionis & aliarum præparationum. Ii vero cibi nullo modo abundent humiditate, aut ſuperfluâ, aut putreſcibili, ſed ſubſtantiâ declinante ad aliquam temperatam ſiccitatem, quoniàm nutrimur humido, quæ cibi qualitates, ſi ex propriâ naturâ tales non ex toto fuerint, rebus cibi alterantibus commiſceantur, ut putà cum aceto & alijs ut poſtmodum dicàm.

Præterea conveniunt cibi temperatæ caliditatis, frigidi vero minùs, quarè omnes sint temperati, magìs ad siccum, quàm ad frigidum declinantes. Et hoc dictum sit in præservatione, quoniàm secùs in febre dicendum esset, cum frigiditas ex adverso repugnet caliditati febrili, & siccitas malignitati putredinis aeris pestiferi, qui non sine humiditate alteratur & in corpus nostrum agit. Sit itaque panis in primis ex optimo tritico, nec vetustate, aut aliâ causâ corrupto, aut corruptioni præparato, mundato à quâ cunque re malâ, ut est lolium aliaque id genus frumento adnascentia, sitque à furfure mediocritèr purgatus, & hoc quoniàm, si cum ipsâ farinâ minuti furfures remanent, reddunt panem ficciorem, ac descensui faciliorem etenìm, furfur virtutem stimulat expulsivam sua abstersione: farina præterea omni malo careat odore, & sapore, qui possunt contrahi, aut ex loco, ubi locata fuerit, aut ex tempore & vetustate. Sit panis etiam bene fermentatus, ac in clibano optimè coctus, & post coctionem per diem & noctem quiescat, etenìm panis novitèr coctus calefacit, inflat, ac ad caput vaporat, neq; sit nimis exiccatus: quoniam minùs nutrit ac difficultèr digeritur, sic etiam mediocritèr salitus, & in hoc diligentèr studendum est, Carnes etiam sint bonæ, quæ etsi omnes calidæ & humidæ sint, attamèn quia inter se comparatìæ quædam sunt sicciores ideò ex juvenilibus quæ sunt temperatæ siccitatis eligantur, ut sunt inter quadrupedes hœdineæ quæ ad siccitatem declinant. Sunt etiam bonæ carnes vituli, & castrati bovis non pinguis.

Neq;

Neq; iſtarum carnium humi ditas quandò moderatè comeduntur, nocet, quod ſi times, potes corrigere ipſam aliquâ ratione, putà aſſatione vel ſalſamentò facto, verbi gratiâ ex herbâ acetosâ, quam lapathium etiàm dicunt, adde tamèn & parum aceti, ſive ſucci citri, vel limonis, aut arantiarum, cum portione aquæ roſaceæ, & cinamomi. Et illæ meliores ſunt carnes, quæ paſcuis melioribus veſcuntur. Cæteræ carnes ut ſunt bubulæ, agninæ, ſuillæ; ac ſylveſtrium animalium, ut ſunt cervi, lepores, & hujus generis, præſertìm ſi ſunt annoſæ, non ſunt laudatæ, quoniam ſunt pauci nutrimentì, difficiliſque digeſtionis, ſi tamen ex ipſis in cibum ſumantur, minor ſit quanitas earum. Meliores vero carnes, ac laudabiliores omnium, quæ hoc tempore comeduntur, ſunt carnes volatilium, ut ſunt pro divitibus phaſiani juvenes, perdices, coturnices, turtures, turdi, merulæ, & aliæ aves nemorales, quæ venatione, aut aliquo alio capiuntur ingenio, quoniam optimum generant nutrimentum, & ſunt concoctionis facilis, præſertìm aves, quæ volant ut victum acquirant. Et iſtâ ratione laudantur carnes palumbium ſylveſtrium. Prætereà optimi ſunt pulli gallinacei, capi juvenes, gallinæ etiam juvenes, & quæ currunt hoc curſu ſcilicèt illæ, quæ ſunt facilis concoctionis, bonum generantes ſanguinem, ac ad quampiam ſiccitatem declinantes, ſintq; coctæ cum aliquibus alterantibus, ſecundum temporis & aliorum neceſſitatem, ut putà tempore Æſtatis, ſi elixentur, bulliant ſimul grana uvæ acerbæ, vel folia vel ſemina

herbæ

herbæ acetoſæ, & ſimilia. Quod ſi aſſentur, aſpergantur aquâ roſaceâ, & ſucco uvæ acerbæ, aut limonum, aut medici pomi (quod arantiam vocant) aut citri, aut granatorum & ſimilium, cum modico ſaccari, & cinamomi. Non tamèn tempore æſtatis aromata calidiora ponenda ſunt, ut eſt zinziber, piper, & ſimilia, quoniàm ſuâ caliditate humores accendunt, quarè temperatis benè redolentibus uti debemus. Notabis tamèn carnes elixatione coctas faciliores eſſe ad ſtomachi digeſtionem, quàm aſſatæ ſint, hæc tamèn ſiccius generant nutrimentum, guſtuique delactabiliores ſunt, quarè, ſecundum ſtomachi fortitudinem & tempus anni, & alia diverſimodæ præparentur. Cæteræ verò aves ut ſunt anſeres, anates, grues, cygni, mergi, & aliæ in paludibus ac aquis degentes, iſto tempore neq; recentes, neque ſalitæ ſunt comedendæ quoniam malum generant ſanguinem, ſimiliter & omnes aliæ carnes ſalitæ malæ ſunt, & quæ per frixionem coctæ, quoniam humores adurunt, & corpus calefaciunt calefactione malâ. Dimittantur præterea extremitates omnes animalium, ut ſunt pedes, & capita, ſimiliter & inteſtina, ac ſplen, hepar, renes cor, pulmo, & alia, ſunt enim mala, duræ digeſtionis, & pauci nutrimenti, & inter cætera dixit mirabilis Avenzoar ſecundo theiſir, capite, xviii. capita columbarum & colla earum facere dolorem capitis, attamen, laudantur jecinora gallinarum & caponum. Prætereà omnia quæ ex lacte confecta ſunt, in tali regimine dimittantur, nam lac recens citò à quâcunq; levi alteratione corrumpitur, &

gene-

generat febrem, ſimilitèr lac coagulatum nocet & eſt difficilis concoctionis, ſimilitèr caſeus duræ eſt digeſtionis, cauſatq; intrinſecas obſtructiones, butyrum quoq; ſuâ pinguedine & humiditate malum eſt. Poſſet tamèn manè aliquandò bibi cyathus unus ſeri lactis, caprini ſcilicèt, vel alterius animalis bonum lac generantis a quo omninò butyrum extractum eſſet, in quo ponatur portinuncula ſaccari, aut ſucci uvæ acerbæ, vel citri, aut limonnm. Prætereà farcimina omnia, tàm ſuilla, quàm alterius generis pinguia & ſalita quæ vulgares ſalſicia, ac lucanicas vocant, mala ſunt. Eſto tamèn memor dictorum in primo tractatu, ex ſententia mirabilis Avenzoar, ſcilicèt, quod ex corruptione ciborum ſæpè fiunt febres peſtilentiales, præſertìm ex corruptione ciborum ſæpè fiunt febres peſtilentiales, præſertìm ex corruptione carnium, quoniàm, ut ibi dixi, ſi carnes comeſtæ corrumpantur fiunt febres peſtiferæ, ſine aeris exterioris contagione, & hic per peſtiferam, febrem malignam & contagioſam intelligere oportet. Idem & ali res malæ faciunt, quarè cautè agendum in cibarijs tempore quo mali aeris ſuſpicio eſt. Sunt præterea bona, ova ſorbilia, recentia, & gallinacea, vel in jure agitata cum pauco aceto, vel ſucco uvæ acerbæ, aut ſucco arantiarum, citri, vel limonis, vel cocta in jure cum carne, aut in aquâ, ità ut non ſint dura ſed tremula, aſperſa aquâ roſaceâ, ſucco uvæ acerbæ, & aliis dictis, addito modico cinnamomi, & ſaccari, ſicq; optimum generant ſanguinem, frixa verò vel alitèr cocta, & indurata

mala

mala ſunt. Piſces vero aliqui, qui meliores ſunt comedi poſſunt, præſertìm marini, ſquammoſi, in aquis claris degentes, ac comedentes alios piſces vel quaſdam herbas maris ſuper petras naſcentes, hos piſces petroſos vocant, ut ſunt ſcorpenæ (ſivè ſcorpiones dixeris) non refert, ſed ego idem eſſe dixerim Auratæ etiàm optimæ ſunt, & Dentices (quos dentales vulgares nominant) barbi, & triglæ, ſi diverſi ſpecie ſunt, lupi ſivè ſpigolæ (quos vulgares variolos vocant) menæ ſivè menulæ, pagri ſivè fragri, (quos albores appelant,) Sardæ & cæteri piſces, qui optimi ſunt laudantur. Præterea inter piſces in lacubus, & fluminibus naſcentes quidam comedi poſſunt, ut ſunt lucii, cum ſint noti & ferè ubique in fluminibus reperiantur, ſunt etiam laudatiſſimi piſces troctæ, & ipſi noſtro tempore notiſſimi piſces, ſi non ſunt idem cum carpionibus, qui recentes comedi poſſunt, ſed ſaliti & frixi nocent, quoniam ſanguinem inflammant, præterea alii conſimiles degentes in aquis claris, ac alios piſces comedentes, comedi poſſunt, tamen cum ſint humidi, ſalubriores erunt, ſi aſſentur cum modico ſalis & aceti conditi, elixentur etiam (ſi ità coquere libuerit) cum vino & modico aceti, cinnamo, & ſimilibus, ut ejus tollatur humiditas putreſcibilis, nam inter cætera cibaria, quæ facile putreſcunt, ſunt piſces, & ideò in eorum præparatione ſemper ea quæ à putredine ſervant, adhibenda ſunt, ut eſt acetum, ſed conſilium meum eſt, eis, quàm fieri poteſt, rariſſimè uti, & maximè ſi times eorum putredinem, ex quibus ſic præparatis, va-

poris

pores mali sæpè excitari solent, quapropter post eorum coctionem minime cooperiendi sunt, sed permitte omnes vapores exhalare, nam si cooperti vapores circum ipsos remaneant, reddunt eorum substantiam ad putredinem paratiorem. Suntq; alii quamplurimi, tàm marini quàm fluviales pisces. Sed ut dixi utilius est eis non vesci, præsertìm quibusdam malis, ut sunt anguillæ, cephali, sepiæ, tinchæ, & cæteri omnes in paludibus & malis aquis degentes. Similiter & crustacei sunt dimittendi ut conchylia, & gamari, & similia, potest tamen aliquando stomachi gratiâ modicum quid saliti comedi, ut putà ovatarica, (quam vulgares botargam vocant) vel caviarum, sed non sit multæ quantitatis, sitque succo aranciæ madefactum præsertim tempore æstivo. Possunt etiam tàm cum piscibus, quàm cum carnibus & ovis comedi salsamenta aliqua propter sapores vtiles, ac resistentes malignitati pestiferæ secundum diversitatem temporum, quarè in hyeme optimi sunt sapores, ex petroselino, mentâ, salviâ, & amygdalis dissolutis cum aceto, addito cinnamomo & mace, cum quo carnes comedantur, sed cum piscibus addendum erit zinziber, & caryophylli. Sunt præterea optimi sapores inæstate ex petroselino, acetosa, amygdalis & pane biscocto cum aceto aut succo uvæ immaturæ, vel citri, & ex allis, in quo etiàm tempore sunt optimi sapores ex cydonijs sive cotonijs dixeris non refert, vel ex cerasis acetosis, quas vulgò amarascas & amarenas vocant, fiunt etiàm alij sapores, qui optimi sunt ex hepatibus gallinarum &

myg-

amygdalis, ſaccaro, aquà roſaceâ, cinnamomo cum aliquo ſucco acetoſo putà citriorum. Ex hujuſmodi hepatibus fiunt alia edulia grata, quæ comedi poſſunt. Reliqui verò ut ſunt facti ex ſinape aut ex ſapa, ſive vino decocto, vel cum multis aromatibus calidis, quoniàm calefaciunt & ſanguinem acuunt, non placent, ſed in primâ menſâ poſſumus commedere ſalatucium, gratiâ appetitus, compoſitum ex herbis bonis, verbi gratiâ, ex acetosâ, quam lapathium dicunt, ex cicoreo, endiviâ, lactucâ, portulacâ, bugloſsâ, boraigne, mentâ, lupulo, calendulâ, aſparago & ex reliquis hujus generis, & inter cætera capares laudatiſſimi ſunt in hyeme, hæc omnia præparentur aceto, vel ſucco uvæ immaturæ, aut aranciarum, cum ſaccaro, & ſi opus fuerit cum parte etiàm cinnamomi. Dimmittantnr herbæ malæ ut eſt eruca, naſturtium, & hujus generis malos & putridos humores generantes. Et quoniàm olera hujuſmodi excitandi appetitus gratiâ comeduntur, ideò & in primâ menſâ modicè eis veſcendum erit, cum herbæ omnes facillime corrumpantur & parùm etiam nutriant. Dimmittanturq; aromata nimìs calida ut eſt piper & zinziber, quiâ ſua caliditate ſanguinem inflammant, utantur aliquandò cinnamomo mace & ſimilibus, quoniàm reſiſtunt putrefactioni, digeſtionemque adjuvant, neque nimìs calida ſunt itidem & alijs conſimilibus uti poſſunt, ſed meliora ſunt, quæ cum rebus acetoſis commiſta ſunt, ut putà limonibus, aut citro, vel granatis, ſed laudavit Avicenna præter alia acetum;

tum;

tum, quoniàm exiccat & a putredine præservat gustuiq; gratissimum est. Ejus vero usus sit moderatus, secundum stomachi fortitudinem, complexionem, & anni tempus, ac alia. Fercula prætereà laudata in præservatione a febre pestilentiali sunt, quæ fiunt ex ovis contusis in jure carnium, cum aliqua portione aceti, vel succi sæpè dicti, uvæ acerbæ, vel limonum, & aliarum hujus generis, fiat etiam cum pane in jure infuso, vel sit panatella, bulliantque in iis diversæ res secundum temporis opportunitatem, in æstate grana uvæ immaturæ, aut grana crespinæ, fiat etiam ferculum ex farre, vel ex amygdalis, ex panico, & lenticulis, cum aceto, cætera vero legumina non sunt bona, tùm quoniàm viscosum & ventosum generant nutrimentum, tùm etiám quoniàm parùm nutriunt, & calefaciunt pro majori parte, sicuti cicer, & tametsi dictum sit de lenticulis cum aceto præparatis, quæ prius duplici decoctione & in aceto bullierint, attamen non ex omni parte laudantur succi, etenim generant humores melancholicos, sed quoniam & acuunt sanguinem, penetrare faciunt, istâ ratione ante apparitionem variolarum morbillorum, & pestichiarum, earum decoctio cum ficubus conceditur. Preterea ciceres non placent ex causâ jam dictâ, quòd si tamèn concedantur bulliant simùl cum eis acetosa, endivia, & similia. Sunt præterea in æstate & alia fercula bona, ut putà ex cucurbitis cum paululo croci vel cinnamòmi, vel fiant ex buglossâ, boragine, & alijs herbis superius dictis. Caules vero, & cætera ferè olera quoniam generant

nerant malos humores & putreſcibiles, ſunt ma-la, dicant autem antiqui de uſu ſuæ braſſicæ quic-quid velint, ſimiliter fercula ex cucumeribus, & citrulis dimittenda ſunt, cum ſint humida nimìs; Paſtilli vero, qui ex diverſis fiunt rebus, ut ſunt, qui ex radicibus petroſelini, bleta, ovis, caſeo, & carnibus fiunt non laudantur. Similiter & pulmentorum compoſitiones, quas tortas vocant, in quibus & caſeum & butyrum cum ovis ingre-diuntur, non laudantur, ſunt enim mali chy-mi, attamen aliquando aliquæ comedi poſſunt, ut ſunt factæ ex amygdalis & zuccaro ſivè ſac-caro, cum aquâ roſatâ in furnulo decoctæ, vo-cant marzapanum. Sunt boni etiâm canifiones, qui fiunt ex amygdalis zuccaro & aqua roſacea ſubactis in mortario ac involuti in paſta ex farinâ, zuccaro, & aquâ roſaceâ factâ, ac ſubtilitèr ex-tenſa, quæ in modum paſtillorum oblongorum redigantur, in furnuloq; coquantur, vel aliquan-dò fiant, ut vocantur, tortæ ex piris, & cotone-is, vel ſimilibus tempore hyemali. Sed fructus omnes quoniàm humidi ac putreſcibiles ſunt, laudantur, præter quoſdam, qui ante cibum ſu-muntur, ut ſunt ceraſa acetoſa, quæ vulgo ama-raſcas, & amarenas vocant, & ut pruna etiam Da-maſcena, ac quædam genera pirorum dulcium, ut ſunt pira moſchata, & ſimilia, neque ex ipſis multa quantitas comedatur: his accedunt co-tonea, ſive cytonia dixeris, quæ cocta poſt cibum comedi ſolent, ſimiliter & amygdalæ recentes, avellanæ recentes non induratæ, fiſtici ac pinea-rum fructus comedi poſſunt. Sed de nucibus non

parva

parva eſt apud me hæſitatio, cum videam ferè omnes antiquos eas laudaſſe, quæ quoniam nocent ſtomacho, pectori, & capiti, ac difficilis ſunt concoctionis in ſtomacho, meâ quidem ſententiâ omittantur, niſi forte aliquis ipſis uti voluerit, non ut cibo, ſed ut medicinâ veneno contrariâ. Uva quoniam laudabilem generat ſanguinem comedi poteſt, ea tamen non omnino matura ſit: illa vero quæ montoſis naſcitur locis melior dicitur eſſe, quâ tamen nemo ſtatim poſt collectionem veſcatur, ſed duos aut tres dies poſt, quæ ſi ante cibum cum pane comedatur, melius eſt. Cæteræ uvæ exiccatæ, ut ſunt quæ ex Damaſco aſportantur, quoniam pingues inflantes ſunt, non laudantur & ſi gratæ ſint guſtui, ſed paſſulæ illæ parvæ nigræ, optimæ ſunt; etenim bonum generant nutrimentum, ſtomachumq; roborant, tam ſolæ, quàm cum alijs cibarijs & ſaporibus comeſtæ. Sunt præterea quam plurimi fructus, qui quoniam mali ſunt, dimittantur, ex quibus ſunt ceraſa dulcia, mora, chryſomela, perſica poma, ſorba, meſpila, & quæ azarolia poma dicuntur; ſunt autem ejuſdem generis, tametſi aliter quidam credunt, nam quæ in agris Romæ propinquis naſcuntur meliores & ſapidiores ſunt noſtris. Sed caſtaneæ dimittendæ ſunt. Poſſunt tamen aliquando quædam poma odorifera comedi, aſſata tamen in prunis, ut eorum humiditas putreſcibilis conſumatur. Citria vero ſecundum omnes eorum partes laudatiſſima ſunt, ſimiliter limones,

H ac

Vide Dr, *Mead*. page 50

ac poma medica, quæ arancias vocant, ex iſtis omnibus, tam ex corticibus, quam ſeminibus & eorum partibus acetoſis, ſiquid comedatur, præſervamur à contagione peſtiferâ, etenim cor recreant, atque veneno peſtifero adverſantur; ſimiliter & poma granata, quæ & punica dicuntur, præſertim acetoſa & mitia ſive medii ſaporis dixeris, optima ſunt. Præterea legumina viridia omnia mala ſunt, ut fabæ, piſa, ciceres, & reliqua, quoniam inflantia ſunt, ac malum ſuccum generant. Melones, quos pepones vocant, tempore æſtatis omnes comedunt, attamen quoniám nimis humidi ſunt, nocent ſtomacho, ac ſanguinem aquoſum generant, ſæpeque levitatem inteſtinorum faciunt, ſi ex eis plus quam par ſit comedatur, quare licet ſuâ humiditate & domeſticâ frigiditate, quæ potius temperies dici poteſt, caliditatem ex aere æſtivo contractam extinguant, parcè comedantur in regimine præſervanti á peſte, ii tamen ante cibum comedi debent, ut cæteri fructus molles. Neque audiendæ ſunt fatuitates quorundam dicentium nullo modo uſui victûs humani eſſe melones convenientes, cum ſibi ipſis & antiquis ſapientibus ſint contrarii. Præterea ante & poſt cibum ſcilicet in primâ & ultimâ menſâ ſolent divites quoſdam fructus, & alias res ſaccaro, ſive zuccaro dixeris non refert, conditas comedere, ut ſunt limones parvi, qui optimi ſunt, citri, aranciæ, & cortices eorum, & flores etiam, qui omnes ſunt utiles cordi & malignitati venenoſæ reſiſtunt: Huc accedunt poma cotonea, & pira condita, quæ ſi poſt cibum comedantur, prohibent aſcenſum vaporum ad

caput

caput. Sunt præterea alia, quæ in usu sunt, ut amygdalæ, pineæ, anisi, coriandri, quos saccaro sive zuccaro coopertos confectos vocant, ii post cibum comeduntur, præsertim anisi, & coriandri, nam præparant coriandros aceto vel vino granatorum, posteà saccaro condiunt, sicque conferunt cerebro, dicant non nulli quicquid velint perperam Dioscoridem intelligentes de coriandro, cum non quocunque modo ac quantitate sumptâ mentem percutiat, quoniam quælibet medicina secundum diversam sui præparationem, & prodesse, & obesse potest. testimonio Galeni inquam pluribus locis, & experientiâ ipsâ: pudeatque ipsos verba & auctoritates antiquorum male intellectas pertinacitèr sine ratione & experimento affirmare, cum totam vim medicinæ consistere in ratione & experimento sæpe dixerit Galenus. Sed eo unde discessimus, redeamus. Sunt præterea fructus saccaro confecti jam dicti optimi, qui post cibum comedi possunt, pro stomachi, ut aiunt, sigillo, & non solum dicti confecti, sed alia etiam sunt, ut marzapani, canisiones, & alii pastilli, ut qui ex pineis etiam & fisticis, ac seminibus melonum & aliorum fructuum conficiuntur, cum saccaro. s. & aquâ rosaceâ, attamen ex eis parcè comedantur: quoniam dulcia sunt & ea ratione facillime in choleram convertuntur. Sunt & alia condita diversa optima & potius medicinalia quàm cibus, ut sunt myrobalani, emblici & chebulii, qui sunt refocillatione stomachi mirabiles & grati gustui, veneno resistentes, & comeduntur mane quatuor horis ante cibum, & sumi possunt in quocunque anni tempore. Sed in

hyeme optimum eſt pro ſtomachi refectione mane ſumere radicem zinziberis conditi, confert enim ſtomacho, præſertim ſi in ipſo multæ fuerint materiæ frigidæ viſcoſæ. Et quoniam multa edulia ſuperius nominata ſunt, notabis ex ſententia Avicennæ, capite de eo, quod comeditur & bibitur, ſi unâ menſâ diverſa cibaria comedantur, plurima mala inde proficiſci, quorum primum eſt, quoniam varios cibos comedentes pluſquam par ſit comedimus, ſecundum autem quia ex diverſitate cibi, fit diverſa, ac varia ſecundum partes & tempus digeſtio, unde fit admiſtio digeſti, et non digeſti, quæ mala admiſtio neque ab hepate, neq; à venis corrigitur, unde ſequuntur febres: tertium eſt quia ſtomachus magis in digerendo laborat, tam ratione qualitatis quam quantitatis, quare dicebat Galenus tertio Regiminis acutorum, diverſitatem cibi cauſare ſtomachi inquietudinem & eâ ratione laudavit Avicenna antiquos, qui unico genere cibi ſaturabantur. Quare quoad fieri poteſt in præſervatione à febre peſtilentiali à diverſitate cibariorum abſtinendum erit, quos cibos optime mandere convenit, quoniam melius digeruntur, ut dixit Galenus tertio de Virtutibus naturalibus. Et hæc de cibis ſatis. Potus vero ſit vinum mediocre in omnibus, & primo in ſubſtantiâ, quæ non ſit craſſa, craſſam autem habent omnia vina turbida, ſpiſſa, ſit clarum ſubtile medii coloris, non dulce nec acre, ſed medium habens ſaporem, non ſit præterea vinoſum, aut nimis aquoſum, ſed mediocre, boni odoris, & ſaporis. Neque audiendi ſunt vulgares bibuli dicentes vina

vinoſa

vinoſa & magna eſſe bibenda in præſervatione à febre peſtiferâ ut ſunt vina Cretenſia, & ſimilia quæ ipſi ſæpiſſimè bibunt, & quod pejus eſt febricitantibus, & apoſtemata peſtilentialia patientibus exhibent, ii ſic bibentes præparant corpus ad febrem, quæ ſi hominem corripiat facile poſtea peſtiferam aeris qualitatem ſuſcipiet, & cum hujuſmodi error communis ſit noſtro tempore, cauſas cur perperam agant tacere nolui. Nocet abſtinere ſe à potu, ſi ſitis adeſt, igitur bibenda ſunt ea, quæ palatum refrigerent, & malum aerem attractum corrigant, ut eſt aqua herbæ acetoſæ, aut bugloſſæ, vel etiam aqua communis cum vino granatorum aut ſucco uvæ immaturæ, vel ſucco limonum, aut citri, quoniam non ſolum in præſervatione conveniunt, ſed in præſenti febre proſunt: cave tamen bibere aquas malas, quæ in puteis immundis, aut locis cœnoſis & paludoſis morantur, nam generant cæteris paribus deteriores & maligniores febres quàm aliæ. Quod ſi aliquâ de cauſâ vina vinoſa bibere oportuit, puta ex ſtomachi imbecillitate, bibantur mane ante prandium, in paucâ tamen quantitate, nam hujuſmodi vina plerumque bibere oportet, præſertim in illis regionibus, quæ mollia, ac levia vina non producunt, quare diluantur aquâ bonâ, quæ careat omni malâ qualitate.

CAP. IV.

De inanitione & repletione.

TEmpore quo malus aer pestilentialis timetur, studendum est præcipuè superfluitatum * evacuationi, quoniam ex retentione excrementorum generantur ægritudines in omnibus partibus corporis. Laudatissimum evacuativum superfluitatum communium intestinorum, & etiam urinæ, est usus pilularum Ruffi, quæ ab omnibus laudantur, & expertæ sunt in tali præservatione à febre pestilentiali, ac ob earum excellentiam in tali præservatione eas nominant pilulas contra pestem. Neque inventus est aliquis, qui usus sit hâc medicinâ & à pestilentiâ non fuerit præservatus, quare hujusmodi pilulæ sunt habendæ pro maximo thesauro, ac febris pestilentialis amuleto, movent enim ventrem sine molestiâ seu agitatione, ideo semper eas paratas domi esse præcipio. Præterea convenit mane cum e lectulo surrexerit, sputum promovere, et mucositates ex naribus extrahere, & si est assuetus vomere, vomitum provocare, quod si non est assuetus, nocebit, quoniam trahit materiam ad partes superiores & nobiliores; crura etiam & brachia & reliquæ corporis partes à sordibus linteo fricando abstergere optimum erit, caputq; & barbam semel & bis etiam in hebdomade

* V *Mead* P. 49 contra.

domade lixiviâ lavare, in quæ decoctæ ſint roſæ & laurus, ſapo etiam ſit ex bene redolentibus compoſitus, ut faciunt unguentarii componentes odorifera pro delicatis hominibus. Et convenit omnes ſuperfluitates & immundicias corporis amovere, fricando, lavando, & abſtergendo uſque ad ſudoris levem provocationem; ſed quoniam non ſolum dictis ſuperfluitatibus retentis & non evacuatis fiunt ægritudines, ex ſententiâ Hippocratis loco allegato, verum etiam ex malo ſanguine & aliis malis humoribus cum ipſo admiſtis, ideo ſi apparet aliqua ſanguinis repletio, aut malitia à quâcunque causâ, bonum ac optimum conſilium erit venam incidere, & tantum ſanguinis, quantum erit opus, mittere, ſecundum hominis robur, & malitiam, vel ſanguinis multitudinem; quoniam repletio, quæ in venis eſt, ac malitia faciliùs per venæ ſectionem corrigitur, quam aliis auxiliis. Quare audacter poteris ad ſanguinis miſſionem accedere, teſtantibus antiquis, & modernis. Qui non poteſt corpus exiccare medicinis, abſtineat ſe ſaltem á nimiâ cibi et potûs repletione, & minus comedat quam aliàs conſueverat, ut ſiqua ſuperfluitas in corpore reliqua ſit, á calore naturali, cibariorum abſtinentiâ minus impedito, conſumi poſſit, & eſto memor eorum, quæ dicta ſunt ſuperiús, quòd tolerare famem non ſolum ſtomachum implet malis humoribus, verum etiam, ſi quis diu jejunaverit, ut faciunt quidam nihil comedentes per aliquos dies, iſti exterminant virtutem, quâ exterminatâ corpus efficitur debile, quod poſtea eſt paratum ad omnem malam putredinalem

diſpoſitionem. * Te memorem tamen eſſe oportet quod tota intentio in præſervatione, ut ſuperius dictum fuit, eſt exiccare corpora humida à naturali, vel accidentali humiditate, & quæ ſicca ſana ſunt in eâ ſiccitate conſervare. Videlicet corpora, quæ ſuperfluitates non habent, inanire minimè oportet, quoniam dicebat Hippocrates errare qui ſana habent corpora ſi purgationibus utantur, & ratio eſt, quoniam evacuant humores & humiditates radicales, in quibus calor naturalis paſcitur.

CAP. V.

De modo quo debemus exercitare corpus.

QUoniam, ut dicebat princeps Avicenna tertiâ primi, doctrinâ ſecundâ, capit. primo, in exercitatione corporis, anhelitus, & intenſior & remiſſior neceſſariò fit, inde in præſervatione à febre peſtilentiali ob aeris corruptionem vehemens exercitium non convenit, immò neque mediocre, cum etiam corpore mediocriter calefacto neceſſarium ſit ad cordis refrigerationem aerem extrinſecum frequentius inſpirare, unde ſequitur ſpiritus cordis infectio, ab aeris exterioris malitiâ. Nocet etiam nimia quies quoniam ex hoc

* V. *Mead.* p. 40.

hoc ſuperfluitates & humidi humores generantur, ut teſtatus eſt idem Avicenna, nam nimia quies corporis virtutes hebetat, ſequunturq; ad ipſam oppilationes & corporis infrigidatio, quare neque ſine aliquo levi exercitio poteſt tueri à malâ aeris contagione, cum debilitatum corpus facile ſit vinci à quâcunque causâ, etenim diminutâ reſiſtentiâ agens & citius, & fortius agit. Et ideo in præſervatione debemus eligere exercitia levia. Antequam vero ad prandium ſe conferat, exerceat corpus aliquâ levi deambulatione, in aliquo loco in quo hominum multitudo non ſit, quoniam frequentia hominum ex inſpiratione & exſpiratione alterant aerem alteratione malâ, & ideo tali tempore loca, in quæ * multitudo hominum convenit, adire non laudo, ut ſunt Eccleſiæ magnæ, & forum vel prætorium & hujuſmodi loca, ad quæ hominum multitudo ſe conferat. Deambulent igitur in loco amœno, ut ſunt viridaria, in quibus ſint herbæ & flores & fructus benè redolentes. Quod ſi aer eſſet talis, qualis ſæpe tempore peſtis viſus eſt, videlicet turbulentus, craſſus, fœtidus, nullo modo exire oportet, ſed domi manere, & factis aſperſionibus & ſuffumigijs dictis in capite de rectificatione aeris, leviter deambulare & ſic ſe exercere; vel utatur, ſi eſt impotens ad ambulandum, alijs levibus exercitationibus, ut eſt manum manu confricare, brachia extendere, vel ludere luſorijs tabellis, ſunt & quamplurima alia genera exercitationum levium

* V. *Mead.* p. 51.

vium non calefacientia, neque ducentia ad neceſſitatem frequentis anhelitûs, ut ſunt Venetijs vehi cymbâ, & in alijs locis continentis vehi curriculo, leviter currente & in loco plano, levis equitatio ſuper mulam placidè incedentem, & cætera talia, quæ omnia poſſunt & plus & minus alterare corpus ſecundum diverſos reſpectus, puta ætatis, temporis, & conſuetudinis.

Cap. VI.

De regimine ſomni, & vigiliæ.

DIcebat Hippocrates ſecundo Aphoriſmorum, ſomnum & vigiliam ſi modum excedant mala eſſe, quare reguletur ſic ſomnus, in primis dormiendo ſecundum debitum tempus, & horis congruis. Dormiendi igitur hora ſit poſt cœnam duabus horis, & ſomnus non ſit longior, quam octo horarum, nec brevior quam ſex, etenim ſomnus longus infrigidat, & humectat corpus. Vigiliæ vero cum ſuperfluunt virtutem hebetant. Somnus diurnus & poſt cibum factus nocet, & ideo abſtinendum eſt ab ipſo, niſi fuerit antiqua conſuetudo dormire in die, & poſt cibum, hoc in caſu ſomnus diurnus concedi poteſt & etiam paulo poſt cibum, & in illis, qui virtutem ſtomachi digeſtivam debilem habent, attamen talis ſomnus ſemper deterior alijs eſt, cum

generet plurimas humiditates, & virtutibus alijs parùm prosit, ideo sit brevior quam pro consuetudine esse solebat, ut mala consuetudo paulatim aboleatur. * Præterea nimia vigilia, ut dictum est, nocet, corpus inflammat, præparat ad febres, & dissolvit virtutem, ita ut formam corrumpat, & ad extremam maciem inducat. Quare si vigiliæ tempore æstatis ex nimiâ caliditate & siccitate aeris accidant, provocandus est somnus cibis domesticis, ut puta, lactucis. Quod si timemus lactucæ frigiditatem, possumus permiscere melissam, quoniam ut dixit Serapio, præter alias virtutes, quas habet in refocillatione cordis & contra humores venenosos, inducit somnum. possumus etiam inducere somnum, refrigerando aeris caliditatem cum sparsione foliorum, ac florum frigidorum, ut sunt violæ, nenufaris, sive nympheæ, rosæ, foliorum lactucæ, salicis, & similia, vel aspergendo domum & cubiculum cum aliquâ decoctione, in qua decoctæ sint herbæ & flores prædicti, vel cum aliquâ decoctione frigidâ scriptâ in capite de aeris rectificatione.

Cap. VII.

De regulis animi passionum.

INter causas efficientes, quæ complexionem sive temperaturam corporis nostri corrumpunt, animi affectus Averrois sexto Colliget capite

* V. *Mead.* p. 29.

pite primo enumeravit. Et ideo quantum fieri poteſt * ſtudendum ut ij omnes procul ſint, ut eſt puſillanimitas, ſolicitudo, timor, cura, triſtitia, ira, cogitationes, imaginationes, ac opiniones triſtes, ſtudia laborioſa, verecundia & ſimilia. fugiendæ etiam ſunt cauſæ triſtitiam inferentes, ut eſt mora in locis obſcuris, & fœtidis, ac inſpectiones corporum languentium, & mortuorum, & rerum monſtroſarum, & picturæ horrendæ, fugiendæ ſunt etiam lectiones illæ, quæ mœrorem inducunt; neque bonum eſt intereſſe narrationibus miſeris & lamentationibus, & ſimilibus, quoniam mirum in modum triſtem reddunt audientem, & omnes virtutes exterminant, unde redditur corpus paratum ad malas ægritudines, immo, ut in primo tractatu dictum eſt, multi ex ſolo timore, & imaginatione, inciderunt in febrem peſtilentialem, igitur gaudere oportet: etenim gaudium animam corroborat, & ejus virtutes excitat & corroborat, quæ poſtea corroboratæ reſiſtunt cauſis alterantibus noſtrum corpus.

CAP. VIII.

De præſervatione à febre peſtilentiali per ea quæ intus & extra exhibentur.

REliquum eſt ut addamus qua ratione poſſit quis ſe tueri à febre Peſtilentiali per quædam quæ evacuant, vel dum tangunt corpus noſtrum

---

* V. *Mead.* p. 149.

noſtrum, ſive geſtentur ſive in ore ferantur, vel dum maſticantur deglutiunturve, defendunt ipſum à contagione peſtiferâ. Capiantur pilulæ Ruffi, & venæ aperiantur, ſi quis venæ apertionem timet, loco apertionis venæ appoſitio ventoſarum, ſive cucurbitularum cum ſcarificatione ſive ſcalpellatione laudatur. Sed quando humor ſuperfluus eſt alius a ſanguine, ut ſuperius dictum eſt, purgetur medicinis levibus ſecundum naturam humoris exuberantis. eſto tamen memor in evacuando miſcere ipſis medicinis ea quæ ſunt accommodata humori venenoſo, verbi grátiâ addendo triferam perſicam. Quod ſi corpus mundum eſt, neque eget evacuatione, maneat in regimine aliarum rerum ſuperius dictarum. Et hæc eſt prima præcautio in præſervatione, poſt hanc vero odoramenta ſuperius dicta laudantur. Cavendum tamen ſemper eſt à nimis calidis odoribus, ut eſt moſchi & ambræ odor, præſertim tempore æſtatis, quoniam calefacit & capitis dolorem ciet, ſint ergo iſti odores calidi ſuis contrarijs contemperati, utputa cum aquâ roſaceâ, vel camphorâ & alijs remittentibus eorum caliditatem, & iſta eſt præcautio ſecunda jam dicta corpus noſtrum defendens. Sed quoniam antiqui ſapientes dixerunt quædam eſſe, quæ ſuâ proprietate reſiſtunt venenis, ſive ea ſint aeris peſtiferi, ſive quovis alio modo contracta, ac ea multa eſſe fatentur, ideo putavi non ingratum fore illa addere, inter quæ lapides pretioſi & gemmæ enumerantur, quæ cum ſint diverſa & ob id aliqua ſint quæ non ſolum divites habere poſſunt,

verum

verum etiam & mediocres homines, qui si eis experiri voluerint secundum regiones & hominum facultates, rem non omnino imprudentis hominis facient, tametsi quidam hoc tanquam fabulosum rejecerunt, attamen quoniam ipsæ gemmæ minime obesse possunt, meâ quidem sententiâ, non suntexplodendæ, præsertim cum omnes fateri possint se multa vidisse, quæ a formâ specificâ operantur, ut apparet de attractione ferri a lapide magnete, sive herachio, & de retentione sanguinis a lapide jaspide, & etiam de lapide carbunculo, qui illuminat aerem, ideo ne alicui parti id, quod fieri potest in tam sævâ ægritudine, deficiat, ista etiam minime dimittenda sunt: possibilitas enim est res ampla, & etiam aliquando confidentia in aliquâ re reddit animam fortem, quæ postea suis instrumentis resistit causis exterioribus & interioribus corpus alterantibus. Quapropter semper laudatissimum est aliquid agere, quod, ut dixi, obesse non valeat, tametsi quod proderit non certa scientia sit, & ideo divites & viri magni, ac principes, ferant lapides pretiosos appensos collo, quod fit si perforati sint, aut auro circundati, & maneant sub mamillâ sinistrâ, vel gestentur in ornamentis manuum, ut in annulo. Sed inter primarios lapides, qui venenum fugant, & aeri pestilentiali resistunt, est lapis carbunculus, etenim ut dicit Albertus in libello de Lapidibus preciosis, ejus præstantior virtus inter cæteras multas, quas ei attribuit, est venenum destruere ita, ut si in mensa, ubi venenum sit, præsens ponatur, debilitet venenum & in ore detentum sit, non permittat

malam

malam aeris qualitatem in ſpiritibus cordis imprimi. Secundo loco eſt lapis ſmaragdus, gemma ſeu lapis pretiociſſimus, reſiſtens veneno & aeri peſtifero ſimiliter geſtatus, vel in pulverem redactus bibitus per ſe, aut una cum æquali portione boli armeni, & terræ ſigillatæ ana. ℥. s. qui poteſt, ſumi cum aquâ acetoſæ vel vino aromatico mane, Et ad eas medicinas, quæ & ratione & uſu, ac teſtimonio doctiſſimorum virorum, ut fuit Galenus, comprobatæ ſunt, redeamus, inter quas principatum tenet theriaca, quam ipſe laudat in fine libelli de theriaca ad Piſonem iſtis verbis: In peſtiferâ lue ſola hæc antidotus malo correptis prodeſſe adeo viſa eſt, ut nullum aliud præſidium tanto malo reſiſtere fuerit idoneum ; peſtis namque tanquam & ipſa exiſtat belua haud paucos interimit, verum civitates quoq; totas depaſcens male conficit. Quippe prava quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, quúm reſpirationis neceſſitate periculum evitare nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad ſe per os attrahunt. Quamobrem etiam Hippocratem illum multis modis admirandum laudo, qui luem illam ex Æthiopiâ Græcos invadentem non aliter curaverit, quam aeris mutatione, alterationeq; ne talis amplius inſpiraretur, igne in primis aerem corrigendo, in quo odorifera comburebantur, ut ſunt flores & unguenta ſuaviſſima, paulo etiam poſt dicit ; Simili ratione theriacen, ceu ipſa quoque ignis quidam purgatorius exiſtat, præſumentes in peſtifero

fero aeris ſtatu neutiquam malo corripi ſinere novimus, & jam correptis poſſe mederi aeris inſpirati malitiam inalterantem immutantemque, ut quæ corporis temperaturam magis infici prohibeat. Quapropter conſilium eſt ob has tam repentinas aeris conſtitutiones, aliaſque noxarum cauſas oborientes, in proſperâ quoque valetudine antidotum aſſumere, quo externis accidentibus corpus reſiſtat, ac ubi jam fuerit affectum, illam invenies propitiam, quæ veluti bonam quandam temperiem, ſalubremq; ſtatum corporibus inducit, dum humorum ſuperfluitates abſumit, & reliqua. Hæc Galenus, quæ cum ita ſint, aſſumptio quotidiana unius ſcrupuli theriacæ, aut plus aut minus ſecundum temporis & aliorum emer gentem neceſſitatem mirum in modum laudatur, quæ & ſola & cum aliis quibuſdam ſumi poteſt, ut, ſi times ejus caliditatem, cum aquâ acetoſæ, & interpolatis diebus, non autem quotidie ſumas, ſicque corrigitur inſpiratus aer, & membrorum principalium virtus roboratur, ut aeri malo reſiſtere valeat : theriaca enim eſt medicina præſtantior cæteris, ſi moderatè ipsâ utaris, quoniam præterquam quod præſervat a lue peſtilentiali, omnia membra principalia roborat, ita ut & multas alias ægritudines evitare poſſis. Nocet tamen theriaca pueris, & febricitantibus. Quod ſi theriaca non adſit, quoniam hæc compoſitio vel raro fit, vel ſi facta reperiatur, non optima eſt, poteris loco ipſius dare mithridatum in eâdem quantitate & ordine; ſunt & alia, quæ per os ſumta reſiſtunt aeri peſtifero, ut eſt radix zedoariæ, ipſa

ejus

namque in ore teneatur, vel deglutiatur, ſtomachi roborat digeſtivam, ventoſitatem diſſolvit, ac humiditates ipſius exiccat, aeriq; peſtilentiali & venenoſo reſiſtit. Attamèn tempore æſtatis & maximi caloris abſtinendum eſt à frequenti uſu ipſius, & cum eâ utendum eſt herbâ acetoſâ, vel ejus radice, quoniam eſt ex eis quæ multum proſunt ſi comedantur, vel ore teneantur. Valent enim ſemina citri, limonum & ſimilia, ſi maſticentur, & etiam cortices eorum. Sunt præterea ad hanc intentionem radices dictamni, cardui, & chameleontis, & cardui benedicti. Quidam vero ad præſervandum, præter ea quæ dicta ſunt, exulcerant aliquam partem corporis cauterio actuali, ſeu potentiali, & ulcus tenent adapertum, ut ex ipſo virus corporis emanet, quod non ſine ratione & auctoritate factum eſt. Inquit enim Avicenna, qui habet unum membrum ægrum, ſupple exterius, cætera interiora ſunt incolumia, etenim membra intrinſeca fortia expellunt ſuperfluitates ad exteriora debilia. Hoc vero ulcus vidi factum in crure ſub genu in parte ſylveſtri in quodam, qui præſtabat medelam infectis peſtilentiali febre cum apoſtematibus, & eos animosè tractabat: ſunt qui faciunt hujuſmodi cauterium in brachio ſupra cubitum ut præſerventur à peſte, quod etiam laudo, quoniam in quacunque parte corporis fuerit, ſemper prodeſt, attamen melius eſt ipſum facere in partibus ignobilioribus & extremis, quò humores faciliùs curſum habere poſſint, ut ſunt crura. Sunt etiam qui & veſicatoria vnguenta ad præſervandum ſu-

per crura apponunt, ac ſuperficiale ulcus, butyro & folio caulis humefaciendo conſolidare prohibent, ut inde virus corporis evacuetur; ſunt etiam, qui tempore ſuſpitionis quærunt incidere in ſcabiem per contactum ſcabioſi, credentes ſcabie ipsâ corpus a malis humoribus mundari. Et etiam ſunt quidam ſcabioſi, qui tempore ſuſpecto nolunt ſanari, dicentes ſcabiem mundare corpus à putridis humoribus; ij omnes graviter errant, quoniam corpora ſcabioſa ſunt magis parata ad ſuſcipiendam qualitatem febris peſtilentialis quàm ſint corpora munda, cum ſcabies ſit ægritudo quæ non ſine humorum putredine fit, ac contagioſa, tametſi cutanea ſit ægritudo, quæ tamen non eſt aliquando ſine jecinoris & maſſæ humoralis noxâ. Nam ſi corpus mundum poteſt alterari ab aëre peſtilentiali, quanto magis corpus in quo jam humores aliquam putredinis partem contraxerunt? Frivolæ ſunt etenim rationes dicentes ægritudines cutaneas fieri à natura forti, quæ mundificare ſanguinem intendens mandat humores corruptos ad partes exteriores, cum hoc non tollat malam qualitatem jam contractam in maſsâ humorali, per quam facilius imprimitur, ac cum minori reſiſtentiâ ultima malignitas quæ eſt peſtifera qualitas. Quare ſibi caveant ſcabioſi, quoniam ſunt maxime parati, ac omni ingenio curent ſanare ſcabiem, evacuationibus, & per venæ apertionem, ac ventoſarum ſive cucurbitularum applicationem. Et etiam per alterantia mundificantia intus maſſam humorum, ut ſunt ſyrupi, & cibi, & etiam

per

per exteriores illinitiones, corroborantes membra, resolventesq; materias putridas in ipsis, quoniam sic erit vera præservatio. Sunt etiam qui tempore pestis, cum habent ulcera in cruribus, nolunt sanari, sed ea adaperta tenent, quam rem summopere laudo, cum per ipsa ulcera quædam corporis superfluitates expurgentur. Animadvertant consanguinei id, quod in primo tractatu dixi, scilicet se ex consanguinitate facilius posse infici, ideo, cum ijs majus immineat periculum, quantum fieri potest, si domi sit aliquis infectus, omni præparatione tam exterius, quàm interius uti debent, & de illis quæ præservant, ut dictum est, terrâ sigillatâ; quam si Lemniam dixeris ab insulâ, à qua asportatur, non refert, & etiam bolus, sive lutum, sive terra Armenia sumpta cum aquâ rosaceâ in æstate, cui tamen in hyeme addendum est parum vini malvatici, vel falerni, vel alterius generis duabus aut quatuor horis ante prandium, & sunt res expertæ non solum ab antiquis, sed à modernis, & ego quidem sæpissime expertus sum tam terram sigillatam, quam bolum armenium, & vidi mirabilia, ut dicam ubi de curâ hujus febris & morbillorum & pestichiarum, ac aliarum cutanearum macularum, quæ in tali febre apparere consueverunt, tractabo: datur etiam terra sigillata cum aquâ rosaceâ & portione aceti, sed cave ne des nimiam aceti quantitatem patientibus difficultatem anhelitûs, & tussim, præsertim mulieribus; notabis etiam quod quando est tussis, melior medicina est bolus armenius, cum leniat pectus: dissolves autem ip-

ſum aquis pectoralibus, ut eſt aquâ farfaræ, quam tuſſilaginem Dioſcorides vocat, vel bugloſſæ, vel capillorum Veneris. Accipe bolum armenium dictum, in pulverem redactum, ad quantitatem quam præparare deſideras, pone ſuper ipſum aquam roſarum, vel acetoſæ, vel bugloſſæ, & cum ſextâ parte vini aromatici albi lava ipſum, poſtea permitte deſcendere & ſubſidere, deinde projice aquam, quâ projectâ aſſume unam ſuperficiem boli armenij poſt aliam cum cochleari vel alio inſtrumento idoneo, donec totam illam partem, quæ boni eſt coloris, habeas: cum vero videris mutare colorem ad fuſcedinem manifeſtam, dimitte & projice partem illam, quoniam ſordes & terra cœnoſa eſt. Priorem tamen ſerva exiccatam in umbrâ, quod ſi pluries hoc pacto bolum armenium lavabis, optimè facies, quantitas vero quæ ex ipſo datur, ſit drachmæ unius uſque ad duas cum aqua roſaceâ, vel acetosâ, & vino aromatico, habendo rationem ad malignitatem aeris, utputa quando erit aeris corruptio maxima, majorem quantitatem & frequentius dabis. Præterea omnes medicinæ, quæ vermes interficiunt, ſunt præſervantes a peſte. Ego enim plurimos vidi patientes febrem peſtilentialem evomere vermes, & etiam per ſeceſſum cum egeſtionibus eos emittere; vermium autem generatio arguit maximam humorum corruptionem, quare ſi dantur ea, quæ vermes occidunt, eſt mirabile præſidium, quoniam illis evacuatis, evacuatur putrida materia, quæ parata eſt ſuſcipere ultimam malignitatem; occidentia vero, &

educentia

educentia vermes ſunt multa, ſcilicet aloes, agaricus, rhabarbarum, & ſimilia; ſunt etiam frigida quædam quæ vermes interficiunt non ſolventia ventrem, ut eſt ſemen acetoſæ, portulaçæ; ſunt etiam quædam alia calida ut ſemina citri, & alia, quare eis uti quiſpiam poteſt ſolis, vel commiſtis ſecundum opportunitatem. Nota tamen quòd occidere vermes, & eos extra corpus non educere maximum malum eſt, cum mortui corrumpantur, & putridi vapores ab ipſis excitati ſæviſſima accidentia cauſent; quare non ſolum eos occidere ſtudendum eſt, verum etiam extra ventrem per ſeceſſum educere oportet. Poſſem multa alia quæ à graviſſimis doctoribus laudantur ſcribere, quæ cum ſint in eorum libris ſemper parata, & datâ occaſione unuſquiſque poſſit ea ſeligere, veluti ex maximo medicorum theſauri acervo, ne longior eſſem prætermiſi. Attamen in pauperum gratiam & commoditatem, qui non poſſunt theriacam & alias precioſas medicinas emere, quædam ſimplicia, præſentanea, & inventu facillima hic in calce addere volui, quæ ſunt hæc. In primis comedant herbam acetoſam jam dictam, ſcabioſam etiam & calendulam, quæ maxime mulieribus confert, cum præter veneni rectificationem provocet menſtrua & ſudorem etiam, pimpinellam etiam comedant vel bibant ſuccum ejus aut aliarum mane, quoniam præſervat & curat. Sunt & herbæ calidiores quæ ſi comedantur præſervant, ut eſt praſium, hyſſopus, hypericon, enula utraque, verbena, dictamnum præſertim Cretenſe, eæq; omnes herbæ ſingulæ poſſunt

ſumi

fumi virides & exiccatæ ac in pulverem redactæ, vel alio quovis modo mane, cum vino aut aquâ buglossæ, & portione aceti. Unum tamen præterire nolo, videlicet comestionem limonum & citrorum, tam illorum succi quam corticis & seminum, per se, vel in cibarijs, non solum præservare à febre pestilentiali, verum etiam sanare. Cum videris multitudinem hominum cujuscunq; ætatis, complexionis, & sexûs repente perire, præstantissimum remedium est procul ab hujusmodi loco abire, & optimum aerem quærere, cum difficillimum sit ultimam malitiam aeris corrigere. Medicus vero, qui ægrotantes videt, & tangit, caveat, atque cautus sit, neque sine præcautione eos videat, quare primum habeat odoromenta & lavacra, in quibus sint bene redolentia & acetum, neque multum cum infectis maneat, sitq; nitidus, parcè comedat ex jam dictis cibarijs, parceq; bibat, procuret etiam ut venter quotidie fluat, accipiatq; ex pillulis Ruffi, aut ex alijs præservantibus; dormiat horis congruis, & postremo sit lætus animo. Quod si multos videre sibi necessarium sit, ac inter infectos versari, ut contingit illis, qui publico stipendio infectis medelam præstant, optimum præsidium ad præcavendum erit facere jam dicta cauteria cruribus, quæ fontanellas vocant, habeantque semper aliquid in ore resistens pestiferæ malignitati.

CAP.

Cap. IX.

De præſervatione à febre peſtilentiali ſeparando homines infectos à ſanis. deq; cognitione corporum infectorum tam viventium quam mortuorum.

PRæſervatur præterea civitas, plebs, ac cives & nobiles à contagione peſtiferâ, ſi ægrotantes & infecti ab ipsâ ſeparentur, & ad ſuperius dicta hoſpitalia mittantur, ne cum ſanis negotiantes, aut aliter ſe commiſcentes, eos inficiant. Igitur cum ſuſpicio de peſtilentiali contagione eſt ita, ut, ſicut ſuperius dixi, ægri moriantur, viſitationes denegandæ ſunt, ne hujuſmodi contagio ulterius procedat. Domini etiam Proviſores Salutis procurent diligenter per miniſtros corpora mortuorum inſpici, & ex ſignis, numquid mortua ſint febre peſtilentiali nec ne, cognoſci, præſertim illa, quæ brevi tempore, aut ſubitaneâ morte moriuntur, quoniam cum aeris inclinatione cita vel ſubitanea mors eſt certum peſtiferæ febris ſignum. Primum igitur cum medicus vel miniſter aliquis hæc corpora mortua viderit, interroget eos, qui ante mortem cum ægro fuerunt, quot dies ægrotaverit, & quæ nam fuerint accidentia in tali ægritudine, ſcilicet an inquietudo fuerit, vel nigredo linguæ, aut vomitus, & difficultas deglutiendi, vel ſudores frigidi, & deliria, nunquid etiam aliquod tuberculum extiterit, vel in

in inguine, aut ſub alis, vel poſt aures, vel in alijs partibus corporis, nunquid etiam viderint maculas, peſtichias vocant, aut morbillos, aut variolas, quod ſi plura ex iſtis, aut aliqua, vel omnia apparuerint, corpus illud mortuum eſſe febri peſtilentiali proculdubio dicere oportet; Si autem æger eos, qui ipſum ægrotantem juverint, non habuerit, ita ut præterita accidentia minime ſciri poſſint, & quis an febre peſtilentiali mortuus ſit ſcire voluerit, primum jubeat à miniſtris inſpici poſt aures,& ſub alis ac in inguinibus, nunquid ſit aliquis tumor, videant etiam reliquas partes corporis numquid ſint tubercula quædam parva & aliquando magna, quæ carbones vocant, videant etiam in dorſo & alijs partibus corporis nunquid ſint maculæ vel rubræ vel nigræ aut alterius coloris, ut ſupradictum eſt, ſintne etiam parviſſimæ in modum morsûs culicum, præſertim in regione cordis, & an cutis maculata ſit & diverſa appareat in colore, ſcilicet plumbeo, & livido hinc inde, & nunquid maculæ, ac ſi velatæ ſive coopertæ eſſent, appareant, aut ſit in dorſo nigredo, & hypochondria tumida in modum tympani ſint, quæ omnia & ſingula corpus illud peſtiferâ febre mortuum fuiſſe arguunt, attamen non omnia ſemper, aut ut plurimum apparent, ſed aliqua. Et quoniam ſæpe homines quidam ſunt nigri, ut ſunt Æthiopes, & alij ſervi morientes ex tali febre, in quibus advertere oportet, nunquid, præter humores, & alia quæ ad calorem ſpectant, videant peſtichias ſive maculas lenticulis ſimiles ſæpe rubras & aliquando albicantes.

albicantes. Præterea in cadaveribus mortuis videndæ ſunt extremitates, puta ungues tam manuum quam pedum, & etiam aures & naſi extremitatem, ac burſam teſticulorum, ſive ſcrotum dixeris, quoniam hæc omnia in mortuis ut plurimum liveſcunt, præſertim ſi febre peſtilentiali mortua ſint, in his enim horrenda aliquandò eſt lividitas. Quare ſic diligenter inquirendo deveniunt in cognitionem corporum mortuorum a febre peſtilentiali, & iis quæ dicta ſunt malam aeris coinquinationem conjungendo ſine hæſitatione talia corpora contagione peſtiferâ mortua eſſe judicarè oportebit. Hæc tamen corpora non debent medici & miniſtri prope inſpicere, ſed procul ac per infectos aut ſuſpectos miniſtros hæc omnia ſciant. Et quoniam, cum populatur peſtis præſertim plebeos, optima eſt præſervatio, ne hujuſmodi febris ſanos arripiat, ideo ægrotantes ſeparare, ut dictum eſt, à ſanis oportet, ne cum illis negotiantes inficiantur, igitur fiat inquiſitio ægrotantium per miniſtros, et ſi cum eis loqui poſſunt, ab eis ſciſcitentur quæ ſequuntur, ſin minus per domeſticos inquirant. Primum nunquid æger paſſus ſit die primâ aliquid frigoris, quoniam ſæpiſſimè in motu materiæ venenoſæ, tametſi intra venas putreſcat, calor contrahitur & apparet frigus quoddam. Nunquid etiam calor patientis vehemens ſit, & inquietudines multæ, ita ut conſiſtere nequeat, ſintq; alienationes, inſomnietates, vel ſomni profundi, ſyncopis, ſudores frigidi, & alia ſæpe dicta accidentia; Nunquid præterea tumor aliquis parvus, magnuſve apparuerit a principio,

tametsi non prosequutus sit, vel in inguine vel sub alis, aut in collo post aures; Denique jubeant linguam exerere, quæ si fuerit diversis coloribus inspersa, scilicet rubra, nigra, & hinc inde alba, sintq; quædam pustulæ præsertim in palato, signa sunt febris pestilentialis; præsertim si facies patientis mutata fuerit, horrida, vel contracta, & oculi rubri, vel concavi, vel nimium igniti, & torvi. Similiter jubeant inspicere universum corpus, & videant nunquid sint maculæ, sive pestichiæ aut carbunculi. Urinam etiam inspiciant, tametsi sit signum fallax, quæ si fuerit turbida, livida, vel alba, ita ut neque ad ignem calefacta mutetur, ut in nephreticis fit: Vel si fuerit lympida, clara, diaphana, & propemodum sine colore: Ista omnia sunt signa, quæ ægrum pestiferam febrem pati ostendunt. Attamen hæc omnia signa diversificantur secundum diversa anni tempora, quoniam in æstate maculæ & apostemata citius apparent, quàm in hyeme & aliis temporibus, cæteris paribus, magis in constitutione calidâ quam frigidâ. Hâc vero inquisitione diligenti factâ, qui ægri sunt, mittantur ad hospitale infirmorum; qui autem sani sunt, sed cum ægris fuerunt, quoniam suspecti sunt, ad aliud hospitale mittantur; mortui etiam febre pestilentiali, sepeliantur procul a civitate, si fieri potest. ministri dum ista tractant habeant odoramenta sæpe dicta præsertim acetum, quo cum lavent manus & faciem, & hæc de regimine, quo præcaveri potest à febre pestilentiali satis esse puto.

F I N I S.

ERRATA.

PAGE. 9. l. 3. l. *olentem*. l. 10. l. *plerosq;* l. 12. l. *sedabatur* l. 13. l. *non*. p. 12. l. 12. l. *præsentem*. p. 23. l. 22. l. *lignis*. p. 6. l. 18. l. *fit*. p. 22. l. 11. l. *ex ijs*. p. 23. l. 1 l. *obnoxia*. l. 25. l. *Avicennæ*. l. 27. l. *substantiæ inflammabilis*. p. 25. l. 23. l. *paucitate*. p. 27. l. 2. l. *pleuriticum*. p. 28. l. 16. l. *cœlestis*. p. 29. l. 13. l. *elevatos*. l. 21. l. *sibili*. p.. 31. l. 4. l. *acervi*. l. 12. l. *scilicet*, l. 24. l. *intolerabili*. p. 33. l. 16. l. *putredini*. p. 35. l. 22. dele, *est*, *&* *insere post inflammabilis*. l. ult. l. *intemperies*. p. 48. l. 27. l. *earum*. p. 64. l. 2. dele, *malæ*. l. 5. l. *hoc*. p. 65. l. 2. l. *quoniam*. p. 67. l. 14. l. *charitate*. p. 74. l. 4. l. *aspersio*. p. 76. l. 5. *Galliæ*, *&* *lin*. 25. p. 77. l. 11. l. *Sobrietas ac cibi*. p. 78. l. 25. l. *sit*. l. *comparatæ*. p. 80. l. 12. l. *delectabili*. p. 81. l. 9. 9. l. *portiuncula*. l. 16. dele *præsertim* &c. *ad præsertim*. p. 84. l. 8. l. *comedere*. l. 17. l. *dimittantur*. l. 23. l. *dimittantur*. p. 85. l. 25. l. *prætereà*.